
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

**Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie**

**RAPORT Z BADAŃ ILOŚCIOWYCH
METODĄ DESK RESEARCH**

**OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA
– BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE**

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

**Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie**

SPIS TREŚCI:

WSTĘP – NAKREŚLENIE PROBLEMATYKI I SCHEMATU BADAWCZEGO.....	3
CHARAKTERYSTYKA LUDNOŚCI WIEJSKIEJ.....	9
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA LUDNOŚCI.....	29
SYSTEMATYKA I CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW ROLNYCH.....	48
WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI EKONOMICZNEJ GOSPODARSTW ROLNYCH.....	70
DZIAŁALNOŚĆ POZAROLNICZA NA TERENACH WIEJSKICH.....	103
ZAKOŃCZENIE.....	107
SPIS TABEL I WYKRESÓW.....	114
LITERATURA.....	116

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

WSTĘP – NAKREŚLENIE PROBLEMATYKI I SCHEMATU BADAWCZEGO

Obszary wiejskie w Polsce charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem poziomu społeczno-gospodarczego. Obserwujemy też ciągle zmiany w wielu sferach życia na wsi. W coraz większym stopniu tereny wiejskie stają się obszarami wielofunkcyjnego rozwoju, i różnice między miastem a wsią stają się coraz płytsze. Szczególnie widoczne stają się to na obszarach pozostających w zasięgu oddziaływania aglomeracji miejskich. Większość terenów wiejskich utraciła tam w mniejszym lub większym stopniu swój dotychczasowy tradycyjny wiejski charakter, polegający na dominacji działalności rolniczej. Przeważnie jednak zachowały one administracyjny status regionów wiejskich lub miejsko-wiejskich.

Niniejsze opracowanie stanowi prezentację aktualnej sytuacji obszarów wiejskich w regionie legnickim (obejmującym powiaty głogowski, jaworski, legnicki, lubiński, polkowicki, złotoryjski) z wykorzystaniem danych i wskaźników obrazujących niektóre zjawiska w sferze społeczno-gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem diagnozy cech demograficznych ludności, aktywności ekonomicznej ludności i bezrobocia rejestrowanego, migracji, ilości osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. W raporcie zawarto także ogólną systematykę gospodarstw rolnych oraz analizę wybranych elementów sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w opisywanym regionie, takich jak dochód z działalności rolniczej, procentowy udział dochodu z działalności rolniczej w dochodzie ogólnym gospodarstwa, a także najważniejsze powody zaniechania działalności rolniczej i zakres działalności pozarolniczej.

Problematyka niniejszego opracowania o charakterze *desk research* zawiera się w zbiorze pytań obejmujących zagadnienia struktury zatrudnienia mieszkańców terenów wiejskich w interesującym nas regionie, uwarunkowań mobilności zawodowej i zarobkowej ludności (w tym determinant odchodzenia z rolnictwa)

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

i międzygeneracyjnych potrzeb edukacyjnych. Pragniemy także wskazać – w kontekście danych statystycznych - dalsze problemy i hipotezy do drugiego (jakościowego) etapu naszych badań, celujących w odkryciu skutecznych, odpowiadających na potrzeby działań, metod i instrumentów aktywizujących ludność z obszarów wiejskich.

Jak wynika z obserwacji, na efekty rozwoju terów wiejskich musimy w Polsce jeszcze poczekać. Jednak cywilizacyjny nurt, w jaki wpisał się nasz kraj poprzez przystąpienie do Unii Europejskiej narzuca jednoznaczne kierunki rozwoju, w tym także rolnictwa i terenów wiejskich. Celem polityki prowadzonej przez państwa rozwinięte gospodarczo, jest obecnie raczej utrzymywanie produkcji rolniczej na niezmiennym w zasadzie poziomie niż jej wzrost. W wyniku poszukiwania nowych sposobów żywienia regionów wiejskich powstała koncepcja wielofunkcyjnego ich rozwoju, w której szczególne znaczenie ma nie tylko lokowanie na tych obszarach pozarolniczej działalności gospodarczej, ale także zachowanie wiejskiego krajobrazu, ochrona środowiska naturalnego i tradycyjnych wartości kulturowych wsi.

Na razie jednak siła przywiązania polskich rolników do produkcji rolnej jest ogromna, a preferowany model gospodarstwa rolnego w procesie kształtowania ustroju rolnego w Polsce, opierający się przede wszystkim na działalności pozarolniczej, jest słabo realizowany.

Jednym z podstawowych założeń naszych badań jest teza, że rozwój w sensie ekonomicznym i technologicznym jest poprzedzony wzrostem orientacji na osiągnięcia w mentalności i kulturze danego kraju¹ (społeczeństwa, regionu). Orientacja na osiągnięcia, czyli motywacja osiągnięć i sukcesu wyraża się w splocie właściwości psychicznych (takich jak potrzeba działania, poczucie dyspozycji własnym życiem, poczucia wpływu na rzeczywistość itd.) oraz społecznego przyzwolenia na ich realizację. Motywacja osiągnięć przejawia się w patrzeniu na świat w kategoriach sukcesu i porażki, w dokonywaniu porównań ze standardami

¹ McClelland, 1967, ...

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

doskonałości, czyli w dążeniu by to, co się robi – robić coraz lepiej, podnosić swoje umiejętności i sprawności, dostrzegać coraz to nowe wymagania lub je tworzyć². Psychologowie społeczni wykazują także, że sukces ekonomiczny odnoszą te grupy społeczne, które nie tylko charakteryzują się silną motywacją osiągnięć, ale także dążą do wspólnego ponadosobistego dobra i mają poczucie odpowiedzialności publicznej.

W tym kontekście pojawiają się także pytania o to, na ile motywacja osiągnięć pozostaje w jednostkowych i grupowych zasobach polskich rolników i mieszkańców wsi i jaki jest kierunek tych osiągnięć. W jakim stopniu model wielofunkcyjnego gospodarstwa rolnego jest akceptowany w kulturze polskiej wsi? Na te pytania postaramy się znaleźć odpowiedzi w drugiej fazie badań, teraz jednak pragniemy przedstawić podstawowe informacje dotyczące regionu objętego badaniami, czyli powiatów: głogowskiego, jaworskiego, legnickiego, lubińskiego, polkowickiego i złotoryjskiego.

Niniejsza analiza może też stanowić przyczynek do określenia stopnia zróżnicowania i konkurencyjności interesujących nas powiatów w zakresie kilku wymiarów: czynnika demograficznego, społecznego i gospodarczego. Dla oszacowania i podnoszenia poziomu konkurencyjności powiatów te czynniki stanowią bazę wyjściową, określają często jako kapitał ludzki lub społeczny. Ten typ kapitału to jednocześnie mechanizm spustowy realizacji zadań i osiągnięć w wymiarze mikro- i makroekonomicznym, tak w sferze działalności prywatnej, jak i publicznej.

² Skarżyńska K., 2005, *Czy jesteśmy prorozwojowi?* [w] Drogosz M. (red.), 2005, *Jak Polacy przegrywają, jak Polacy wygrywają*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, s. 70.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Mieszkańcy wsi stanowią obecnie 37% dorosłej ludności Polski. Jest to więcej niż w innych krajach europejskich o podobnym poziomie rozwoju. Tak wysoki odsetek ludności wiejskiej nie jest jednak generowany przez faktyczną przynależność do kategorii osób zatrudnionych w rolnictwie, lecz przez formalno-administracyjne kryterium statusu, które traktuje jako wieś wiele miejscowości - szczególnie w otoczeniu wielkich miast. Faktycznie miejscowości te stały się jednak przedmieściami i bezpowrotnie utraciły swój rolniczy charakter, a mieszkająca tam ludność pracuje w handlu lub usługach, obsługując potrzeby ludności miejskiej.

Oszacowanie odsetka ludności rolniczej jest nieco trudniejsze; nawet definicje i miary stosowane przez Główny Urząd Statystyczny w statystyce ludności i spisach powszechnych nie zawsze dookreślają faktyczną liczbę zatrudnionych w rolnictwie. Według najwęższej definicji do ludności rolniczej zalicza się te osoby, które same określają się jako pracujące w zawodzie rolnika lub za swą główną pracę uważają pomoc w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Łącznie z niewielką liczbą robotników rolnych i leśnych oraz rybaków kategoria ta stanowi 6% ogółu dorosłej ludności kraju³.

Najszersza z kolei definicja pozwala do ludności rolniczej zaliczyć wszystkich mieszkających razem członków rodzin, które w swym użytkowaniu mają gospodarstwo rolne, niezależnie od ich głównego rodzaju zarobkowania, wieku, stopnia zaangażowania w prowadzenie gospodarstwa (np. kryterium czasu pracy w gospodarstwie) czy też innych źródeł dochodu (np. renta, emerytura). Liczbę ludności szacuje się tu na podstawie założenia, że każdy członek takiego gospodarstwa przynajmniej od czasu do czasu pomaga w gospodarstwie, nawet jeśli

³ Wciórka B., Zagórski K., *Wieś i miasto w badaniach opinii społecznej 1993-2006*, CBOS Warszawa 2007, s. 13 i nast.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

jest emerytem, rencistą, formalnie bezrobotnym lub nieletnim. Ponadto kryterium to zakłada, że gospodarstwo jest dla tych osób źródłem utrzymania: dostarcza nie tylko żywności produkowanej na własny użytek, ale dostarcza również mieszkania. Tak szeroko zdefiniowana ludność rolnicza stanowi 19% ogółu dorosłych Polaków. Według CBOS niezależnie od tego, jak często dorośli członkowie rodzin rolniczych pracują w gospodarstwie około ¼ z nich jako główną pracę wykonuje zawody pozarolnicze⁴.

Skompromitowane w czasach socjalizmu pojęcia chłoporobotnika nabiera w tym kontekście nowego znaczenia. Jeśli co dziesiąty Polak wykonujący zawody nierolnicze systematycznie lub często pomaga po pracy w rodzinnym gospodarstwie, a kilkanaście procent wszystkich pracujących poza rolnictwem żyje w rodzinach chłopskich, to skala problemów związana z łączeniem działalności rolniczej i pozarolniczej staje się bardzo widoczna. Konieczność łączenia obowiązków, czas potrzebny na dojazd do pracy stawia pod znakiem zapytania wydajność pracy, jak i możliwość pełnej adaptacji do środowiska pozarolniczego.

Z danych wynika, że większość mieszkańców wsi nie ma już bezpośrednich związków z gospodarstwem rolnym, a nawet najszerszej definiowani rolnicy (osoby prowadzące gospodarstwo lub często pomagające w gospodarowaniu) stanowią tylko niespełna ⅓ dorosłej ludności wiejskiej. W kontekście badań nad osobami odchodzącymi z rolnictwa należy postawić następujące pytania:

- czy osoby łączące pracę w rolnictwie z zajęciami pozarolniczymi mogłyby całkowicie zarzucić pracę w gospodarstwie rolnym? I jeśli tak, to jakie czynniki lub okoliczności mogłyby o tym zadecydować?
- Które czynniki mają charakter zniechęcający do pracy w rolnictwie, a które z nich zachęcają do podjęcia pracy poza gospodarstwem rolnym?
- Czy istnieją realne możliwości przekwalifikowania osób uzyskujących niskie bądź bardzo niskie dochody z pracy w rolnictwie w kierunku działalności

⁴ tamże, s.16.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

pozarolniczej, np. podjęcia pracy w handlu, usługach np. budowlanych lub turystycznych?

Jeszcze kilka uwag metodologicznych.

W analizach dotyczących terenów wiejskich podstawowym problemem badawczym staje się kwestia kryteriów delimitacji obszarów wiejskich. Istnieje szereg opracowań o charakterze teoretyczno-metodologicznym, uwzględniających wiele różnorodnych kryteriów, m.in. kryterium gęstości zaludnienia, sposobu wykorzystania przestrzeni (za regiony wiejskie byłyby uznane wówczas obszary o wyższym od przyjętej wartości granicznej udziale powierzchni użytków rolnych i leśnych w ogólnej powierzchni), jakości gleby, funkcji gospodarczych i społecznych. Wskaźnikiem delimitacji bywa także czasami wskaźnik udziału pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących. Każdy z wymienionych sposobów pozwalających na opis zróżnicowań obszarów wiejskich ma swoje wady i zalety.

Za kryterium odróżniające obszary wiejskie od miejskich uznano w niniejszym opracowaniu kryterium administracyjne, tzn. za obszary wiejskie uważamy gminy wiejskie oraz obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich. Dobór kryterium był podyktowany przede wszystkim faktem, iż niemal wszystkie dane statystyczne (które zostały wykorzystane do dalszego – głębszego opisu) są grupowane zgodnie z podziałem administracyjnym. Dane wykorzystywane w niniejszym opracowaniu opierają się zasadniczo na wynikach Powszechnego Spisu Rolnego 2002 oraz obliczeń dokonanych na podstawie Gminnych Zeszytów Spisowych za rok 2002.

Wykorzystane dane posłużyły do stworzenia swoistej statystycznej „mapy” regionu obejmującego powiaty wchodzące w skład byłego województwa legnickiego. Wyselekcjonowanie oraz pogłębiona analiza zbiorczych danych gromadzonych przez GUS pozwoliła na dokonanie opracowania regionu, który przekracza administracyjne granice, lecz pozostaje w zgodzie z kulturowymi i historycznymi uwarunkowaniami.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

CHARAKTERYSTYKA LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

- Dane demograficzne: liczba ludności, odsetek ludności wiejskiej, migracje.
- Wskaźniki rozwoju powiatów: demograficzny, społeczny, gospodarczy.

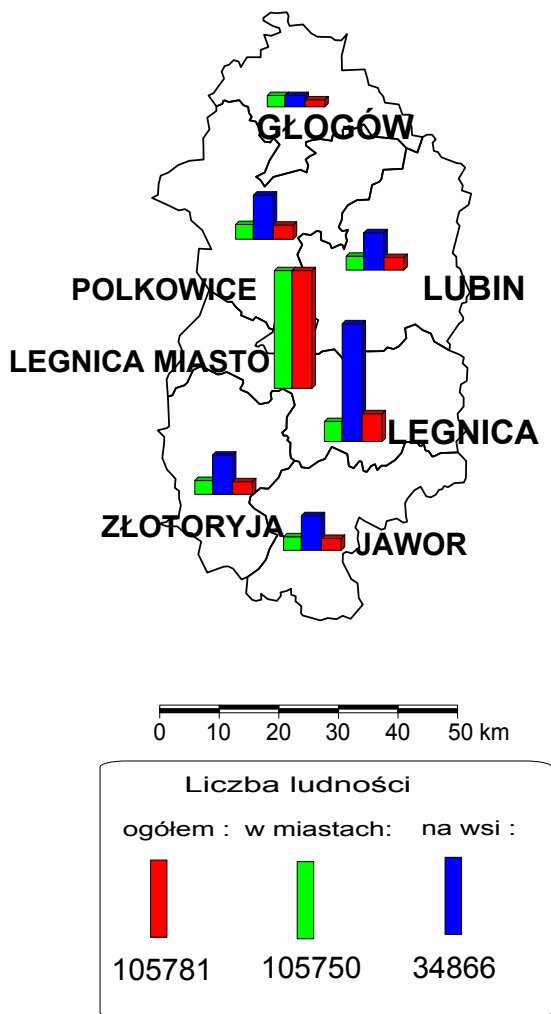
Na wsi w interesującym nas regionie mieszka niemal 145,6 tys. ludzi, z czego w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego zamieszkuje 87 760 osób. Osób pracujących w rolnictwie było w 2005r. około 16 000 (15 938). Odsetek ludności pracującej zatrudnionej w rolnictwie wyniósł dla regionu (średnia arytmetyczna) – 18%. Dane te wskazują, iż interesujące na powiaty mają w dużej mierze charakter przemysłowy i usługowy. Wyjątek stanowi powiat jaworski i złotoryjski (odpowiednio 29,7% i 28,7% zatrudnionych w rolnictwie). Również powiat legnicki z wyłączeniem miasta Legnicy charakteryzuje wysoki odsetek zatrudnionych w rolnictwie – 38,9%. Powiatami o najniższym odsetku osób pracujących w rolnictwie są powiaty polkowicki (8,7%), lubiński (8,8%) i głogowski(9,8%). Przypomnijmy, że w skali kraju odsetek ten kształtuje się na poziomie 19%.

Tabela 1. Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania.

POWIAT	ogółem	w miastach	na wsi
	w liczbach bezwzględnych		
głogowski	87 669	69 139	18 530
jaworski	52 210	29 823	22 387
legnicki	53 007	18 141	34 866
lubiński	105 781	82 918	22 836
polkowicki	61 144	37 101	24 043
złotoryjski	45 885	22 968	22 917
Legnica – miasto na prawach powiatu	105 750	105 750	-
suma dla grupy	511 446	365 840	145 579

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 1 Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania.

W świetle liczb bezwzględnych w niemal wszystkich analizowanych powiatach, odsetek ludności zamieszkującej wieś jest stabilny lub ma niewielką tendencję wzrostową. Na pewno nie można mówić o wyludnianiu się tutejszych terenów wiejskich. Jedynie w najbardziej rolniczych powiatach – złotoryjskim i jaworskim obserwujemy niewielki spadek liczby ludności faktycznie zamieszkałej we wsiach.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

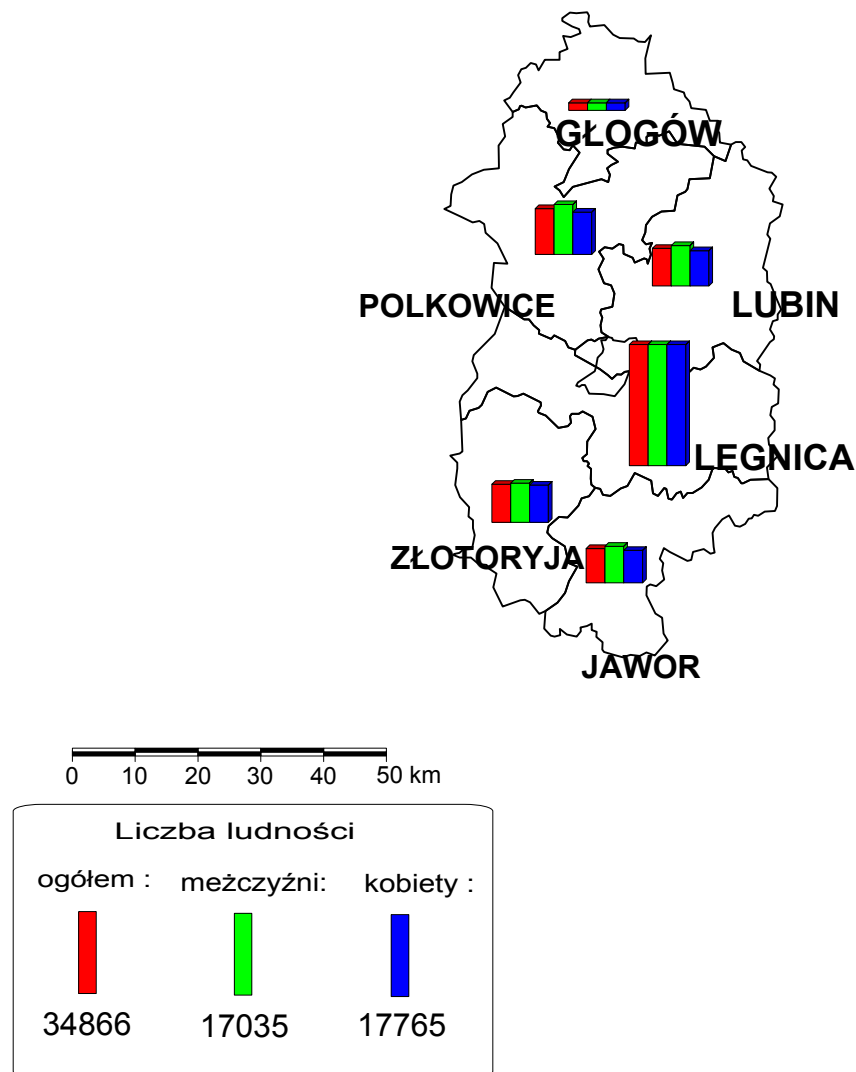
Liczba osób meldujących się na terenach wiejskich systematycznie zmniejsza się. Dla całego regionu dynamika odpływu i napływu ludności na tereny wiejskie (mierzona liczbą wymeldowań i zameldowań) jest jednoznaczna – melduje się średnio o połowę mniej osób niż się wymeldowuje. Bardzo wyraźny jest zatem odpływ migracyjny za wsi na terenach powiatu złotoryjskiego i jaworskiego. Największy napływ ludności obserwujemy we wsiach położonych blisko miast – to tutaj budują swoje domy zamożni mieszkańcy miast. Z analiz wynika, że obszary wiejskie w gminach miejskich, a także wsie takie jak np. Legnickie Pole, bezpośrednio sąsiadujące z miastem, przeżywają tzw. napływ wędrowski. Salda migracji wewnętrznej dla poszczególnych terenów wiejskich w regionie jest różne (tabela...) i wynika z czynników zewnętrznych takich jak bliskość do miasta (gdzie łatwiej znaleźć zatrudnienie – zatem nie trzeba emigrować), jak i czynników wewnętrznych – stopnia rozwoju infrastruktury, możliwości inwestycyjnych gminy oraz charakterystyki mieszkańców (np. wiek i mobilność). Z pobieżnych zestawień statystycznych salda migracji wewnętrznych nie da się wyczytać żadnych deformacji statystycznych w tym zakresie.

Tabela 2. Ludność wg płci mieszkająca na wsi (wg faktycznego miejsca zamieszkania ;stan na 31XII 2005).

POWIAT	OGÓLEM	MĘŻCZYŹNI	KOBIETY
	w liczbach bezwzględnych		
głogowski	18 530	9 178	9 352
jaworski	22 387	11 187	11 200
legnicki	34 866	17 035	17 765
lubiński	22 866	11 452	11 411
polkowicki	24 043	12 110	11 933
złotoryjski	22 917	11 365	11 552
średnia dla grupy	145 606	72 327	73 279

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 2 Ludność wg płci mieszkająca na wsi.

Wnioski płynące z Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku ukazują zmiany struktury ludności związanej z gospodarstwami rolnymi. W świetle danych statystycznych i porównaniu z latami wcześniejszymi obserwujemy zmiany struktury ludności związanej z gospodarstwami rolnymi według ekonomicznych grup wieku w 2002 r. We wszystkich powiatach w stosunku do wyników z 1996 r. odnotowuje

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

się zmniejszenie liczby ludności wiejskiej w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) o ok. 1,5 pkt procentowego (skali kraju 1,1 pkt). Zwiększyła się natomiast liczba ludności w wieku produkcyjnym od 1 do 3 pkt procentowych (w skali kraju 4,2 punktu procentowego). W wieku mobilnym (18-44 lata) obserwujemy wzrost o ok. 1,8 pkt procentowego, niemobilnym (45-59/64 lata) o 2,4 punktu. Zmniejszeniu uległa natomiast – niemal we wszystkich powiatach - liczba ludności starszej, czyli w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej kobiety oraz 65 lat i więcej mężczyźni) o około 1-2 punktów procentowych (w kraju 2,8pkt.).

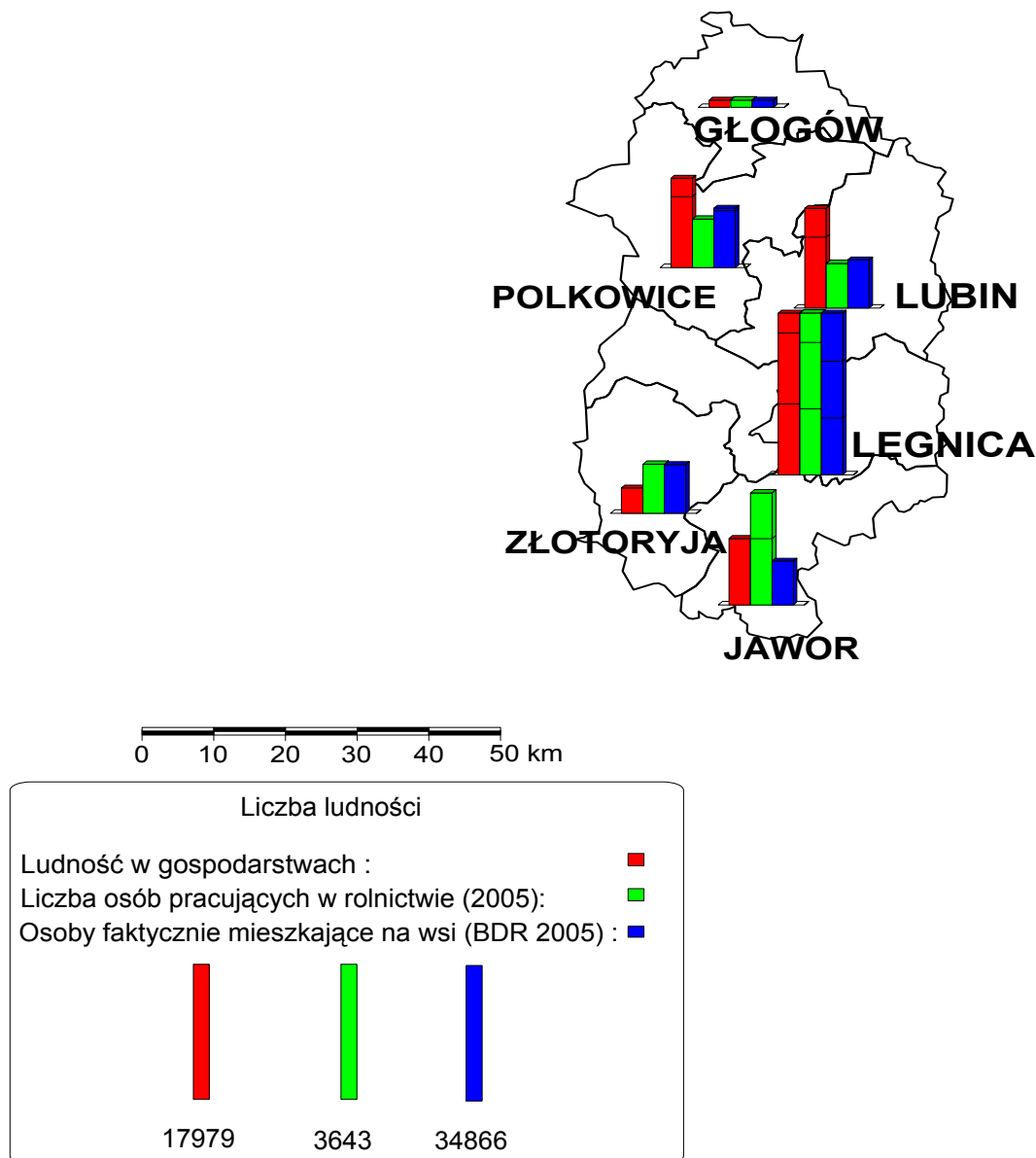
Połowa ludności zamieszkującej wieś to kobiety (tabela 2). We wszystkich interesujących nas powiatach rozkład płci jest równomierny. Kobiety mieszkające na wsi rzadziej niż mężczyźni pracują, rzadziej też są zatrudnione w sektorze rolniczym (szerzej w kolejnym rozdziale).

Tabela 3. Zestawienie: ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego i liczba osób pracujących w rolnictwie wg Gminnych zeszytów spisowych 2003r oraz Pracujący w gospodarce narodowej 2005 (publikacja internetowa).

POWIAT	ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (2003)	Liczba osób pracujących w rolnictwie (2005)	Osoby faktycznie mieszkające na wsi (BDR 2005)
	w liczbach bezwzględnych		
głogowski	11 051	1873	18 530
jaworski	13 702	3071	22 387
legnicki	17 979	3643	34 866
lubiński	15 202	2301	22 863
polkowicki	14 731	2343	24 043
złotoryjski	11 864	2351	22 917
Legnica – miasto na prawach powiatu	3 231	356	-
SUMA	87 760	15 938	145 606

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 3 Ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego i liczba osób pracujących w rolnictwie.

Dynamikę udziału ludności wg grup ekonomicznych w latach 2003-2005 pokazuje zestawienie 4. Na wybranych terenach wiejskich około 24% mieszkańców

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

to osoby w wieku przedprodukcyjnym i około 14,5% to ludność w wieku poprodukcyjnym. W porównaniu z terenami miejskimi obserwujemy większą ilość osób w wieku przedprodukcyjnym (które niekoniecznie jednak będą chciały w przyszłości zostać i pracować na wsi) oraz nadreprezentację osób w wieku poprodukcyjnym (szczególnie w powiatach głogowskim (w mieście 10,3% na wsi – 12,6%), lubińskim (odpowiednio 11,7% i 14,6%) i polkowickim (odpowiednio 11,5% i 14%). Te dane oznaczają, że w wybranych gminach odsetek osób w wieku produkcyjnym jest niższy niż w gminach o charakterze miejskim. Ten mało zaskakujący wynik ilustruje sytuację, w której ludzie – właśnie ci w wieku produkcyjnym – emigrują do miast w poszukiwaniu lepszej pracy lub pracy w ogóle. Z kolei musimy też zauważyć, że jakaś część z nich to - prawdopodobnie – najbardziej mobilne i aktywne jednostki, wyposażone w kulturowy model człowieka przedsiębiorczego, a każdym razie próbującego odnaleźć się w aktualnej rzeczywistości rynkowej.

Nie oznacza to oczywiście, że na wsi pozostają jedynie osoby, które sobie nie radzą. Mamy przecież rolników (i rolniczki), którzy – jako właściciele świetnie prosperujących przedsiębiorstw – dają pracę innym w całej okolicy. Należy się jednak liczyć z faktem, że ze wsi uciekają głównie osoby młode, coraz lepiej wykształcone, z określonym potencjałem kulturowym. W dużej mierze są to kobiety, którym wieś kojarzy się z pracą fizyczną i zacofaniem cywilizacyjnym. A to dla wsi oznacza radykalnie niższy przyrost naturalny, brak „kobiecej ręki” w gospodarstwach rolnych a w dłuższej perspektywie wysysanie w rynku pracy wartościowych pracowników.

Dane statystyczne nie pokazują gromadnej ucieczki kobiet z terenów wiejskich. Liczba kobiet podnosi się systematycznie w ostatnich 5 latach. Dzieje się tak, ponieważ rocznikami obejmują one lata wyżu demograficznego lat 70-tych. Powolny wzrost liczby mieszkanki nie musi jednak oznaczać, że kobiety rzadko rezygnują

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

z rolniczego trybu życia.(w niektórych wsiach więcej niż połowa zatrudnionych w rolnictwie to kobiety; patrz kolejny rozdział).

Tabela 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności na obszarach wiejskich – powiaty oraz gminy wiejskie i obszary wiejskie w gminach wiejsko-miejskich.

Jednostka terytorialna	w wieku przedprodukcyjnym			w wieku produkcyjnym			w wieku poprodukcyjnym		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
	w %								
Powiat jaworski	22,1	21,1	20,3	63,3	64,3	65,1	14,6	14,6	14,6
Bolków - obszar wiejski (5)	24	23,2	22,2	60,8	61,7	62,9	15,2	15	14,9
Męcinka (2)	23,8	23	22	60,3	61,3	62,7	15,9	15,7	15,3
Mściwojów (2)	23,5	22,9	21,8	60,1	61	61,8	16,3	16,1	16,4
Paszowice (2)	21,9	21,4	20,4	63	64	65,1	15,1	14,6	14,5
Wądroże Wielkie (2)	23	22,3	21,8	61,1	62,1	62,4	15,8	15,6	15,8
Powiat złotoryjski	22,4	21,5	20,6	64	64,9	65,9	13,6	13,5	13,5
Pielgrzymka (2)	25,5	24,3	23	61,4	62,4	63,8	13,1	13,3	13,2
Świerzawa - obszar wiejski (5)	24	23	21,9	61,4	62,5	63,8	14,5	14,5	14,3
Zagrodno (2)	24,4	23,1	21,9	60	61,2	62,8	15,6	15,6	15,3
Złotoryja (2)	24,5	24,1	23,4	62,2	63,1	63,6	13,3	12,8	13
Powiat głogowski	21,8	21,1	20,6	67,8	68,3	68,7	10,4	10,6	10,8
Głogów (2)	27,1	26,5	25,8	61,1	61,9	63,1	11,9	11,5	11,1
Jerzmanowa (2)	25,8	25,5	24,9	60	61,1	62	14,2	13,4	13,1
Kotła (2)	24,4	24	23,8	60,8	61,7	62,2	14,8	14,3	14
Pęcław (2)	26,5	26	26	60,2	61,3	61,9	13,2	12,6	12,2
Żukowice (2)	24,8	23,6	23,1	61,7	63,1	64,2	13,5	13,2	12,8
Powiat legnicki	22,5	21,6	20,9	62,9	63,8	64,7	14,7	14,6	14,5
Chojnów (2)	23,9	23,1	22,5	60,8	61,5	62,4	15,3	15,4	15,1
Krotoszyce (2)	24,4	23,9	22,5	61,3	62,2	63,3	14,3	13,9	14,3
Kunice (2)	24,3	23	22,5	61,7	63,1	64	14	13,9	13,4
Legnickie Pole (2)	20,3	19,2	18,9	63,7	64,4	64,9	16	16,4	16,2
Miłkowice (2)	21,3	20,6	19,9	62,8	63,6	64,7	15,9	15,8	15,4
Prochowice - obszar wiejski (5)	24,4	24	23	63,2	63,9	64,8	12,4	12,1	12,2
Ruja (2)	23,3	22,4	22,4	58	59,7	60,8	18,7	17,8	16,8
Powiat lubiński	20,9	20,3	19,8	67,6	67,8	67,9	11,5	11,9	12,2
Lubin (2)	23,9	23,6	23	62,1	62,7	63,6	14	13,6	13,4
Rudna (2)	24,4	23,9	23,6	60,7	61,4	61,9	14,9	14,7	14,6
Ścinawa - obszar wiejski (5)	25	23,7	22,5	58,9	60,2	61,6	16,1	16,1	15,9
Powiat polkowicki	25,1	24,3	23,5	63,6	64,3	64,9	11,4	11,4	11,6
Chocianów - obszar wiejski (5)	25,5	24,3	23,5	58,8	59,8	60,9	15,7	15,9	15,6
Gaworzyce (2)	25,7	24,8	24,2	60,5	61,9	63,1	13,8	13,3	12,7

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Grębcovice (2)	24,9	24,6	23,5	60,7	61,3	62,6	14,4	14,1	13,9
Polkowice - obszar wiejski (5)	26,1	25,3	24,8	59,9	61,3	61,9	14	13,4	13,3
Przemków - obszar wiejski (5)	24,5	23,7	22,6	57,2	58,2	59,5	18,3	18,1	17,9
Radwanice (2)	24,5	23,7	23,6	64,1	65,2	65,8	11,4	11,1	10,6

Zestawienie 5 i 6 przedstawiają dokładne dane na temat liczby ludności wg ekonomicznych grup wieku na terenach wiejskich interesujących nas powiatów. Uwagę przykuwa niemal dwukrotnie wyższa liczba kobiet w wieku poprodukcyjnym w odniesieniu do mężczyzn z tego wieku.

Tabela 5. Liczba ludności wg ekonomicznych grup wieku i płci na terenach wiejskich w 2005r.

L.p.	Jednostka terytorialna	Ludność w wieku					
		przedprodukcyjnym		produkcyjnym		poprodukcyjnym	
		mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
1.	Męcinka(2)	555	497	1604	1388	238	490
2.	Mściwojów(2)	456	428	1317	1189	201	463
3.	Paszowice(2)	403	382	1359	1149	188	372
4.	Wądroże Wielkie(2)	438	447	1366	1165	217	422
5.	Pielgrzymka(2)	576	519	1603	1430	199	428
6.	Świerzawa - obszar wiejski(5)	603	580	1863	1578	239	531
7.	Zagrodno(2)	641	610	1879	1701	275	595
8.	Złotoryja(2)	830	824	2380	2114	277	642
9.	Głogów(2)	724	676	1766	1661	189	414
10.	Jerzmanowa(2)	379	403	993	950	120	290
11.	Kotła(2)	494	488	1336	1226	189	388
12.	Pęcław(2)	307	294	787	645	88	194
13.	Żukowice(2)	413	401	1240	1025	153	297
14.	Chojnów(2)	1119	990	3110	2734	472	946
15.	Krotoszyce(2)	333	325	990	864	132	286
16.	Kunice(2)	569	564	1695	1523	197	477
17.	Legnickie Pole(2)	502	435	1506	1706	202	600
18.	Miłkowice(2)	603	616	2085	1874	295	646
19.	Prochowice - obszar wiejski(5)	465	413	1313	1159	139	328
20.	Ruja(2)	318	276	892	722	145	300
21.	Lubin(2)	1284	1277	3784	3289	487	999

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

22.	Rudna(2)	866	813	2349	2059	355	684
23.	Ścinawa - obszar wiejski(5)	527	512	1556	1286	244	492
24.	Chocianów - obszar wiejski(5)	581	481	1477	1273	234	471
25.	Gaworzyce(2)	448	479	1307	1116	153	335
26.	Grębocice(2)	641	601	1814	1497	238	498
27.	Polkowice - obszar wiejski(5)	456	474	1249	1074	164	337
28.	Przemków - obszar wiejski(5)	256	258	741	611	136	272
29.	Radwanice(2)	512	518	1574	1302	129	336

Struktura wieku użytkowników gospodarstw rolnych na interesującym na obszarze powiatów jest słabo zróżnicowana (zestawienie 7). Najwięcej gospodarzy - do 29 roku życia - mieszka w powiecie legnickim (powyżej 7% ogółu) . Udział użytkowników gospodarstw po 65 roku życia jest z kolei największy w powiecie złotoryjskim (25,2%) i polkowickim (19,4%). Zarówno z punktu widzenia zmiany innowacyjnej jak i z punktu widzenia oferty szkoleniowej dla osób odchodzących z rolnictwa te osoby są zapewne poza zasięgiem wielu działań.

Tabela 6. Szczegółowe dane dotyczące ludności wg grup wieku.

Gminy	10-letnia grupa wiekowa / Miasto / wieś							
	Ogółem	0 - 14	15 - 19	20 - 29	30 - 39	40 - 59	60 - 64	65 i więcej
Głogów –o.wiejski	5 334	1138	470	839	707	1490	143	547
Jerzmanowa	3 061	619	258	495	456	781	84	368
Kotła	4 066	773	345	672	531	1104	131	510
Pęcław	2 305	487	193	430	267	618	52	258
Żukowice	3 505	643	306	582	464	993	100	417
Bolków – o. wiejski	5 650	1043	481	932	685	1583	158	768
Męcinka	4 787	877	382	807	641	1260	147	673
Mściwojów	4 062	731	340	667	470	1127	136	591
Paszowice	3 862	656	313	682	478	1111	114	508
Wądroże Wielkie	4 068	744	293	659	505	1169	129	569
Chojnów	9 364	1714	785	1533	1163	2589	322	1258
Krotoszyce	2 975	553	247	513	378	821	97	366
Kunice	4 974	925	389	795	655	1452	145	613
Legnickie Pole	4 944	768	334	744	627	1588	193	690
Miłkowice	6 118	1008	435	1080	715	1841	183	856
Prochowice – o.wiejski	3 807	738	291	631	520	1088	139	400
Ruja	2 667	481	195	411	319	745	79	437
Lubin	10 850	1979	1005	1642	1426	3145	342	1311

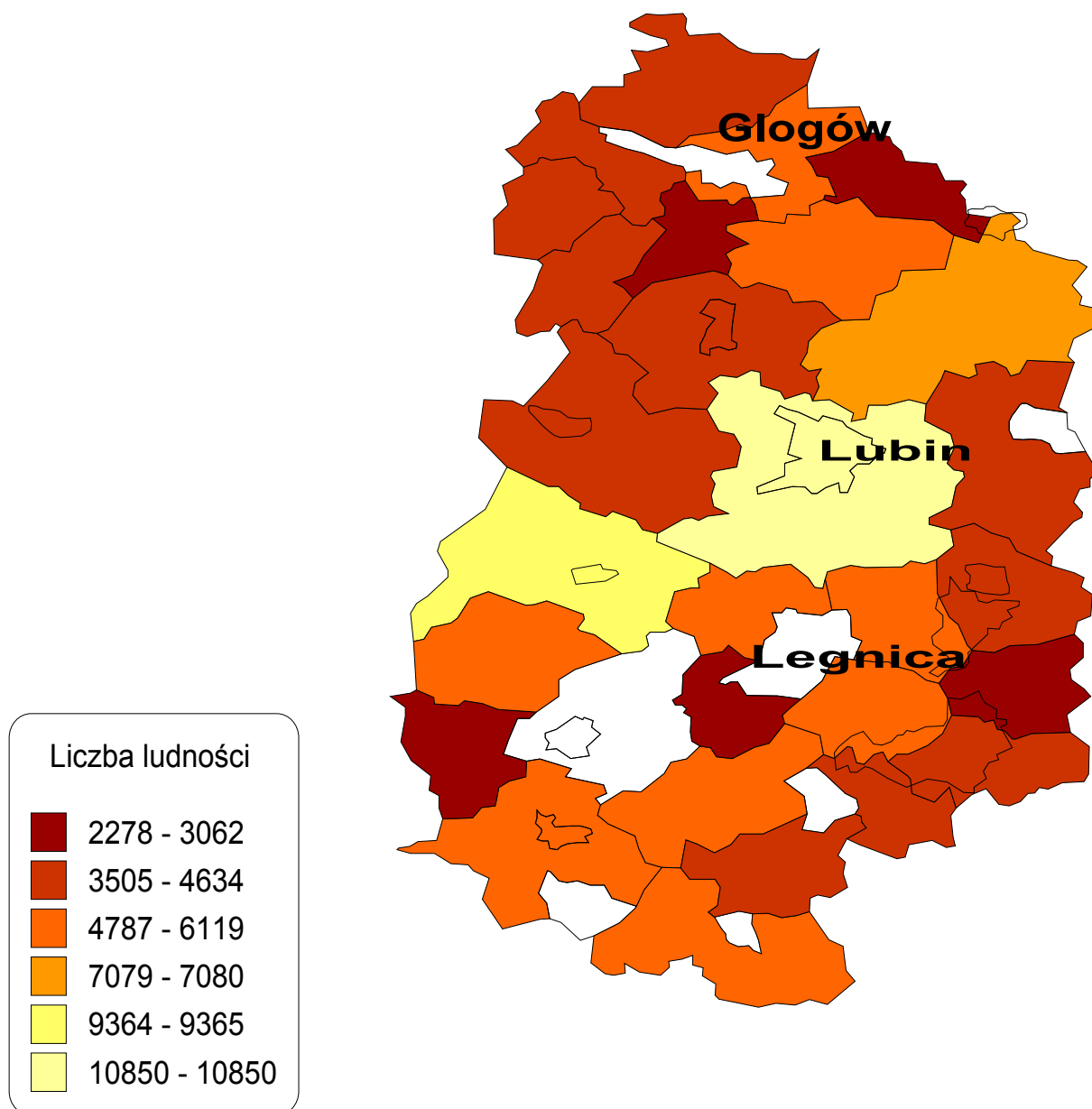
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Rudna	7 079	1353	578	1182	950	1870	220	926
Scinawa – o. wiejski	4 633	836	431	713	581	1260	140	672
Chocianów - o. wiejski	4 469	877	387	700	567	1163	126	649
Gaworzyce	3 872	770	316	679	500	1036	115	456
Grębocice	5 294	1064	424	907	688	1398	169	644
Polkowice - o. wiejski	4 413	904	352	668	648	1183	134	524
Przemków - o. wiejski	2 278	425	195	342	305	552	82	377
Radwanice	4 342	828	375	788	505	1305	123	418
Pielgrzymka	4 802	942	403	826	590	1340	135	566
Świerzawa - o. wiejski	5 416	978	456	946	638	1550	139	709
Zagrodno	5 695	1022	527	897	688	1598	180	783
Złotoryja	7 037	1339	624	1250	828	1989	197	810
M. Legnica (M)	106 143	16036	7779	17844	13882	33492	3906	13204
SUMA								

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 4 Liczba ludności w podziale na gminy.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

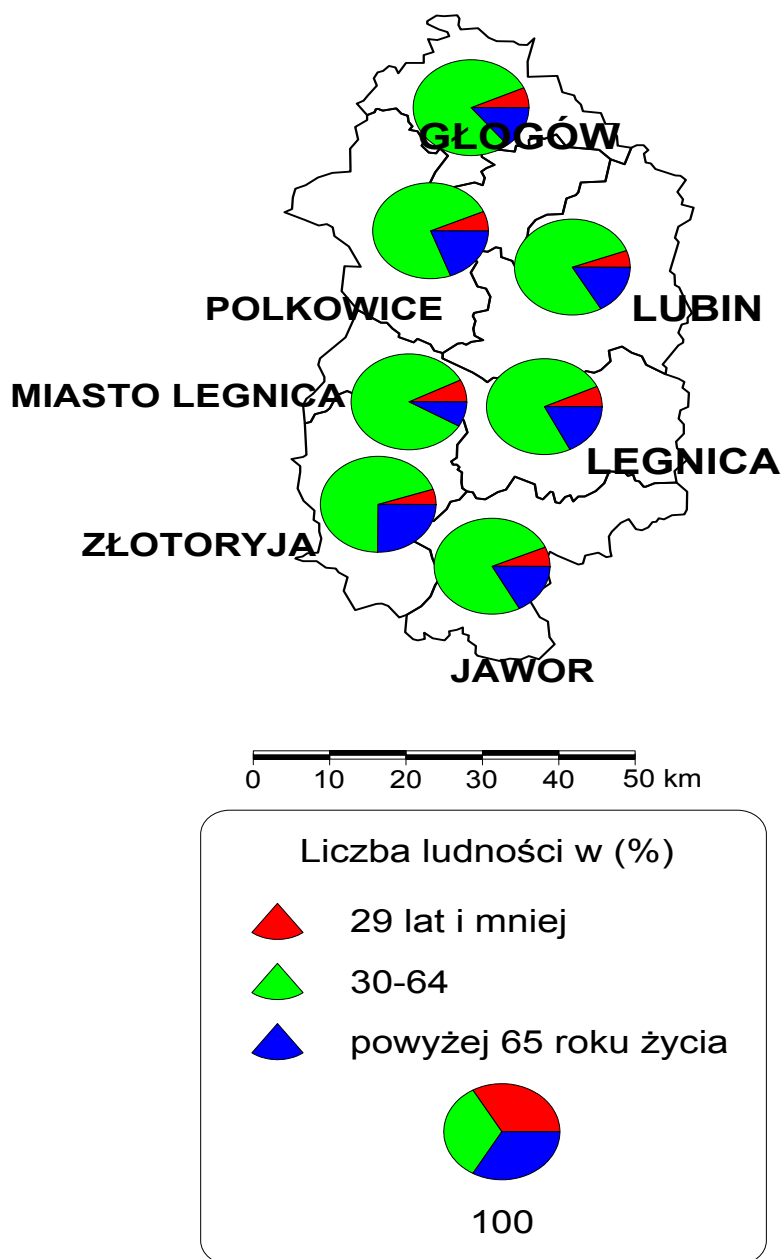
Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 7: użytkownicy gospodarstw rolnych w wieku 29 lat i mniej, 30-64 oraz 65 i więcej lat w % wg Gminnych zeszytów spisowych 2003r.

POWIAT	29 lat i mniej	30-64	powyżej 65 roku życia
	w %		
głogowski	6,9	78,9	14,2
jaworski	6,6	76,2	17,2
legnicki	7,0	75,3	17,7
lubiński	5,7	77,5	16,8
polkowicki	6,7	73,9	19,4
złotoryjski	5,2	69,6	25,2
Legnica – miasto na prawach powiatu	7,6	84,0	8,4
średnia dla grupy	6,5%	76,5%	17%

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 5 Użytkownicy gospodarstw rolnych %.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W opracowaniu „Konkurencyjność powiatów województwa Dolnośląskiego”, przygotowanym przez Urząd Statystyczny we Wrocławiu, znajdujemy dane, które pozwalają nam porównać potencjał demograficzny interesujących nas powiatów.

Obliczenia US we Wrocławiu wskazują, że w większości powiatów województwie mierniki rozwoju demograficznego odznaczają się tendencją spadkową. Najbardziej pogorszyła się sytuacja w powiecie jaworskim – przeciętne roczne tempo spadku wynosiło 11,5%. Mierniki potencjału demograficznego uległy też drastycznemu zmniejszeniu w powiatach głogowskim i polkowickim, a także w Legnicy. Tendencję wzrostową, zapowiadającą poprawę sytuacji demograficznej zauważa się w powiatach legnickim i lubińskim.

Tabela 8. Wartości syntetycznych mierników rozwoju w latach 1999 i 2004 dla powiatów (wartość i ranga w województwie – na 29 powiatów).⁵

Powiaty:	Wskaźnik potencjału demograficznego (Wartość wskaźnika)		Wskaźnik potencjału społecznego ⁶ (Wartość wskaźnika)		Wskaźnik aktywności gospodarczej (Wartość wskaźnika)		Wskaźnik infrastruktury technicznej (Wartość wskaźnika)	
	1999	2004	1999	2004	1999	2004	1999	2004
Jaworski	5,17	2,81	4,70	4,84	3,24	3,17	2,21	2,23
Głogowski	5,22	3,75	4,89	5,05	3,54	3,58	2,79	3,37
Legnicki	4,10	4,14	4,19	4,11	3,71	3,81	1,51	1,53
Lubiński	3,53	3,52	5,25	5,46	3,95	4,48	2,84	3,47
Polkowicki	5,35	3,86	4,06	4,13	3,18	4,70	1,62	2,27
Złotoryjski	4,60	4,01	5,03	5,04	3,35	3,66	1,37	1,58
Legnica – miasto	5,24	4,05	4,72	4,89	5,16	4,91	6,43	7,39

⁵Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2006, s.69-119.

⁶ Wskaźnik potencjału demograficznego obejmuje wskaźniki dotyczące stanu i struktury ludności, ruchu naturalnego oraz ruchu wędrownego. Wskaźnik potencjału społecznego zawiera wskaźniki rozwoju warunków życia mieszkańców powiatów: warunki mieszkaniowe, ochrona zdrowia i opieka społeczna, edukacja, aktywność ludności w życiu kulturalnym, infrastrukturę turystyczną i kulturę, jakość środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwo publiczne.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Powiaty:	Wskaźnik potencjału demograficznego (ranga)		Wskaźnik potencjału społecznego ⁷ (ranga)		Wskaźnik aktywności gospodarczej (ranga)		Wskaźnik infrastruktury technicznej (ranga)	
	1999	2004	1999	2004	1999	2004	1999	2004
Jaworski	5	26	16	14	28	29	22	24
Głogowski	4	16	8	8	22	24	11	11
Legnicki	18	8	24	27	19	19	27	28
Lubiński	25	19	5	1	17	9	10	10
Polkowicki	2	14	25	26	29	6	26	23
Złotoryjski	13	13	7	10	25	22	29	27
Legnica – miasto	3	11	15	13	3	4	2	1

Najwyższe wartości cząstkowych mierników potencjału demograficznego (stan, struktura ludności, ruch naturalny, ruch wędrowny, tabela 8) wystąpiły w Legnicy, powiecie głogowskim i polkowickim. Wiadomo, że na randze dwóch ostatnich powiatów zaważyły wartości tzw. współczynnika młodości demograficznej (wyrażający stosunek liczby dzieci do osób w wieku 60 lat i więcej; stopniowe zmniejszanie się tego czynnika świadczy o starzeniu się populacji). W powiecie głogowskim na 100 dziadków lub babć przypadało 182 wnucząt w 1999r. i 135 w roku 2004, w polkowickim od 184 do 149, podczas gdy w województwie dolnośląskim ogółem tylko od 108 do 89. Bardzo niski poziom wskaźników demograficznych miały powiaty z przewagą ludności wiejskiej, o najniższym stopniu urbanizacji oraz niskiej gęstości zaludnienia, najniższy zaś poziom odnotowano w powiecie legnickim. W grupie interesujących nas powiatów wskaźnik struktury ludności jest raczej stabilny, co w prognozach długoterminowych pokazuje możliwości regionu w zakresie zasobów ludzkich.

⁷ Wskaźnik potencjału demograficznego obejmuje wskaźniki dotyczące stanu i struktury ludności, ruchu naturalnego oraz ruchu wędrownego. Wskaźnik potencjału społecznego zawiera wskaźniki rozwoju warunków życia mieszkańców powiatów: warunki mieszkaniowe, ochrona zdrowia i opieka społeczna, edukacja, aktywność ludności w życiu kulturalnym, infrastrukturę turystyczną i kulturę, jakość środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwo publiczne.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 9. Częstkowe mierniki rozwoju powiatów w latach 1999 i 2004.

Powiaty:	Stan, struktura ludności (ranga)		Ruch naturalny (ranga)		Ruch wędrowski (ranga)	
	1999	2004	1999	2004	1999	2004
Jaworski	13	19	12	24	4	22
Głogowski	3	3	2	8	20	21
Legnicki	24	25	23	15	9	5
Lubiński	5	5	24	6	29	27
Polkowicki	4	4	3	1	13	26
Złotoryjski	15	13	9	10	10	12
m. Legnica	1	1	17	23	12	24
Powiaty:	Stan, struktura ludności (Wartość wskaźnika)		Ruch naturalny (Wartość wskaźnika)		Ruch wędrowski (Wartość wskaźnika)	
	1999	2004	1999	2004	1999	2004
Jaworski	3,28	3,19	5,97	3,77	5,68	2,75
Głogowski	6,06	5,51	7,84	6,69	3,57	2,84
Legnicki	2,23	2,45	4,44	5,23	4,82	5,03
Lubiński	5,11	4,67	4,42	7,15	2,34	2,20
Polkowicki	5,23	5,18	7,56	8,31	4,34	2,38
Złotoryjski	3,18	3,34	6,35	6,58	4,44	3,43
m. Legnica	7,38	7,29	4,88	3,98	4,41	6,20

Pod względem dynamiki mierników ruchu naturalnego (współczynnik płodności, umieralności osób w wieku 15-59 lat oraz umieralności niemowląt) powiaty odznaczały się dużym zróżnicowaniem. Żaden powiat nie utrzymał swojej rangi w ciągu ostatnich 6 lat. Największy spadek tego miernika odnotowano w powiecie jaworskim, który spadł na ostatnie miejsca w rankingu wojewódzkim. Najwyższą wartością wskaźnika ruchu naturalnego (oznaczającego zmniejszenie śmiertelności i jednocześnie wzrost wskaźnika płodności kobiet) cieszył się powiat polkowicki. Duży awans w tym zakresie osiągnął również powiat lubiński. Oba powiaty są w sensie demograficznym lokomotywą postępu interesującego nas obszaru.

Szczególnie duże znaczenie dla rozwoju powiatów ma saldo ruchu wędrowskiego, stanowiące różnicę między liczbą osób, które przybyły do powiatu na stałe, a liczbą osób, które z niego wyjechały. Według GUS (tabela 10) największy odpływ ludności obserwujemy na terenach miejskich (w tabeli miasta oznaczono

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

symbolem 1). W najgorszej sytuacji są pod tym względem Lubin i Głogów, ale także Legnica i Jawor. Najniższe ujemne saldo ruchów migracyjnych (oznaczające niską liczbę osób opuszczających miejsce stałego pobytu) odnotowały gminy wiejskie i obszary wiejskie w gminach miejskich (np. w bezpośrednim sąsiedztwie Lubina).

Analiza danych ujawnia, że z pewnością nie możemy mówić o wyludnianiu się terenów wiejskich. Należy jednak pamiętać, że spora część osób wyjeżdżających nie rejestruje tego faktu, stąd jak na razie nie jesteśmy w stanie określić salda rzeczywistego ruchu migracji ludności wiejskiej. Zarówno obserwacje potoczne, jak i badania migracji w skali całego kraju pozwalają jednak sądzić, że odpływ ludności wiejskiej do miast jest wciąż większy niż napływ ludności miejskiej na wieś.

Socjologowie zajmujący się problematyką wsi i obszarów wiejskich obserwują zastępowanie miejsca zwolnionego przez ludność osobami przybywającymi na wieś, a poszukującymi na jej obszarze nie pracy, ale możliwości odpoczynku, rekreacji, kontaktu z jeszcze istniejącą tradycją czy kulturą, czy nawet decydującymi się na zamieszkanie na stałe. Obserwuje się zatem poszukiwanie na obszarach wiejskich innych wartości, o wydobywanie na plan pierwszy innych funkcji, takich jak funkcja rekreacyjna czy rezydencjalna⁸. Dzieje się to jednak w obecności dotychczasowych mieszkańców wsi – rolników, dla których najistotniejsza jest funkcja produkcyjna obszarów wiejskich. Pojawia się zatem problem sprzeczności, nie tylko w różnie pojmowanych oczekiwaniach, ale też sprzeczności i konfliktu interesów różnych kategorii mieszkańców wsi. Jak pokazują doświadczenia „starej” Europy, rolnicy w tym starciu tracą swoją dominującą pozycję.

⁸ Gorlach K, Socjologia obszarów wiejskich. Problemy i perspektywy, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2004, s. 123.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 10. Saldo migracji ogółem w ruchu wewnętrznym dla wybranych miejscowości. W tabeli kolorem zielonym oznaczono dane wskazujące na odpływ migracyjny (więcej wymeldowań niż zameldowań) różowym – napływ migracyjny (więcej zameldowań niż wymeldowań lub tendencja w tym kierunku).

Jednostka terytorialna	saldo migracji ogółem w ruchu wewnętrznym			
	2002	2003	2004	2005
Powiat jaworski	-95	-61	-92	-110
Jawor (1)	-21	-21	-66	-79
Bolków - miasto (4)	7	-28	-21	-28
Bolków - obszar wiejski (5)	-33	-12	-20	-3
Męcinka (2)	-37	11	-11	-6
Mściwojów (2)	-29	-9	9	6
Paszowice (2)	17	-8	24	-3
Wądroże Wielkie (2)	1	6	-7	3
Powiat złotoryjski	-126	-110	-62	-105
Wojcieszów (1)	-9	-29	-10	-12
Złotoryja (1)	-73	-27	-61	-79
Pielgrzymka (2)	-20	6	-3	-20
Świerzawa - miasto (4)	-13	-22	-18	-20
Świerzawa - obszar wiejski (5)	9	19	18	-6
Zagrodno (2)	-12	-38	-23	1
Złotoryja (2)	-8	-19	35	31
Powiat głogowski	-354	-327	-335	-279
Głogów (1)	-487	-497	-542	-460
Głogów (2)	72	110	62	79
Jerzmanowa (2)	44	64	148	59
Kotla (2)	2	-2	-9	42
Pęcław (2)	19	7	-14	-16
Żukowice (2)	-4	-9	20	17
Powiat legnicki	53	56	128	35
Chojnów (1)	-75	-91	-103	-47
Chojnów (2)	18	31	43	-28
Krotoszyce (2)	-18	-33	24	-19
Kunice (2)	87	89	109	86
Legnickie Pole (2)	18	4	26	15
Miłkowice (2)	11	-10	19	-2
Prochowice - miasto (4)	0	-3	-3	9
Prochowice - obszar wiejski (5)	-2	6	-7	8
Ruja (2)	14	63	20	13
Powiat lubiński	-230	-449	-431	-434

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Lubin (1)	-506	-681	-759	-755
Lubin (2)	214	209	305	326
Rudna (2)	81	11	41	6
Ścinawa - miasto (4)	-6	-17	-11	-9
Ścinawa - obszar wiejski (5)	-13	29	-7	-2
Powiat polkowicki	-154	-130	-146	-224
Chocianów - miasto (4)	-55	-22	-29	-46
Chocianów - obszar wiejski (5)	-2	-11	7	31
Gaworzycy (2)	-7	15	-17	-19
Grębocice (2)	12	-1	-17	-1
Polkowice - miasto (4)	-104	-220	-211	-180
Polkowice - obszar wiejski (5)	25	92	100	17
Przemków - miasto (4)	-31	-25	-27	-38
Przemków - obszar wiejski (5)	-18	12	1	-15
Radwanice (2)	26	30	47	27

Opisane wyżej wskaźniki rozwoju powiatów oraz inne dane statystyczne wskazują na zróżnicowany potencjał rozwojowy obszarów wiejskich w wybranych powiatach. Można na ich podstawie założyć, że spontaniczne procesy zmian przebiegają na tych obszarach w sposób społecznie nierównomierny. Ważnymi czynnikami tych zmian są cechy aktorów inicjujących i wprowadzających zmiany: wiek, płeć oraz to, jak sobie radzą w obecnej sytuacji.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA LUDNOŚCI

Z perspektywy integracji polskiego rynku pracy z rynkami europejskimi niezwyklego znaczenia nabiera kwestia poziomu i charakteru wykształcenia mieszkańców Polski. Z jednej strony nasi pracownicy emigrujący do krajów Europy Zachodniej są chwaleni za wiedzę, dyscyplinę pracy i kreatywność i stanowią potężny zastrzyk wykwalifikowanej (i wciąż jeszcze taniej) siły roboczej dla przemysłu i usług w tych krajach. Pozwalają utrzymywać się przedsiębiorstwom, które z braku rąk do pracy musiałyby zamknąć działalność (np. w Szkocji). Z drugiej zaś strony mamy do czynienia z sytuacją, w której – mamy problemy z fachową siłą roboczą w kraju (np. w budownictwie) oraz zbyt dużą ilość osób pracujących w rolnictwie.

Monitorowanie zatrudnienia i bezrobocia jest w Polsce kwestią niezwykle ważną, szczególnie jeśli chodzi o zatrudnienie osób w wieku produkcyjnym. Udział ludności niezdolnej do pracy (np. ze względu na inwalidztwo, choroby, patologie) wśród ludności w wieku produkcyjnym ulega niewielkim wahaniom – łatwo go zatem prognozować w dłuższej perspektywie czasowej. Są jednak parametry rynku pracy, które ciężko jest przewidzieć – tak jak ilość kobiet zajmujących się wyłącznie domem i wychowywaniem dzieci lub opieką nad osobami obłożnie chorymi. Wśród tych kobiet w wieku produkcyjnym – są osoby, które mogą pozwolić sobie na życie z jednej pensji, jednak większość z nich pełni rolę matki-Polki z rynkowego przymusu.

Można zatem zasadniczo przyjąć, że około 75% ludności Polski w wieku produkcyjnym jest zainteresowana stałym zatrudnieniem. Szczególnie może być to widoczne na terenach wiejskich, gdzie żony rolników zajmujące się wychowywaniem małych dzieci biorą najczęściej udział w wykonywaniu licznych zadań produkcyjnych i porządkowych (często wraz z dziećmi) – a zatem praktycznie można zaliczyć je do ludności zatrudnionej, choć statystykom te kwestie zasadniczo się wymykają.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

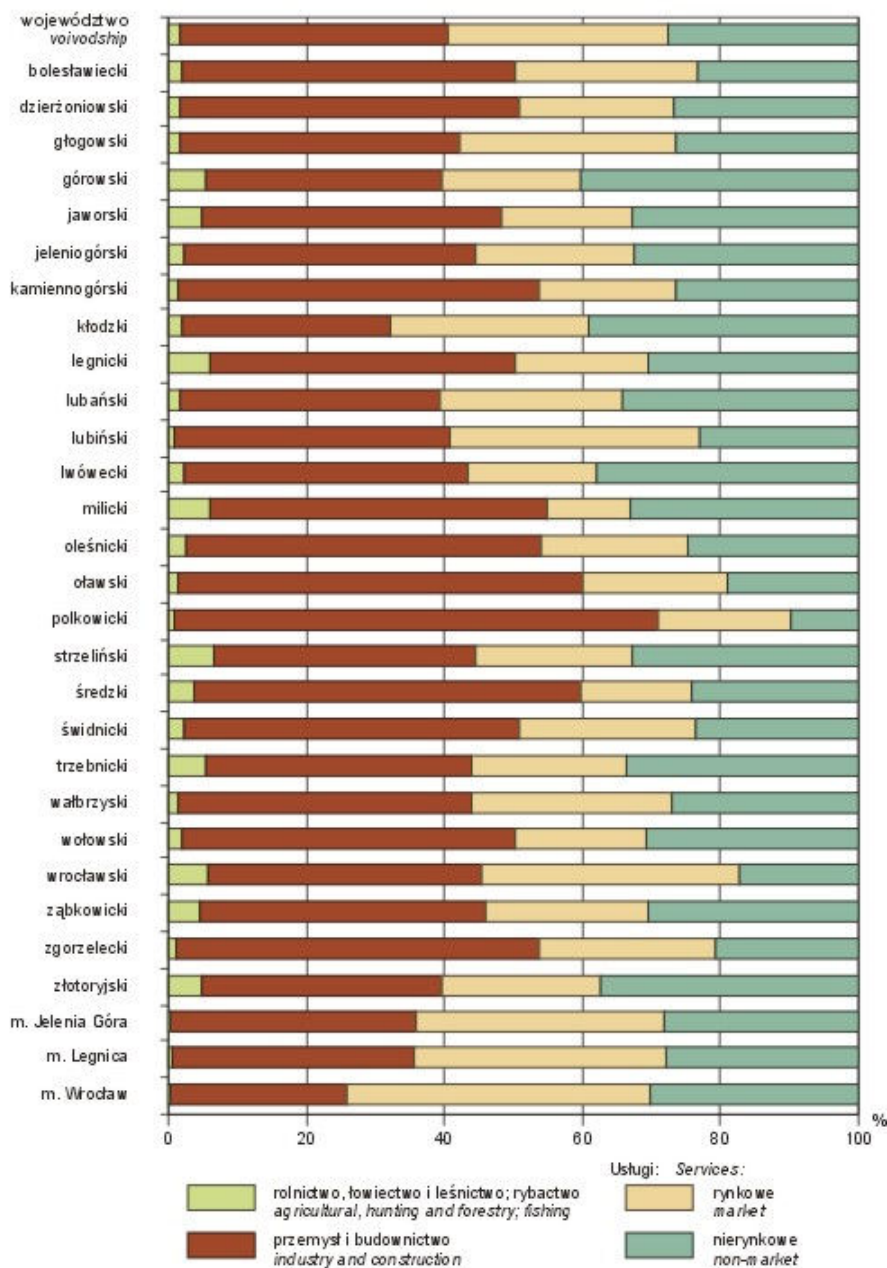
W naszych badaniach staramy się znaleźć odpowiedzi na pytania o mobilność zasobów ludzkich na terenach wiejskich. Statystyki nie uwzględniają motywacji, pokazują jedynie zastaną rzeczywistość. Są one jednak odbiciem istniejącego stanu rzeczy i wskazują efekty decyzji podjętych przez jednostki. Szczególnie gdy pokazujemy dynamikę zjawisk w ujęciu statystycznym, tam często udaje się dociec warunków i przesłanek, dla których ludzie podejmują określone działania.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wykres 1. Struktura pracujących według rodzaju działalności i powiatów w 2005 r⁹.

STRUKTURA PRACUJĄCYCH^a WEDŁUG RODZAJU DZIAŁALNOŚCI I POWIATÓW W 2005 R.
Stan w dniu 31 XII
STRUCTURE OF EMPLOYED PERSONS^a BY KIND OF ACTIVITIES AND POWIATS IN 2005
As of 31 XII

a Według taktycznego miejsca pracy; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób; bez pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.
a By a legal workplace; excluding economic entities employing up to 9 persons; excluding persons employed on private farms in agriculture.

⁹ wg http://www.stat.gov.pl/urzedzy/wroc/publikacje/rocznik_pow/wykresy/06p_07.htm

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Liczba osób pracujących na obszarach wiejskich w 2005 r. wynosiła 5,6 mln osób i było to jedynie 38,6% ogółu pracujących w Polsce¹⁰. Jednak wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich osiągnął wartość korzystniejszą w porównaniu ze wskaźnikiem ogólnopolskim, co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym, bowiem niski wskaźnik zatrudnienia jest jednym z największych problemów polskiej gospodarki. Dla kraju wynosił on 45,9%, a dla obszarów wiejskich 47,4%, co stanowi różnicę 1,5 punktów procentowych. Obserwujemy zatem na wsi wiele aktywnych podmiotów, działających w sferze ekonomicznej.

Liczba pracujących w rolnictwie utrzymuje się zasadniczo na stałym poziomie, z niewielką tendencją malejącą. Wiemy jednak, że wielu mieszkańców wsi wchodzi w wiek produkcyjny i dlatego sytuacja pracy w polskich wsiach nie ulegnie znaczącej poprawie. Z wykresu 1 oraz innych danych GUS¹¹ wynika, że w rolnictwie w województwie dolnośląskim zatrudnionych jest obecnie niespełna 2% pracujących. Odsetek zatrudnionych w rolnictwie wśród wszystkich pracujących w podziale terytorialnym przedstawia poniższe zestawienie:

Tabela 11. Pracujący w rolnictwie w wybranych powiatach w latach 200 i 2005.

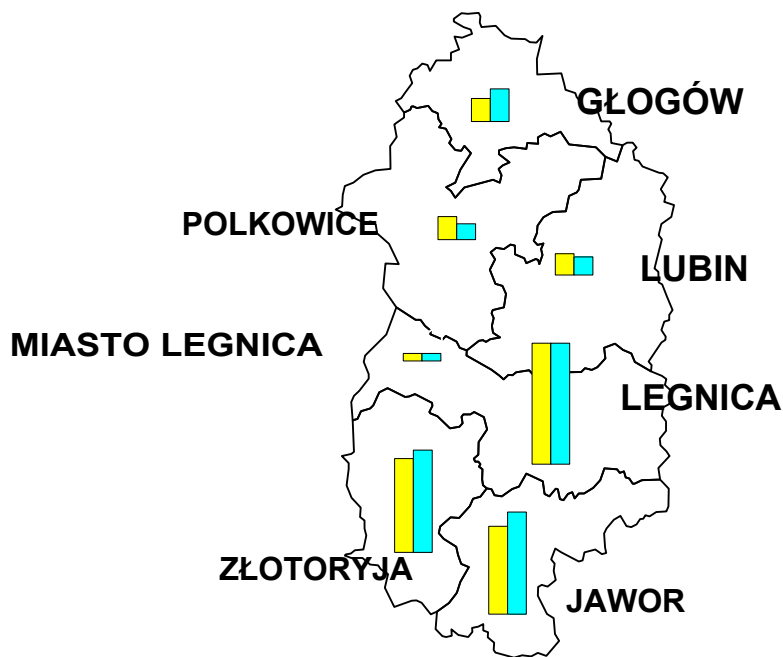
Powiat:	Pracujący w rolnictwie (w % pracujących)	
	2000	2005
jaworski	4,6	5,0
złotoryjski	4,9	5,0
głogowski	1,3	1,7
legnicki	6,3	5,9
lubiński	1,2	1,0
polkowicki	1,3	0,9
m. Legnica	0,5	0,5

¹⁰ http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf

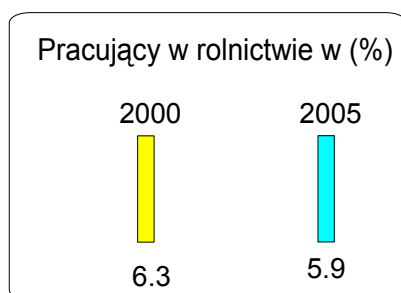
¹¹ Wybrane dane o podregionach i powiatach (NTS4), źródło stat.gov.pl

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

0 10 20 30 40 50 km

Ryc. 6 Pracujący w rolnictwie w wybranych powiatach w latach 2000 i 2005.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W przekroju terytorialnym obserwujemy znaczące różnice w odsetku mieszkańców wsi pracujących w rolnictwie. W powiatach polkowickim, lubińskim i głogowskim odsetek takich osób kształtował się na poziomie poniżej 2%. Z kolei w powiatach legnickim, lubińskim i polkowickim zaobserwowano spadek odsetka pracujących zatrudnionych w rolnictwie. Z dużym prawdopodobieństwem możemy szacować, że są to osoby, które zrezygnowały z pracy w rolnictwie na rzecz działalności pozarolniczej.

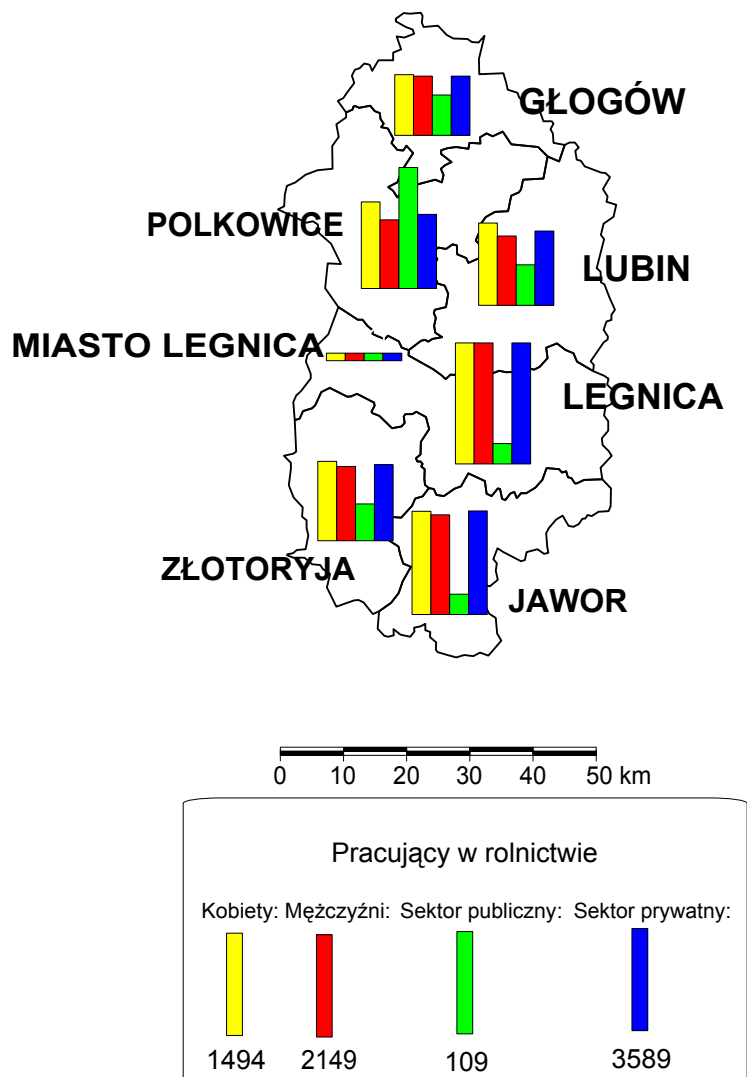
Głównym sektorem zatrudnienia w rolnictwie jest sektor prywatny. W sektorze publicznym w rolnictwie pracuje od 2 do 4% wszystkich zatrudnionych w rolnictwie (por. tabela 12). Rodzinną siłę roboczą w gospodarstwach indywidualnych stanowią głównie mężczyźni. Odsetek kobiet wśród osób zatrudnionych w rolnictwie wynosi około 40% (por. także tabela 14).

Tabela 12. Pracujący w sektorze rolniczym, wg płci oraz sektora (2005).

POWIAT	ogółem	kobiety	mężczyźni	Sektor publiczny	Sektor prywatny
głogowski	1 873	765	1 108	65	1 808
jaworski	3 071	1 280	1 791	54	3 084
legnicki	3 643	1 494	2 149	54	3 589
lubiński	2 301	1 025	1 276	65	2 236
polkowicki	2 343	1 077	1 266	109	2 234
złotoryjski	2 351	991	1 360	63	2 288
m. Legnica	356	122	234	47	309
Suma dla grupy	15 938	6 754	9 184	457	15481

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 7 Pracujący w sektorze rolniczym, wg płci oraz sektora (2005).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 13. Szczegółowe dane o zatrudnieniu w powiatach wg sektorów i płci.

PRACUJĄCY WG POWIATÓW I SEKTORÓW	Ogółem	Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi rynkowe	Usługi nierynkowe
Powiaty:					
GŁOGOWSKI:					
ogółem	19063	1873	7094	5477	4619
w tym kobiety	8592	765	1171	3035	3621
<i>Sektor publiczny</i>					
ogółem	6175	65	635	1125	4350
w tym kobiety	4102	15	103	610	3374
<i>Sektor prywatny</i>					
ogółem	12888	1808	6459	4352	269
w tym kobiety	4490	750	1068	2425	247
JAWORSKI:					
ogółem	10340	3071	3290	1474	2505
w tym kobiety	4797	1280	901	724	1892
<i>Sektor publiczny</i>					
ogółem	3172	54	206	#	#
w tym kobiety	2123	16	28	#	#
<i>Sektor prywatny</i>					
ogółem	7168	3017	3084	#	#
w tym kobiety	2674	1264	873	#	#
LEGNICKI:					
ogółem	9357	3643	2697	1166	1851
w tym kobiety	4063	1494	620	507	1442
<i>Sektor publiczny</i>					
ogółem	2447	54	196	#	#
w tym kobiety	1639	9	29	#	#
<i>Sektor prywatny</i>					
ogółem	6910	3589	2501	#	#
w tym kobiety	2424	1485	591	#	#
LUBIŃSKI:					
ogółem	26171	2301	9500	8894	5476
w tym kobiety	11911	1025	1926	4494	4466
<i>Sektor publiczny</i>					
ogółem	6492	65	694	1027	4706
w tym kobiety	4638	11	164	615	3848
<i>Sektor prywatny</i>					
ogółem	19679	2236	8806	7867	770
w tym kobiety	7273	1014	1762	3879	618

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

POLKOWICKI:						
ogółem	26936	2343	17361	4825	2407	
w tym kobiety	7312	1077	2141	2116	1978	
<i>Sektor publiczny</i>						
ogółem	3356	109	273	640	2334	
w tym kobiety	2463	15	72	456	1920	
<i>Sektor prywatny</i>						
ogółem	23580	2234	17088	4185	73	
w tym kobiety	4849	1062	2069	1660	58	
ZŁOTORYJSKI:						
ogółem	8189	2351	2114	1449	2275	
w tym kobiety	4131	991	646	743	1751	
<i>Sektor publiczny</i>						
ogółem	3037	63	264	#	#	
w tym kobiety	2046	17	56	#	#	
<i>Sektor prywatny</i>						
ogółem	5152	2288	1850	#	#	
w tym kobiety	2085	974	590	#	#	
MIASTO NA PRAWACH POWIATU: LEGNICA:						
ogółem	28747	356	9941	10565	7885	
w tym kobiety	14210	122	2988	5146	5954	
<i>Sektor publiczny</i>						
ogółem	11861	47	1312	3151	7351	
w tym kobiety	7310	24	302	1444	5540	
<i>Sektor prywatny</i>						
ogółem	16886	309	8629	7414	534	
w tym kobiety	6900	98	2686	3702	414	

Znak — oznacza, że dane nie mogą być publikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej. Stan na dzień 31 XII 2005

Źródło: http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/pracujacy/2005/pracujacy_2005.pdf

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Zestawienie obrazujące odsetek kobiet w wieku powyżej 15 pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej) wskazuje że dla wielu mieszkanki wsi praca w gospodarstwie jest na porządku dziennym. Na szczególną uwagę zasługuje sytuacja w powiatach polkowickim i lubińskim, gdzie kobiety stanowią więcej niż połowę wszystkich pracujących we własnym gospodarstwie.

Tabela 14. Odsetek kobiet pow. 15 lat pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej).

Miejscowość	Odsetek kobiet pow. 15 lat pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym
	-
Bolków - obszar wiejski (5)	44,4
Męcinka (2)	48,0
Mściwojów (2)	45,3
Paszowice (2)	44,0
Wądroże Wielkie (2)	39,6
Powiat złotoryjski	-
Pielgrzymka (2)	46,8
Świerzawa - obszar wiejski (5)	44,0
Zagrodno (2)	46,3
Złotoryja (2)	44,4
Powiat głogowski	-
Głogów (2)	45,8
Jerzmanowa (2)	52,3
Kotla (2)	43,7
Pęcław (2)	45,7
Żukowice (2)	43,7
Powiat lubiński	-
Lubin (2)	48,2
Rudna (2)	47,4

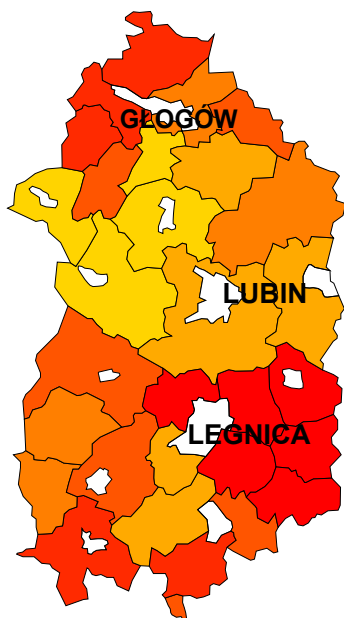
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

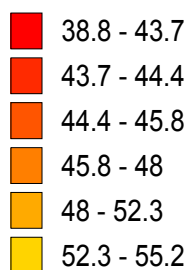
Ścinawa - obszar wiejski (5)	48,9
Powiat polkowicki	-
Chocianów - obszar wiejski (5)	52,6
Gawrzyce (2)	44,2
Grębocice (2)	48,2
Polkowice - obszar wiejski (5)	55,2
Przemków - obszar wiejski (5)	53,3
Radwanice (2)	45,4
Powiat legnicki	-
Chojnów (2)	45,7
Krotoszyce (2)	49,0
Kunice (2)	38,8
Legnickie Pole (2)	43,6
Miłkowice (2)	43,6
Prochowice - obszar wiejski (5)	40,0
Ruja (2)	39,6

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Odsetek kobiet pracujących
w rolnictwie pow. 15 lat w (%)

Ryc. 8 Odsetek kobiet pow. 15 lat pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wnioski ze spisu rolnego pozwalają określić także przybliżony odsetek osób pracujących wyłącznie w rolnictwie. Zdecydowana większość (86%)¹² użytkowników i członków ich gospodarstw domowych pracowała w niepełnym wymiarze czasu pracy. Zaledwie 14% omawianych osób przepracowało liczbę godzin odpowiadającą pracy pełnoetatowej.

W przekroju terytorialnym, najwyższy odsetek osób stanowiących rodzinną siłę roboczą i pracujących co najmniej 2120 godzin rocznie odnotowano w województwach: kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim, a najniższy w województwie podkarpackim oraz śląskim.

Większość osób stanowiących rodzinną siłę roboczą – 65,7% - pracowało wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym, 5,6% - głównie w swoim gospodarstwie i dodatkowo poza gospodarstwem, a 28,7% - głównie poza gospodarstwem i dodatkowo w swoim gospodarstwie rolnym.

W strukturze osób pracujących w gospodarstwach rolnych ogółem największy udział stanowiły osoby w wieku 41-55 lat (37,7%). Blisko 35% osób świadczących pracę w gospodarstwach rolnych to osoby poniżej 40-go roku życia, a największy ich odsetek odnotowano w województwie podlaskim. Natomiast w strukturze pracujących w wieku od 41 do 55 lat, największym odsetkiem osób w tej grupie odznaczało się województwo zachodniopomorskie.

W wielu opracowaniach dotyczących aktywności zawodowej ludności porusza się także problem wielozawodowości na obszarach wiejskich¹³. W ostatnich latach poświęca się temu zagadnieniu więcej uwagi, szczególnie w ramach rozwiązań praktycznych. Unia Europejska wprowadza do swej polityki wobec wsi i rolnictwa nie tylko nowe programy finansowego wsparcia na rzecz dywersyfikacji źródeł

¹²http://www.stat.gov.pl/dane_spolgosp/rolnic_lesnictw_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf

¹³ Kaleta A., *Wielozawodowość na obszarach wiejskich* [w] Gorlach K., Foryś G., (red.) *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005; Kłodziński M (red.) *Rolnictwo dwuzawodowe jako forma wielofunkcyjnego rozwoju wsi*, Warszawa 1989.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

dochodów ludności wiejskiej, ale także podejmuje działania prowadzące do znacznego uproszczenia zasad ich implementacji. Najważniejszym celem programu o nazwie LEADER+ jest poprawa umiejętności zawodowych członków wiejskich społeczności lokalnych. Ma on ułatwić konfrontację mieszkańców wsi z nowymi wyzwaniami, które stają przed nimi w związku z radykalnymi przemianami wiejskich rynków pracy oraz koniecznością różnicowania źródeł własnych dochodów¹⁴.

Obszary wiejskie w Polsce są obecnie polem wielu zmian o charakterze lokalnym jak i globalnym. Brak zasobów indywidualnych i/lub społecznych uniemożliwia skuteczne zmaganie się z tymi zmianami. Efektem tego jest m.in. wysoki odsetek bezrobotnych wśród ludności wiejskiej.

W 2005¹⁵ r. na obszarach wiejskich w byłym województwie legnickim zarejestrowano 44, 4 tysiące bezrobotnych. Bezrobotni zarejestrowani na obszarach wiejskich stanowią w skali kraju około 42% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Zarówno w skali kraju, jak i na obszarach wiejskich w strukturze bezrobotnych nieznacznie przeważają kobiety. W analizowanych latach (zestawienie 15) udział bezrobotnych kobiet spadł o 1,6 p.p. w skali kraju i o 1,2 p.p. na obszarach wiejskich.

Odsetek bezrobotnych na terenach wiejskich w ostatnich latach maleje. Część osób straciła prawo do zasiłku, zatem konieczność życiowa zmusiła je zapewne do podjęcia pracy. Szacunki statystyczne pokazują, że jakaś część rolników pracuje, lecz nie jest to praca zarejestrowana. Wzrosła natomiast na obszarach wiejskich o 8,2% liczba bezrobotnych osób nie posiadających prawa do zasiłku. Jednak wynik ten był niższy niż w skali kraju, gdzie wyniósł 11,4%. Także w tej grupie bezrobotnych nieznacznie przeważały kobiety, których udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w omawianych latach zmniejszył się.

¹⁴ O łączeniu działalności rolniczej z pozarolniczą mowa będzie także w rozdziale „Systematyka gospodarstw rolnych” oraz „Wybrane aspekty sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych”.

¹⁵ http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_środowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 15. . Bezrobotni na obszarach wiejskich.

Jednostka terytorialna	ogółem			mężczyźni			kobiety		
	zamieszkali na wsi			zamieszkali na wsi			zamieszkali na wsi		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
DOLNOŚLĄSKIE	92 878	87 084	79 596	45 896	41 995	36 982	46 982	45 089	42 614
Powiat jaworski	3 129	2 767	2 607	1 439	1 284	1 217	1 690	1 483	1 390
Powiat złotoryjski	3 257	3 211	3 041	1 546	1 499	1 401	1 711	1 712	1 640
Powiat głogowski	2 099	1 974	1 841	1 011	950	859	1 088	1 024	982
Powiat legnicki	3 780	3 469	3 126	1 899	1 687	1 488	1 881	1 782	1 638
Powiat lubiński	2 296	1 878	1 549	1 098	836	650	1 198	1 042	899
Powiat polkowicki	2 806	2 577	2 303	1 272	1 140	981	1 534	1 437	1 322
SUMA DLA GRUPY	17 367	15 876	14 467	8 265	7 369	6596	9 102	8 480	7 871

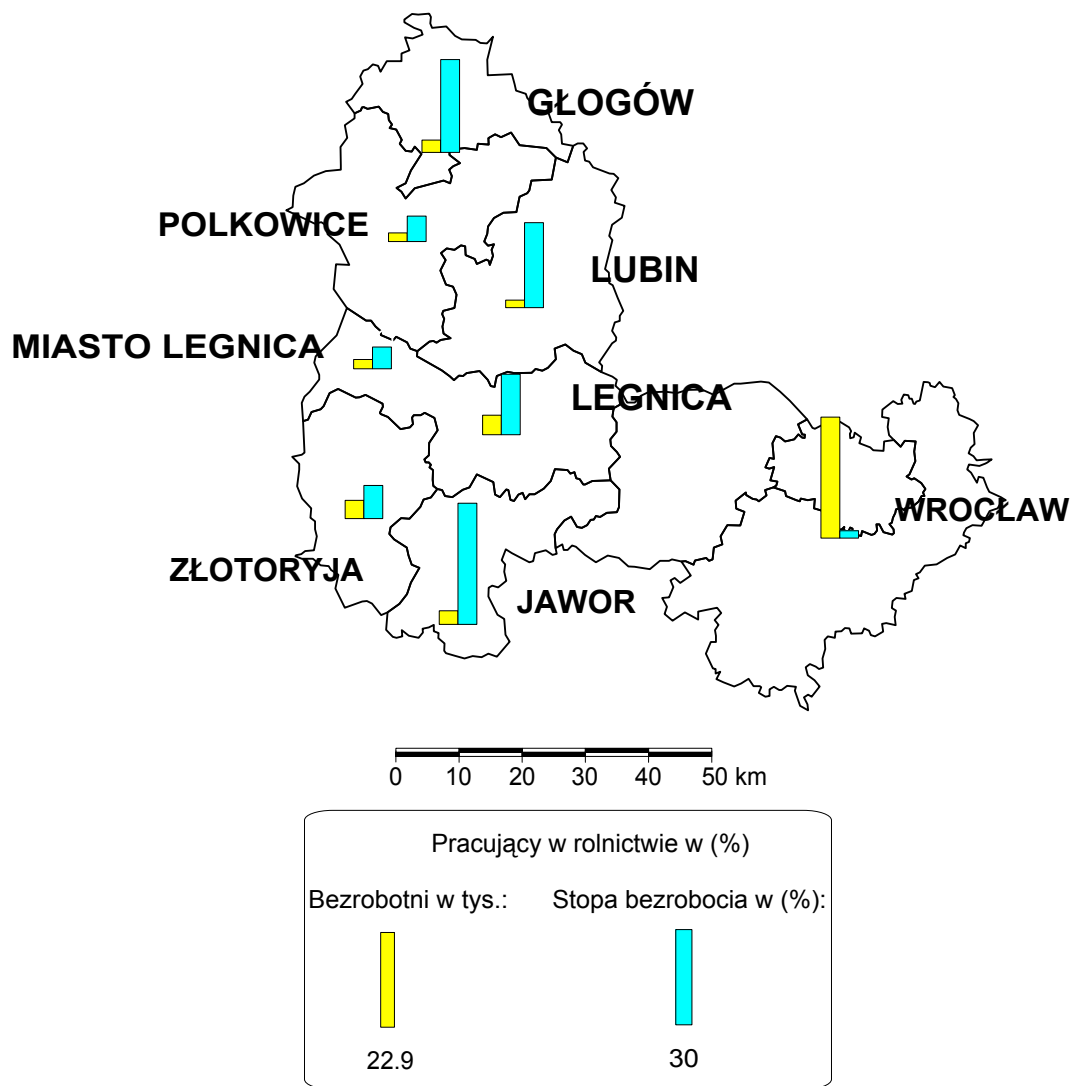
Tabela 16. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia według województw, podregionów i powiatów- stan w końcu stycznia 2007r¹⁶.

Powiaty :	Bezrobotni w tys.	Stopa bezrobocia (w % aktywnych zawodowo)
POLSKA	2365,8	15,1
DOLNOŚLĄSKIE	187,1	16,8
Jaworski	4,7	24,5
Złotoryjski	4,9	30,0
Głogowski	5,9	18,2
Legnicki	3,9	23,0
Lubiński	4,2	10,7
Polkowicki	4,1	11,4
m. Legnica	5,7	12,9
m. Wrocław	22,9	7,9

¹⁶Źródło: http://www.stat.gov.pl/dane_spolgosp/praca_ludnosc/bezrob_pow/2007/01/stopa_bezrobocia_01_07.xls

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 9 Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia w powiatach.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Praca nierejestrowana stanowi istotny element polskiego rynku pracy. Prawie co dziesiąta pracująca osoba wykonuje pracę nierejestrowaną. Dla wielu z nich jest to niezbędny warunek uzyskiwania dochodów lub ich uzupełnienia. Jednocześnie warto zauważyć, że praca w „szarej strefie” ma najczęściej charakter dorywczy, okazjonalny, co zajmuje relatywnie mało czasu i jej wpływ na wielkość przeciętnego zatrudnienia nie jest tak istotny, jak w odniesieniu do ogólnej liczby pracujących.¹⁷ W 2004 r. co drugie gospodarstwo domowe zatrudniające nielegalnie pracowników znajdowało się na wsi (505 tys.). Oznacza to, że znacznie częściej nielegalnie zatrudniają pracowników gospodarstw domowe na wsi niż w miastach (ogólna liczba gospodarstw domowych w miastach dwukrotnie przekracza liczbę wiejskich gospodarstw domowych). Zatrudniający się w szarej strefie stanowili po połowie mieszkańcy miast i wsi. z punktu widzenia miejsca zamieszkania zbiorowość pracujących nielegalnie stanowili po połowie mieszkańcy miast i wsi.

Z badań ogólnopolskich wynika, że szara strefa zmniejsza się powoli. W okresie pierwszych 9 miesięcy 2004 r. (od stycznia do września) z pracy nierejestrowanej korzystało 1019 tys. polskich gospodarstw domowych, podczas gdy w ciągu 8 miesięcy 1998 r. (w okresie od stycznia do sierpnia) – 1418 tys. W badanym przez GUS okresie 9 miesięcy 2004 r. gospodarstwa domowe zatrudniały pracowników „na czarno” średnio przez 13 dni, przy czym miejskie gospodarstwa domowe – przez 16, a wiejskie – przez 10 dni. Oznacza to, że praca wykonywana na rzecz wiejskich gospodarstw domowych była raczej pracą krótszą, okazjonalną. Prawie 2/3 gospodarstw domowych na wsi zatrudniało osoby na okres do 3 dni, w miastach w tym wymiarze zatrudniało pracowników co drugie gospodarstwo domowe. Gospodarstwa domowe zatrudniały pracowników „na czarno” najczęściej do remontów i napraw budowlano-instalacyjnych (średnia liczba dni pracy przy tym rodzaju zajęcia wynosiła 6 dni), do prac domowych (średnio

¹⁷ http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/praca_nierejestrowana/praca.pdf Praca nierejestrowana w Polsce w 2004r. GUS Warszawa 2005.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

4 dni), prac ogrodniczo rolnych (średnio 5 dni) oraz w ramach tzw. usług sąsiedzkich (średnio 4 dni), przy czym w ponad połowie przypadków były to prace ogrodniczo-rolne. W dalszej kolejności znalazły się m.in.: opieka nad dzieckiem lub osobą starszą (średnio 14 dni) i korepetycje (średnio 5 dni). Średnio najdłużej trwały prace związane z ochroną i pilnowaniem mienia – 20 dni, chociaż na taką pracę było znikome zapotrzebowanie ze strony gospodarstw domowych (1% gospodarstw domowych zatrudniających pracowników w szarej strefie). W następnej kolejności występowała opieka nad dzieckiem lub osobą starszą (14 dni) oraz usługi budowlane i instalacyjne (średnio 9 dni). Zapotrzebowanie gospodarstw domowych na poszczególne usługi różni się nieco w miastach i na wsi. Gospodarstwa domowe w miastach zatrudniały nierejestrowanych pracowników przede wszystkim do prac domowych (średnio przez 4 dni) oraz remontów i napraw budowlano instalacyjnych (przez 8 dni), a w dalszej kolejności znalazły się opieka nad dzieckiem lub osobą starszą (15 dni), korepetycje (5 dni), usługi sąsiedzkie (średnio wykonywane przez 5 dni). Najdłużej zatrudniano pracowników do prac w ochronie i pilnowaniu mienia – średnio 20 dni oraz opiece nad inną osobą – 15 dni. Wiejskie gospodarstwa domowe zatrudniały pracowników głównie w ramach usług sąsiedzkich (średnio przez 3 dni), remontów i napraw budowlano instalacyjnych (przez 5 dni) oraz prac ogrodniczo-rolnych (przez 5 dni). Najdłużej zatrudniano pracowników przy pracach usługowo-budowlanych i instalacyjnych – średnio 11 dni oraz opiece nad inną osobą – 8 dni.

Miesięczne wydatki gospodarstw domowych związane z nierejestrowanym zatrudnianiem pracowników najemnych wyniosły przeciętnie 362 zł, nieznacznie wyższe były w miastach (384 zł) niż na wsi (344 zł). Średnie dzienne wydatki gospodarstw domowych na rzecz osób wykonujących pracę nierejestrowaną wynosiły 78 zł. Średnie dzienne wydatki wyższe były na wsi (89 zł) niż w miastach (69 zł), co uzależnione jest od rodzaju prac wykonywanych przez pracujących „na czarno” na rzecz gospodarstw domowych. Obok dochodów z działalności rolniczej

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

gospodarstwa domowe użytkowników gospodarstw rolnych uzyskiwały dochody z następujących źródeł: z emerytur i rent – 42,8% ogółu omawianych gospodarstw domowych, z pracy najemnej – 41,5%, z działalności pozarolniczej – 8,4% i z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą – 4,4%.

W świetle powyższych danych, praca poza rolnictwem na wsi jest standardowym sposobem radzenia sobie z trudnościami ekonomicznymi. Jednak jeśli jest to praca nierejestrowana, nie przynosi ona ani silnego zaangażowania ani trwałego dochodu. Wydaje się zatem, że konieczność powrotu do wielozawodowości na wsi jest nieuchronna. Istniejące sposoby na utrzymanie się z rolnictwa szybko wyczerpują się, szczególnie jeśli chodzi o właścicieli małych gospodarstw. Zresztą w historii wsi zawsze rozwijały się wokół rolnictwa zróżnicowane formy rzemiosła i handlu, dostarczające różnych towarów nie tylko rolnikom, ale także rozwijającym się miastom. Liczne badania wykonywane w całej Europie, szczególnie w II połowie XX wieku, wskazują, że rodziny dwuzawodowe często osiągały poziom dochodów przewyższający ten uzyskiwany przez ludność czysto rolniczą. Wyraźny awans materialny chłopo-robotników za sprawą kumulacji dochodów z gospodarstwa oraz z pracy pozarolniczej jest także uważany za ważny czynnik zmian postaw całej ludności wiejskiej wobec konsumpcji, sukcesu ekonomicznego oraz kulturowego zbliżenia mieszkańców wsi i miast.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

SYSTEMATYKA I CGRAKTERYSTYKA GOSPODARSTW ROLNYCH

W 2005 r. spośród 2,7 mln polskich gospodarstw rolnych – 2,4 mln prowadziło działalność rolniczą. Zaledwie w około 130 tys. gospodarstw oprócz działalności rolniczej prowadzona była działalność inna niż rolnicza wykorzystująca zasoby gospodarstwa. Wśród tych gospodarstw 23,6% prowadziło działalność usługową z wykorzystaniem własnego sprzętu, 10,2% zajmowało się uprawą roślin i/lub hodowlą zwierząt w środowisku wodnym (akwakultura), 6,8% prowadziło działalność w zakresie agroturystyki i wynajmu pokoi i ten sam odsetek gospodarstw w zakresie przetwarzania drewna, a 1,6% gospodarstw w zakresie rękodziela. Ponad 41% gospodarstw rolnych położonych było na terenach o mniej korzystnych warunkach gospodarowania, w tym ponad 3% na terenach górskich. Co trzecie gospodarstwo rolne posiadało lasy i grunty leśne, a zaledwie 0,2% gospodarstw stosowało ekologiczne metody produkcji rolniczej.

W 2005 r. w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych największą grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni do 5 ha użytków rolnych, bo aż 72,4%. W porównaniu do roku 2000 odnotowano niewielki wzrost odsetka gospodarstw najmniejszych (do 5 ha) i największych (powyżej 50 ha). Nie zmienił się natomiast udział gospodarstw o powierzchni od 10-50 ha, który wynosił 12,6%. Struktura obszarowa gospodarstw jest bardzo zróżnicowana, 80% stanowią gospodarstwa o powierzchni od 1 do 10 ha UR, następne 10% stanowią gospodarstwa 10-15 hektarowe, 9% - 15 –50 ha i tylko 1% gospodarstw ma powierzchnię większą od 50 ha.

Blisko 99,96% gospodarstw rolnych w skali kraju jak i wszystkich województw w 2005 r. należało do sektora prywatnego. Wśród tych gospodarstwa dominowały gospodarstwa indywidualne, których udział w ogólnej liczbie gospodarstw sektora prywatnego w każdym województwie przekroczył 99%. W skali kraju w 2005 r. największą liczbę gospodarstw rolnych zarejestrowano w województwie

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

małopolskim. Jednocześnie w województwie tym zaobserwowano najwyższy udział gospodarstw o powierzchni nie przekraczającej 5 ha (92,3%). Najwyższy odsetek gospodarstw o powierzchni powyżej 100 ha zaobserwowano w województwie zachodniopomorskim (2,1%)¹⁸.

Działalność rolnicza była głównym źródłem utrzymania jedynie dla niespełna 27% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego. Praca najemna była głównym źródłem dochodów dla blisko 30% gospodarstw, emerytury i rent dla ponad 27%, a działalność pozarolnicza zaledwie dla niespełna 5% ogółu gospodarstw domowych. W przekroju terytorialnym najwyższy odsetek gospodarstw, dla których działalność rolnicza była głównym źródłem utrzymania odnotowano w województwach: kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim i podlaskim, a najniższym – w podkarpackim, śląskim i małopolskim. Województwa o najwyższym odsetku gospodarstw, dla których głównym źródłem utrzymania była działalność pozarolnicza, to: pomorskie, dolnośląskie i wielkopolskie, zaś o najniższym – podlaskie oraz podkarpackie. Z Powszechnego Spisu Rolnego wynika, że zmniejszyła się o 21% ogólna liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność gospodarczą (rolniczą i pozarolniczą), przy czym zmniejszenie to jest wynikiem czasowego zawieszenia lub całkowitej rezygnacji z prowadzenia działalności rolniczej przez użytkowników gospodarstw w związku z utrzymującą się już od dłuższego czasu trudną sytuacją ekonomiczno-produkcyjną w rolnictwie. Równolegle zaobserwowano znaczący wzrost (o 46%) liczby gospodarstw rolnych, których użytkownicy lub osoby dorosłe, pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym z użytkownikiem, prowadzili działalność pozarolniczą. Podejmowanie przez coraz większą liczbę gospodarstw rolnych działalności pozarolniczej, przy jednoczesnym utrzymywaniu się słabej koniunktury na wielu rynkach rolnych, związane było z szukaniem nowych źródeł dochodu głównego lub dodatkowego przez użytkowników

¹⁸ http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

lub członków ich gospodarstwa domowego. Najczęściej realizowanym rodzajem działalności pozarolniczej był handel, przetwórstwo rolno-spożywcze, budownictwo i transport.

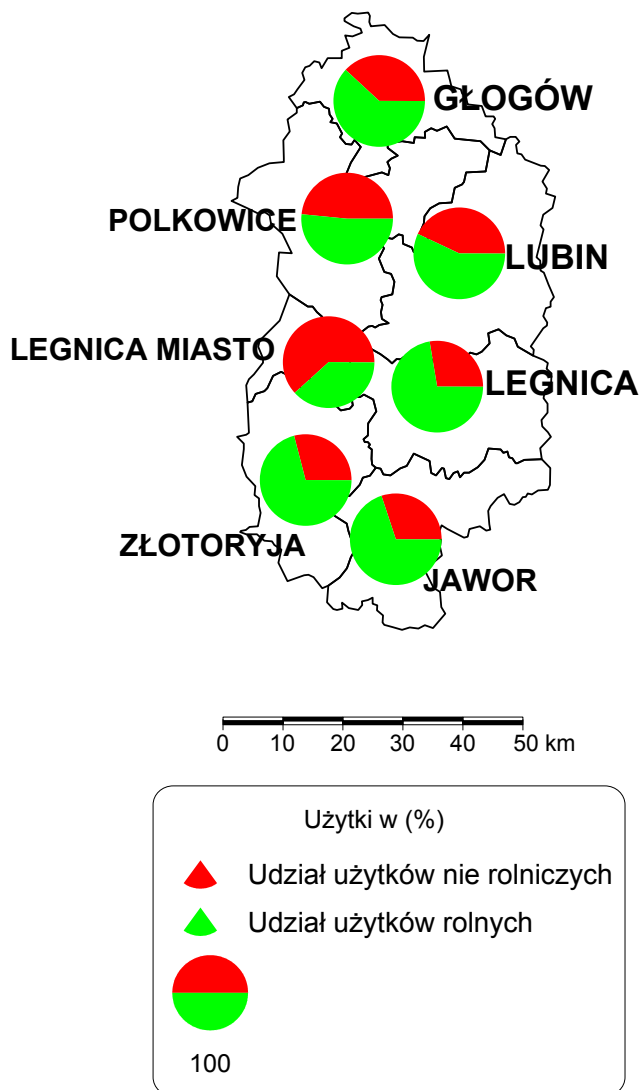
Spośród interesujących nas w opracowaniu powiatów najbardziej rolniczy – w rozumieniu procentowego udziału użytków rolnych w powierzchni ogółem – jest powiat legnicki (z wyłączeniem miasta Legnicy). Według opracowań GUS¹⁹ w tym powiecie 72,3% zajmowały użytki rolne. W dalszej kolejności można wymienić powiaty:

- złotoryjski (70,9%)
- jaworski (69,9%)
- głogowski (61,9%)
- lubiński (57%)
- polkowicki (51,6%)
- miasto na prawach powiatu Legnica (38,4%).

¹⁹ *Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2006, s.115.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 10 Procentowego udziału użytków rolnych w powierzchni ogółem.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W tych powiatach obserwujemy duże zróżnicowanie pod względem innych wskaźników obrazujących ich rolniczy charakter. Najwięcej gospodarstw istnieje w powiecie legnickim, jednak średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego jest tu niższa od przeciętnej z grupy i wynosi 8,6ha (zestawienie 18). Większe gospodarstwa (ok. 10 ha) znajdujemy w powiatach jaworskim i złotoryjskim, które dysponują nieco mniejszą ilością użytków rolnych. Największe rozdrobnienie gospodarstw obserwujemy w powiecie lubińskim i na obszarach wiejskich miasta Legnicy. Ogólnie rzecz biorąc, badany region charakteryzuje się większą od przeciętnej w województwie powierzchnią gospodarstw. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wyniosła w regionie 8,8 ha (w województwie dolnośląskim – 7,96 ha; w kraju 6,6 ha). Jak wiemy, największe gospodarstwa występują w powiecie jaworskim i złotoryjskim.

Tabela 17. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych według rodzajów gruntów i powiatów.

Wyszczególnienie	Powierzchnia					
	ogółem	użytki rolne	grunty orne	zasiewy	sady	lasy i grunty leśne
W hektarach						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	7,96	7,35	6,07	5,00	0,05	0,18
jaworski	10,06	9,57	8,49	8,16	0,03	0,16
złotoryjski	10,01	9,48	8,37	7,89	0,03	0,17
gólgowski	8,23	7,43	6,70	5,86	0,03	0,07
legnicki	8,65	8,18	7,32	6,80	0,03	0,08
lubiński	7,54	6,95	6,13	4,63	0,03	0,16
polkowicki	9,89	8,95	6,97	4,55	0,02	0,19
m. Legnica	6,62	5,76	5,10	3,80	0,05	0,10

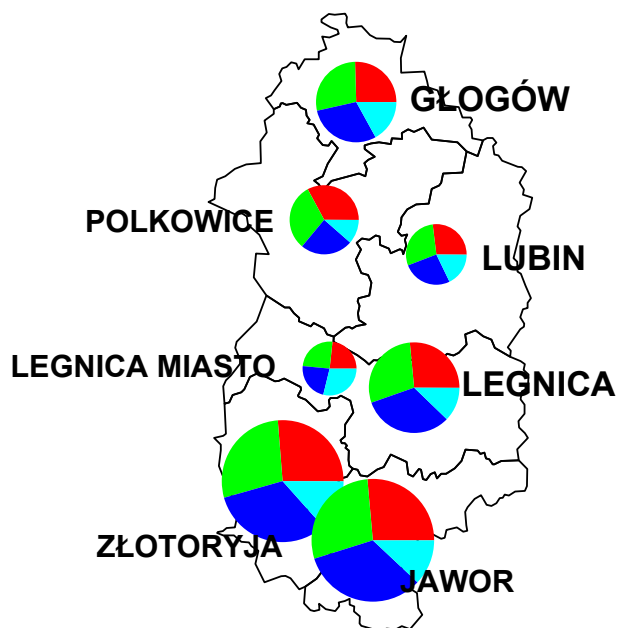
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

w odsetkach						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
jaworski	126,4	130,1	139,7	163,2	59,2	90,7
złotoryjski	125,8	128,9	137,8	157,7	65,9	97,0
głogowski	103,4	101,0	110,3	117,1	67,2	37,3
legnicki	108,7	111,3	120,5	135,9	51,2	45,8
lubiński	94,8	94,5	100,9	92,5	62,4	90,1
polkowicki	124,3	121,6	114,8	91,0	42,4	103,3
m. Legnica	83,2	78,3	83,9	76,0	96,8	54,8

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

0 10 20 30 40 50 km

Ryc. 11 Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych według rodzajów gruntów i powiatów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W układzie terytorialnym najwięcej gospodarstw (według siedziby użytkownika) spisano w powiatach legnickim i lubińskim (odpowiednio 20,5% i 17,8% ogółu gospodarstw w regionie).

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego **liczba gospodarstw rolnych** (łącznie z działkami rolnymi oraz właścicielami zwierząt gospodarskich) w 2002 roku wynosiła na interesującym nas obszarze 25 984 (na obszarach wiejskich wg obliczeń własnych 25 733, zestawienie 18). Z tej liczby 25 872 gospodarstw należało do sektora prywatnego, a 112 gospodarstw do sektora publicznego. Większość gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) - 15 839 - stanowiły gospodarstwa indywidualne.

Tabela 18. Zestawienie danych dotyczących liczby gospodarstw rolnych ogółem, przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego, Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem działki rolnej oraz Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego wg powiatów na podstawie danych GUS.

POWIAT 2002	Liczba gospodarstw rolnych ogółem	przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego	Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem działki rolnej	Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego
	w liczbach bezwzględnych	w ha	w liczbach bezwzględnych	w liczbach bezwzględnych
głogowski	3 230	8,2	1350	1736
jaworski	4 013	10,6	1455	2420
legnicki	5 342	8,6	2193	3240
lubiński	4 631	7,5	1675	2672
polkowicki	4 208	9,9	1202	2873
złotoryjski	3 427	10,1	1316	1988
Legnica – miasto na prawach powiatu	1 133	6,6	348	626
suma dla grupy	25 984	8,8	9539	15 555

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W porównaniu z wynikami spisu rolnego 1996 liczba gospodarstw rolnych ogółem zmniejszyła się o 133,3, tys., tj. o 4,3%. Największą dynamikę spadku odnotowano w grupach obszarowych UR: 5-10 ha (18,1%) i 10-15 ha (16%). Znacznie wzrosła natomiast liczba gospodarstw największych: o powierzchni 20-50 ha o 26,7%, a o powierzchni powyżej 50 ha - o 56,4%.

Tabela 19. Gospodarstwa rolne, gospodarstwa indywidualne oraz gospodarstwa indywidualne powyżej 1 ha użytków rolnych.

L.p.	Jednostka terytorialna	2002		
		Gospodarstwa rolne	Gospodarstwa indywidualne	Gospodarstwa indywidualne powyżej 1 ha użytków rolnych
30.	Jawor(1)	192	188	74
31.	Bolków - miasto(4)	79	79	32
32.	Bolków - obszar wiejski(5)	1 005	1 001	666
33.	Męcinka(2)	964	960	607
34.	Mściwojów(2)	609	602	375
35.	Paszowice(2)	739	738	393
36.	Wądroże Wielkie(2)	592	588	427
37.	Wojcieszków(1)	145	145	50
38.	Złotoryja(1)	89	89	50
39.	Pielgrzymka(2)	742	740	465
40.	Świerzawa - miasto(4)	54	54	20
41.	Świerzawa - obszar wiejski(5)	916	912	498
42.	Zagrodno(2)	899	897	572
43.	Złotoryja(2)	735	732	480
44.	Głogów(1)	276	273	131
45.	Głogów(2)	780	777	377
46.	Jerzmanowa(2)	448	443	266
47.	Kotła(2)	599	596	345
48.	Pęcław(2)	245	243	144
49.	Żukowice(2)	602	599	350
50.	Chojnów(1)	103	102	59
51.	Chojnów(2)	1 641	1 635	1 155
52.	Krotoszyce(2)	528	526	306
53.	Kunice(2)	774	770	413
54.	Legnickie Pole(2)	704	700	476
55.	Miłkowice(2)	1 028	1 027	561

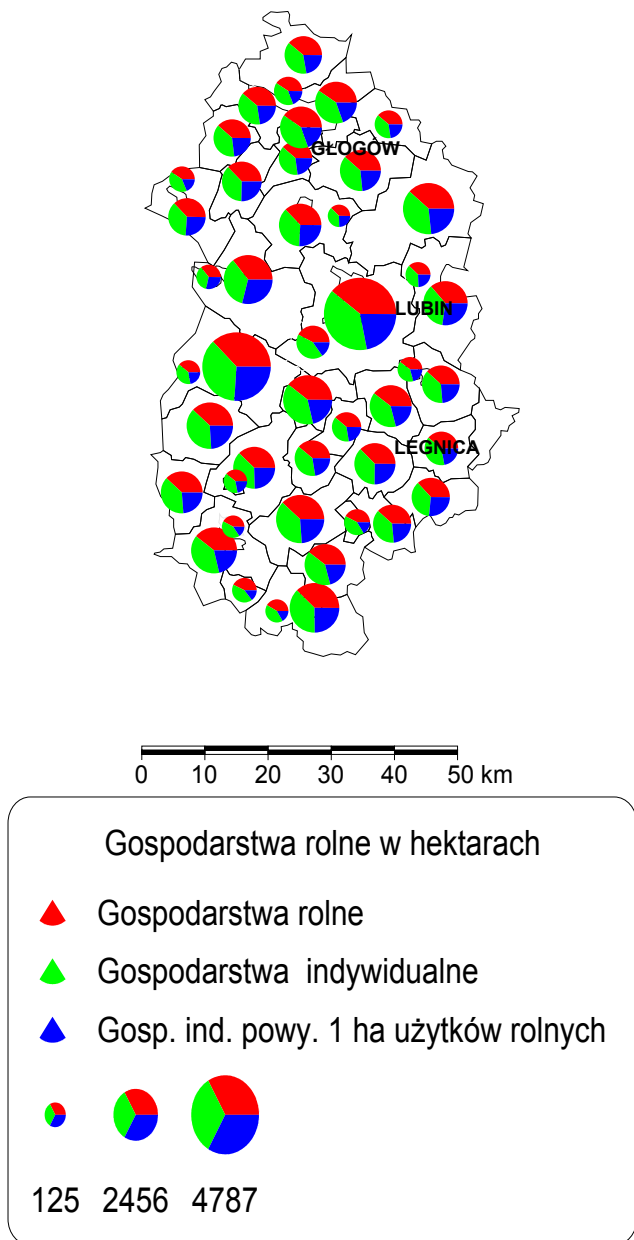
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

56.	Prochowice - miasto(4)	135	135	70
57.	Prochowice - obszar wiejski(5)	587	586	365
58.	Ruja(2)	461	459	262
59.	Lubin(1)	475	474	173
60.	Lubin(2)	1 873	1 863	1 051
61.	Rudna(2)	1 084	1 079	661
62.	Ścinawa - miasto(4)	141	141	92
63.	Ścinawa - obszar wiejski(5)	786	785	592
64.	Chocianów - miasto(4)	113	112	90
65.	Chocianów - obszar wiejski(5)	926	921	757
66.	Gaworzyce(2)	585	583	353
67.	Grębocice(2)	716	711	437
68.	Polkowice - miasto(4)	47	47	31
69.	Polkowice - obszar wiejski(5)	745	743	516
70.	Przemków - miasto(4)	172	172	80
71.	Przemków - obszar wiejski(5)	562	559	399
72.	Radwanice(2)	650	650	444
73.	Legnica(1)	299	297	174
suma		25 845	25 733	15 839

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 12 Gospodarstwa rolne, gospodarstwa indywidualne oraz gospodarstwa indywidualne powyżej 1 ha użytków rolnych wg gmin.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Spośród 25 733 gospodarstw indywidualnych 38,5 % stanowiły gospodarstwa do 1 ha, 17% gospodarstwa od 1-2 ha, trzecią zaś w kolejności najliczniejszą grupę obszarową stanowiły gospodarstwa od 2-5 ha (tabela 20). Wielkie gospodarstwa indywidualne to jedynie niecałe 1,5% gospodarstw. Gminy o największej ilości (powyżej 1 tys.) gospodarstw indywidualnych to gmina Bolków - obszar wiejski, Chojnów (gmina wiejska), Miłkowice (gmina wiejska), Lubin (gmina wiejska), Rudna (gmina wiejska). Najmniej gospodarstw (do 100) mamy w gminach: Bolków – miasto, Złotoryja (gmina miejska), Świerzawa - miasto(4), Polkowice - miasto(4). Z gmin wiejskich najmniej gospodarstw posiadała gmina wiejska Pęcław w powiecie głogowskim (243 gospodarstwa).

Tabela 20. Gospodarstwa indywidualne wg grup obszarowych użytków rolnych, źródło: Powszechny Spis Rolny 2002 (PSR wg siedziby gospodarstwa); obliczenia własne dla gmin.

Jednostka terytorialna	2002										
	ogółem	do 1 ha włącznie	powyżej 1 do mniej niż 2 ha	od 2 do mniej niż 5 ha	od 5 do mniej niż 7 ha	od 7 do mniej niż 10 ha	od 10 do mniej niż 15 ha	od 15 do mniej niż 20 ha	od 20 do mniej niż 50 ha	od 50 do mniej niż 100 ha	100 ha i więcej
	w liczbach bezwzględnych										
Jawor(1)	188	114	21	23	9	6	5	3	5	0	0
Bolków – miasto (4)	79	47	12	10	0	0	0	3	3	0	0
Bolków - obszar wiejski(5)	1 001	335	256	141	0	0	0	28	46	0	0
Męcinka(2)	960	353	152	171	54	76	59	37	41	13	4
Mściwojów(2)	602	227	71	65	34	72	63	28	30	11	0
Paszowice(2)	738	345	99	98	35	48	44	24	34	7	4
Wądroże Wielkie(2)	588	161	51	99	40	79	78	26	42	8	4
Wojcieszów(1)	145	95	17	10	6	0	8	0	6	0	0
Złotoryja(1)	89	39	20	13	0	4	0	0	6	0	0
Pielgrzymka(2)	740	275	130	126	45	51	38	22	37	7	9
Świerzawa - miasto(4)	54	34	8	9	0	0	0	0	0	0	0
Świerzawa - obszar wiejski(5)	912	414	136	136	0	46	0	34	0	7	7
Zagrodno(2)	897	325	110	164	59	79	52	27	68	10	3
Złotoryja(2)	732	252	107	124	47	61	46	26	49	16	4
Głogów(1)	273	142	45	33	14	15	7	0	11	4	0
Głogów(2)	777	400	120	113	35	31	36	12	20	7	3
Jerzmanowa(2)	443	177	85	63	27	29	33	7	18	0	0

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Kotła(2)	596	251	112	83	26	36	32	17	24	10	5
Pęczaw(2)	243	99	25	20	8	24	24	11	15	13	4
Żukowice(2)	599	249	63	77	34	59	47	18	38	12	0
Chojnów(1)	102	43	23	16	8	4	5	0	0	0	0
Chojnów (2)	1 635	480	267	341	128	153	107	51	79	22	7
Krotoszyce(2)	526	220	60	68	31	52	46	17	19	8	5
Kunice(2)	770	357	146	113	34	46	26	17	27	3	0
Legnickie Pole(2)	700	224	72	108	47	91	67	29	48	11	3
Miłkowice(2)	1 027	466	158	187	68	39	48	16	35	9	0
Prochowice - miasto(4)	135	65	25	17	11	3	5	3	5	0	0
Prochowice - obszar wiejski(5)	586	221	117	89	32	43	26	18	35	0	0
Ruja(2)	459	197	58	42	25	29	41	24	30	9	4
Lubin(1)	474	301	83	60	15	8	3	0	0	0	0
Lubin(2)	1 863	812	358	302	90	103	97	36	44	9	12
Rudna(2)	1 079	418	166	197	82	82	63	26	27	13	5
Ścinawa - miasto(4)	141	49	38	29	5	9	8	0	0	0	0
Ścinawa - obszar wiejski(5)	785	193	149	156	62	79	54	33	0	15	0
Chocianów - miasto(4)	112	22	47	26	5	5	0	0	0	3	0
Chocianów - obszar wiejski(5)	921	164	268	226	72	68	0	0	0	5	0
Gaworzyce(2)	583	230	133	81	28	27	32	12	30	6	4
Grębocice(2)	711	274	94	100	35	54	69	37	33	12	3
Polkowice - miasto(4)	47	16	14	12	0	0	0	0	0	0	0
Polkowice - obszar wiejski(5)	743	227	200	167	0	0	0	6	10	0	5
Przemków - miasto(4)	172	92	44	25	5	3	0	0	0	0	0
Przemków - obszar wiejski(5)	559	160	172	117	35	29	18	7	0	0	3
Radwanice(2)	650	206	170	103	38	41	39	18	23	7	5
Legnica(1)	297	123	71	58	19	7	9	0	5	0	0
SUMA DLA GRUPY	25 733	9894	4573	4218	1348	1691	1335	673	943	257	103
% ogółem dla grupy	100%	38,5	17,8	16,4	5,2	6,6	5,2	2,6	3,6	1,0	0,4

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 21. Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w powiatach zestawienie dla powiatów:

http://www.stat.gov.pl/urzedzy/wroc/publikacje/nsp/systematyka_gospodarstw/systematyka_tablice.xls

WYSZCZEGÓLNIENIE l - liczba gospodarstw p - powierzchnia użytków rolnych w ha	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha									
		0 - 1	1 - 2	2 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 i więcej	
		GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE									
Jaworski	l	3990	1532	629	555	554	308	144	110	87	71
	p	30355	627	885	1752	4143	3807	2473	2641	3270	10757
Złotoryjski	l	3416	1394	491	542	420	203	110	121	75	60
	p	26358	559	689	1740	3041	2454	1905	2918	2780	10271
Głogowski	l	3214	1422	526	447	362	187	75	69	58	68
	p	19309	591	729	1406	2645	2319	1272	1642	2273	6431
Legnicki	l	5326	2050	782	856	770	351	167	154	110	86
	p	36735	849	1098	2758	5611	4229	2844	3730	4128	11489
Lubiński	l	4611	1833	870	816	576	234	101	67	48	66
	p	27721	695	1206	2596	4108	2846	1724	1622	1880	11045
Polkowicki	l	4190	1261	1090	786	513	252	94	85	52	57
	p	23020	537	1465	2414	3677	3038	1640	2085	1959	6206
m. Legnica	l	1125	417	260	235	124	35	19	14	14	7
	p	6099	191	371	738	863	420	329	340	554	2293

Z całej liczby gospodarstw rolnych 76,5% prowadziło działalność rolniczą. Oznacza to, że w 23,5% gospodarstw cała powierzchnia użytków rolnych była odłogowana, nie utrzymywały one zwierząt gospodarskich i nie prowadziły działalności usługowej związanej z rolnictwem z wykorzystaniem własnego sprzętu. W kraju odsetek gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wyniósł 74,1%, zaś w województwie dolnośląskim – 70,6%. Na tle województwa interesujący nas region ma zatem rolniczy charakter.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

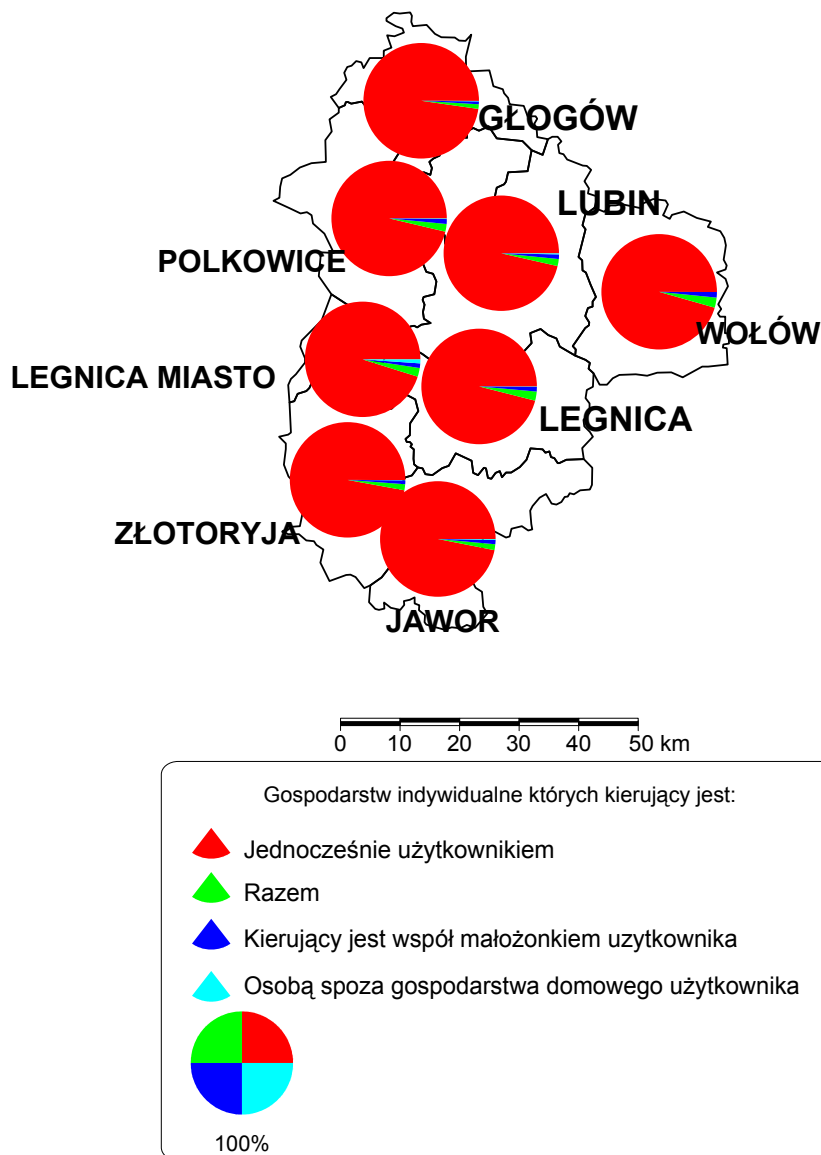
Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 22. Gospodarstwa indywidualne prowadzące działalność rolniczą według osoby kierującej i powiatów – na podstawie GUS.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa indywidualne których kierujący jest			
		jednocześnie użytkowni- kiem	członkiem gospodarstwa domowego użytkownika		osobą spoza gospodarstwa domowego użytkownika
			razem	w tym współmałżon- kiem użytkownika	
Powiaty:	W liczbach bezwzględnych				
Jaworski	3447	3399	45	27	3
Złotoryjski	2757	2708	-	31	-
Głogowski	2570	2521	43	30	6
Legnicki	4475	4354	118	60	3
Lubiński	3002	2934	60	39	8
Polkowicki	3113	3044	67	43	-
m. Legnica	528	509	13	7	6
Razem	19 892				
	W odsetkach				
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	97,6	2,2	1,3	0,2
Jaworski	100,0	98,6	1,3	0,8	0,1
Złotoryjski	100,0	98,2	1,7	1,1	0,1
Głogowski	100,0	98,1	1,7	1,2	0,2
Legnicki	100,0	97,3	2,6	1,3	0,1
Lubiński	100,0	97,7	2,0	1,3	0,3
Polkowicki	100,0	97,8	2,2	1,4	0,1
Wołowski	100,0	97,1	2,9	1,6	0,0
m. Legnica	100,0	96,4	2,5	1,3	1,1

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 13 Gospodarstwa indywidualne prowadzące działalność rolniczą według osoby kierującej i powiatów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Z zestawienia 22 wynika, iż w niemal każdym przypadku kierujący gospodarstwem rolnym jest jego użytkownikiem. Przypomnijmy, że za użytkownika gospodarstwa rolnego uważa się osobę fizyczną (lub grupę osób), która faktycznie użytkuje grunty, niezależnie czy jest właścicielem, dzierżawcą, czy użytkuje je z innego tytułu. Oznacza to, że osoby podejmujące decyzje dotyczące np. zmiany charakteru lub celu produkcji jest osobiście zaangażowana w proces produkcji rolnej. Są to zatem faktyczni decydenci, zarówno w sensie prawnym jak i fizycznym. Działania promujące odchodzenie od rolnictwa – przede wszystkim rozmaite szkolenia powinny być kierowane właśnie do nich.

Z obliczeń GUS-u wynika wniosek o znacznym zróżnicowaniu pracujących w gospodarstwach indywidualnych pod względem wykształcenia w zależności od wielkości gospodarstwa rolnego. Osoby pracujące w największych gospodarstwach (o powierzchni użytków rolnych powyżej 50 ha) były zdecydowanie lepiej wykształcone niż te, które pracowały w małych i średnich gospodarstwach rolnych. W pierwszej grupie odnotowano ponad dwukrotnie wyższy odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim – 47,5%, podczas gdy w gospodarstwach o powierzchni do 50 ha - 21,4%;

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

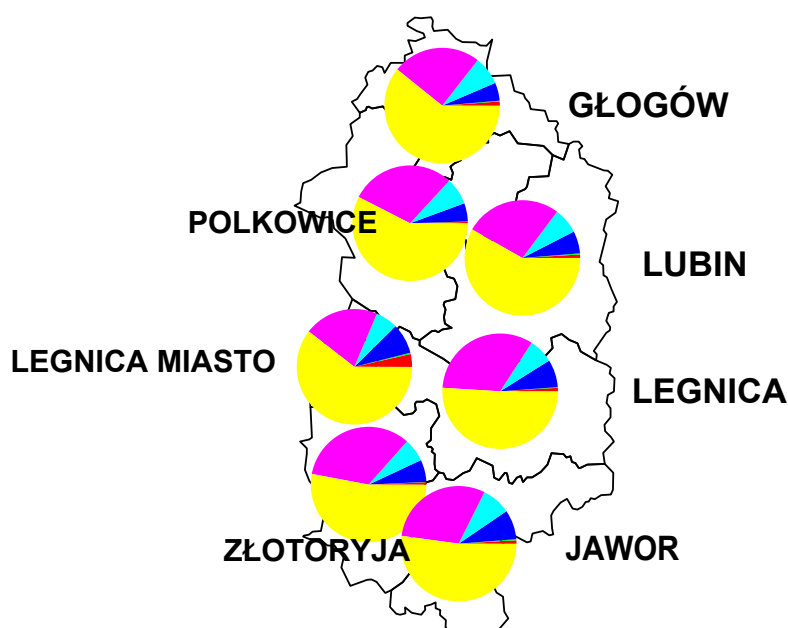
Tabela 23. Gospodarstwa rolne według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa indywidualne, których kierujący posiada wykształcenie rolnicze					Gospodarstwa których kierujący nie posiada wykształcenia rolniczego
		wyższe	policealne	średnie zawodowe	zasadnicze zawodowe	kurs rolniczy	
W liczbach bezwzględnych							
jaworski	3449	35	11	287	280	1039	1797
złotoryjski	2758	18	4	171	180	924	1461
głogowski	2571	31	6	132	205	634	1563
legnicki	4477	43	7	350	310	1484	2283
lubiński	3003	29	8	188	215	811	1752
polkowicki	3113	13	-	161	233	912	1790
m. Legnica	529	19	-	45	33	110	320
W odsetkach							
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	1,2	0,3	6,6	7,9	27,3	56,7
jaworski	100,0	1,0	0,3	8,3	8,1	30,1	52,1
złotoryjski	100,0	0,7	0,1	6,2	6,5	33,5	53,0
głogowski	100,0	1,2	0,2	5,1	8,0	24,7	60,8
legnicki	100,0	1,0	0,2	7,8	6,9	33,1	51,0
lubiński	100,0	1,0	0,3	6,3	7,2	27,0	58,3
polkowicki	100,0	0,4	0,1	5,2	7,5	29,3	57,5
m. Legnica	100,0	3,6	0,4	8,5	6,2	20,8	60,5

^a Prowadzące działalność rolniczą

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

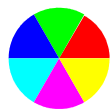
Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

0 10 20 30 40 50 km

Poziom wykształcenia w odsetkach:

- wyższe
- policealne
- średnie zawodowe
- zasadnicze zawodowe
- kurs rolniczy
- bez wykształcenia rolniczego

100

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 14 Gospodarstwa rolne według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej i powiatów.

Osoby prowadzące gospodarstwa rolne na terenach byłego województwa legnickiego najczęściej nie posiadają wykształcenia rolniczego (56,7%) lub też ukończyły jedynie kurs rolniczy (ok. 27% gospodarstw). W przekroju terytorialnym najwyższy odsetek gospodarstw prowadzonych przez osoby kierujące bez wykształcenia rolniczego odnotowano w powiatach: głogowskim, lubińskim, polkowickim i miejskim legnickim. Wyższe wykształcenie rolnicze miało 9,2% użytkowników gospodarstw prowadzących działalność rolniczą na terenie Legnicy i był to w 2002r. najwyższy wskaźnik w regionie (dolnośląskie 1,2%)²⁰. **Osoby z wyższym wykształceniem** rolniczym stanowiły niewiele ponad 2% użytkowników z przygotowaniem rolniczym:

- w jaworskim – 2,1%
- w złotoryjskim (1,4%)
- w głogowskim (3,1%)
- w legnickim (1,9%)
- w lubińskim (2,3%)
- w polkowickim (1,0%)
- miasto na prawach powiatu Legnica (9,2%).

²⁰ Dane z poziomu województwa dolnośląskiego: Wśród osób kierujących gospodarstwami rolnymi prowadzącymi działalność rolniczą 43,3 tys. osób, tj. 43,4% posiadało przygotowanie rolnicze do prowadzenia gospodarstwa, w tym blisko 63% posiadało tylko kurs rolniczy, 18,1% wykształcenie zawodowe rolnicze, 15,4% - średnie rolnicze i tylko 3,6% wykształcenie policealne lub wyższe rolnicze. Najwyższy odsetek osób z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim wystąpił w gospodarstwach produkujących głównie na rynek – odpowiednio: 3,7%, 0,7% i 17,6%, a w kraju: 2,6%, 0,4% i 14,4%. W gospodarstwach tych odnotowano 21,1% osób kierujących z wykształceniem zasadniczym zawodowym (w kraju 27,8%). Jednocześnie w omawianej grupie gospodarstw wystąpił najniższy odsetek osób kierujących posiadających jedynie kurs rolniczy - 56,9% (w kraju 54,7%). Najwyższy odsetek osób kierujących z kursem rolniczym odnotowano w grupie gospodarstw produkujących wyłącznie na własne potrzeby – 71,3%.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Na poziomie województwa zaobserwowano prawidłowość wzrostu liczby osób kierujących z wykształceniem co najmniej średnim rolniczym w miarę wzrostu powierzchni gospodarstw. Udział tych osób w ogólnej liczbie osób kierujących wzrastał z 3,8% w grupie obszarowej UR do 1 ha do 41,2% w grupie obszarowej 50 ha i powyżej²¹.

Spośród osób posiadających przygotowanie rolnicze najwięcej osób ukończyło kurs rolniczy. Najwięcej takich osób prowadzi gospodarstwa w powiecie złotoryjskim (z najwyższą średnią wieku użytkownika gospodarstwa), najmniej zaś w Legnicy:

- powiat złotoryjski (71,2% osób z przygotowaniem rolniczym)
- jaworski (62,9%)
- głogowski (62,9,9)
- legnicki (67,6%)
- lubiński (64,8%)
- polkowicki (69,1%)
- miasto na prawach powiatu Legnica (53,1%).

Tabela 24. Gospodarstwa rolne według czasu prowadzenia gospodarstwa przez użytkownika / osobę kierującą i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa prowadzone przez kierującego przez okres					
		do 1 roku	2 – 5 lat	6 – 10 lat	11 – 15 lat	16 – 20 lat	21 lat i więcej
GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE							
<i>W liczbach bezwzględnych</i>							
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	99315	11006	14711	17305	13594	14304	28395
Jaworski	3449	270	513	596	511	547	1012
Złotoryjski	2758	215	397	469	401	454	822

²¹ Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych. Województwo dolnośląskie, US Wrocław 2003, s. 21.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Głogowski	2571	208	395	491	355	360	762
Legnicki	4477	380	557	734	630	721	1455
Lubiński	3003	352	470	511	439	427	804
Polkowicki	3113	290	450	554	425	447	947
m. Legnica	529	105	126	114	68	56	60
W odsetkach							
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	11,1	14,8	17,4	13,7	14,4	28,6
Jaworski	100,0	7,8	14,9	17,3	14,8	15,9	29,3
Złotoryjski	100,0	7,8	14,4	17,0	14,5	16,5	29,8
Głogowski	100,0	8,1	15,4	19,1	13,8	14,0	29,6
Legnicki	100,0	8,5	12,4	16,4	14,1	16,1	32,5
Lubiński	100,0	11,7	15,7	17,0	14,6	14,2	26,8
Polkowicki	100,0	9,3	14,5	17,8	13,7	14,4	30,4
m. Legnica	100,0	19,8	23,8	21,6	12,9	10,6	11,3
^a Prowadzące działalność rolniczą							

Niekiedy kompetencje do pracy w rolnictwie mierzy się długością pracy w gospodarstwie rolnym. Na podstawie danych można stwierdzić, że w ponad $\frac{3}{4}$ gospodarstw kierujący pracował w rolnictwie powyżej 5 lat. Przyjmujemy, że jest to minimalny okres pracy w rolnictwie, który pozwala uzyskać względnie zróżnicowane doświadczenia i kompetencje. We wszystkich powiatach największą procentowo grupę stanowią gospodarstwa prowadzone przez użytkownika przez okres ponad 20 lat (około 30%), przy czym najdłuższy staż mają rolnicy w powiecie legnickim. Większe zróżnicowania w tym zakresie nie – na poziomie powiatów – nie ujawniły się.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI EKONOMICZNEJ GOSPODARSTW ROLNYCH

- Źródło głównego dochodu gospodarstw ; dywersyfikacja dochodów
- Źródło głównego dochodu według rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej
- udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego
- wydatki gospodarstw ?
- zakup ziemi

Z ogólnej liczby gospodarstw domowych użytkujących indywidualne gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych wyodrębniono pięć grup gospodarstw według głównego źródła dochodów (przekraczającego 50% dochodów) ogółem:

- **17 381** gospodarstw, dla których głównym źródłem dochodu była działalność rolnicza (64%) , przy czym odsetek gospodarstw dla których dochody z rolnictwa stanowiły ponad 50% wpływów do budżetu wynosił średnio 17,4% (w woj. dolnośląskim 17,6%);
- 7824 gospodarstw, dla których praca najemna poza gospodarstwem była głównym źródłem dochodu (**31%**, zaś w województwie dolnośląskim 28,4 % gospodarstw);
- 29,8% gospodarstw, dla których emerytura i renta stanowiły główne źródło dochodu (średnia dła województwa 31,1%);
- 787 gospodarstw, dla których pozarolnicza działalność gospodarcza była głównym źródłem dochodu (**3,7%**);

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

- 6,23% gospodarstw, w których dochody z niezarobkowych źródeł (innych niż emerytura i renta) przeważają w łącznych dochodach gospodarstwa domowego (średnia dla województwa 7%).

Ponadto odnotowano 2519 gospodarstw (tj.10,1 %) o mieszanych źródłach dochodu bez zdecydowanej przewagi któregośkolwiek z nich, w tym dla blisko 34% gospodarstw (2,7 tys.) łączne dochody z działalności rolniczej i pracy najemnej stanowiły ponad 50% ogółu dochodów.

W 2002 spośród 25984 gospodarstw **77,7% prowadziło działalność gospodarczą, w tym wyłącznie rolniczą 63,7% gospodarstw, rolniczą i pozarolniczą 10,2%, zaś wyłącznie pozarolniczą – 3,7%**. Pozostałe gospodarstw w liczbie 5193 (**22,2%**) nie prowadziły żadnej działalności gospodarczej (dolnośląskie = 24,3%). Na tle województwa obserwujemy nieco większą od przeciętnej liczbę gospodarstw prowadzących działalność wyłącznie rolniczą (w województwie dolnośląskim odsetek wynosi 60,8%) oraz mniejszą liczbę gospodarstw prowadzących działalność wyłącznie pozarolniczą (w województwie – 5,1%).

W przekroju terytorialnym zaznacza się niewielkie zróżnicowanie w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej, uwidacznia się jednak podział na powiaty południowe – złotoryjski i jaworski – z wysokim odsetkiem gospodarstw prowadzących działalność wyłącznie rolniczą oraz powiaty północne – głogowski, polkowicki i lubiński, gdzie rolnicy chętniej prowadzą działalność pozarolniczą. Największy udział gospodarstw prowadzących działalność wyłącznie rolniczą wystąpił w powiatach jaworskim (74,4%), legnickim (73,2%) i złotoryjskim (72,5%), najniższy zaś w powiecie miejskim legnickim (33,6%). Szczególny jest przykład powiatu lubińskiego, gdzie niewiele ponad połowa gospodarstw prowadzi działalność wyłącznie rolniczą, a ponad 5% gospodarstw prowadzi działalność wyłącznie pozarolniczą. W najbardziej zurbanizowanych powiatach – legnickim i lubińskim – największy jest też odsetek gospodarstw nie prowadzących żadnej działalności

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

gospodarczej (42% gospodarstw z powiatu miejskiego legnickiego, niemal 30% gospodarstw z powiatu lubińskiego i 23,3% z powiatu polkowickiego nie prowadzi żadnej działalności gospodarczej). Ludność z tych gospodarstw utrzymuje się zapewne z pracy najemnej, obsługując potrzeby instytucji i firm miejskich.

Wśród analizowanych gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (tabela 26) zlokalizowanych wyłącznie na terenach wiejskich (w gminach wiejskich) spośród 23 565 gospodarstw niemal **71% prowadziło działalność wyłącznie rolniczą** (wśród gospodarstw prowadzących jakąkolwiek działalność odsetek ten wyniósł 85%). Średnio w co dziesiątym gospodarstwie deklarowano utrzymywanie się z łączenia działalności rolniczej i pozarolniczej (wśród ogółu gospodarstw prowadzących jakąkolwiek działalność odsetek ten wyniósł 12%). Działalność pozarolniczą jako jedyną podstawę dochodu wskazało jedynie 649 (**3,4%**) gospodarstw prowadzących jakąkolwiek działalność.

Powyższe dane wskazują na intensywnie rolniczy charakter działalności gospodarstw na terenach wiejskich. W ich świetle cele naszego projektu stają się niezwykle jasne. Chodzi zatem o to, by zdiagnozować bariery, które uniemożliwiają rolnikom przekwalifikowanie działalności z rolniczej na pozarolniczą.

Tabela 25. Gospodarstwa rolne według prowadzonej działalności gospodarczej i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa prowadzące działalność gospodarczą				Gospodarstwa nieprowadzące działalności gospodarczej
		razem	wyłącznie rolniczą	rolniczą i pozarolniczą	wyłącznie pozarolniczą	
		O G Ó Ł E M				
W liczbach bezwzględnych						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	141336	106944	85911	13836	7197	34392
Jaworski.....	4013	3549	2985	486	78	464
Złotoryjski.....	3427	2830	2484	285	61	597
Głogowski.....	3230	2662	2217	368	77	568

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

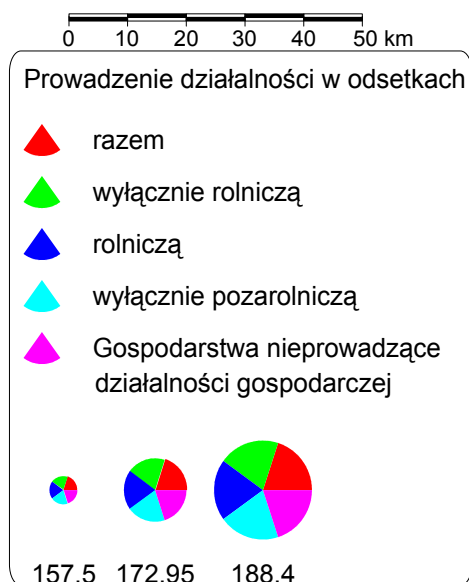
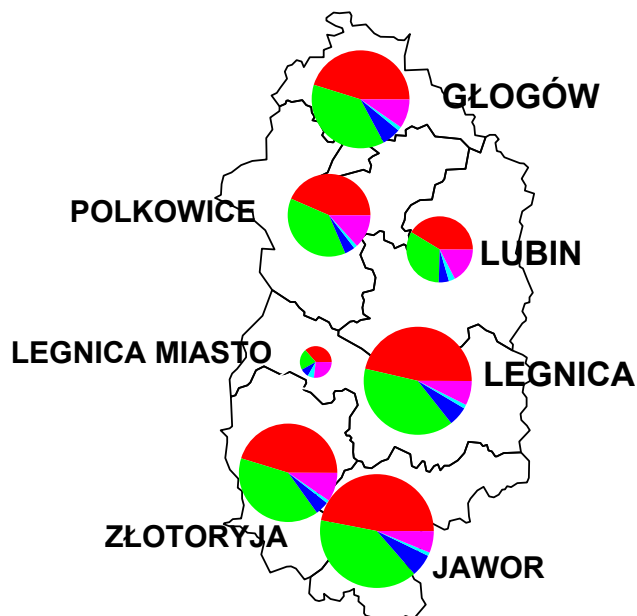
Legnicki.....	5342	4608	3913	579	116	734
Lubiński.....	4631	3262	2626	392	244	1369
Polkowicki.....	4208	3228	2826	300	102	980
m. Legnica.....	1133	652	381	154	117	481
Razem	25984	20791	17432	2564	795	5193
W odsetkach						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	75,7	60,8	9,8	5,1	24,3
Jaworski.....	100,0	88,4	74,4	12,1	1,9	11,6
Złotoryjski.....	100,0	82,6	72,5	8,3	1,8	17,4
Głogowski.....	100,0	82,4	68,6	11,4	2,4	17,6
Legnicki.....	100,0	86,3	73,2	10,8	2,2	13,7
Lubiński.....	100,0	70,4	56,7	8,5	5,3	29,6
Polkowicki.....	100,0	76,7	67,2	7,1	2,4	23,3
m. Legnica.....	100,0	57,5	33,6	13,6	10,3	42,5
		77,7	63,7	10,2	3,7	22,2
GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE						
W liczbach bezwzględnych						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	140804	106457	85716	13599	7142	34347
Jaworski.....	3990	3527	2973	476	78	463
Złotoryjski.....	3416	2819	2481	277	61	597
Głogowski.....	3214	2647	2209	362	76	567
Legnicki.....	5326	4592	3905	572	115	734
Lubiński.....	4611	3245	2617	386	242	1366
Polkowicki.....	4190	3212	2819	294	99	978
m. Legnica.....	1125	645	377	152	116	480
	25872	20687	17381	2519	787	5185
W odsetkach						
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	75,6	60,9	9,7	5,1	24,4
Jaworski.....	100,0	88,4	74,5	11,9	2,0	11,6
Złotoryjski.....	100,0	82,5	72,6	8,1	1,8	17,5
Głogowski.....	100,0	82,4	68,7	11,3	2,4	17,6
Legnicki.....	100,0	86,2	73,3	10,7	2,2	13,8
Lubiński.....	100,0	70,4	56,8	8,4	5,2	29,6
Polkowicki.....	100,0	76,7	67,3	7,0	2,4	23,3
m. Legnica.....	100,0	57,3	33,5	13,5	10,3	42,7
		77,7	63,8	10,1	3,7	22,3

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

**Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy
i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie**

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 15 . Gospodarstwa rolne według prowadzonej działalności gospodarczej i powiatów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Żadnej działalności gospodarczej nie prowadziło 4281 (**18,2%**) gospodarstw zlokalizowanych wyłącznie w gminach wiejskich. Zapewne dochody uzyskiwane w tych gospodarstwach pochodziły z pracy najemnej lub też innych źródeł, takich jak zasiłki, renty, emerytury lub z pracy najemnej jednego lub kilku mieszkańców. Istniejące źródła statystyczne nie pozwalają jednak dotrzeć do danych obrazujących udział zarobkowych i pozazarobkowych źródeł utrzymania ludności tych gospodarstw.

Tabela 26. Gospodarstwa rolne wg rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej. Obliczenia własne na podstawie Gminnych Zeszytów Spisowych.

Gospodarstwa rolne wg rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej	Gospodarstwa ogółem w liczbach	Gospodarstwa prowadzące działalność			Gospodarstwa nie prowadzące działalności rolniczej ani pozarolniczej
		Wyłącznie rolniczą	Wyłącznie pozarolniczą	Rolniczą i pozarolniczą	
		w % ogółem			
Bolków - obszar wiejski (5)	1005	62,7	3,9	7,9	25,6
Męcinka (2)	964	74,0	2,3	11,1	12,6
Mściwojów (2)	609	82,7	0,1	8,0	3,6
Paszowice (2)	739	71,4	2,4	15,5	10,5
Wądroże Wielkie (2)	592	81,9	0,7	14,0	3,4
Powiat złotoryjski	-	-	-	-	-
Pielgrzymka (2)	742	76,3	1,5	7,1	15,1
Świerzawa - obszar wiejski (5)	916	60,4	2,5	8,2	28,9
Zagrodno (2)	899	82,4	0,7	7,8	9,0
Złotoryja (2)	735	72,1	1,5	10,7	21,1
Powiat głogowski	-	-	-	-	-
Głogów (2)	780	68,1	2,6	12,9	16,4
Jerzmanowa (2)	488	62,3	3,1	13,7	12,7
Kotla (2)	599	74,5	1,8	9,5	13,8
Pęcław (2)	245	80,8	-	9,0	10,2
Żukowice (2)	602	83,7	0,5	7,3	8,5
Powiat legnicki					
Chojnów (2)	1641	72,6	3,1	9,2	15,1
Krotoszyce (2)	528	77,3	1,3	11,2	10,2
Kunice (2)	774	59,0	5,3	8,5	27,2
Legnickie Pole (2)	704	74,3	2,0	13,5	10,2
Miłkowice (2)	1028	61,6	3,9	11,2	23,3

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Prochowice - obszar wiejski (5)	587	65,4	3,1	17,7	13,8
Ruja (2)	461	81,1	1,1	7,6	10,2
Powiat lubiński					
Lubin (2)	1873	53,3	6,1	9,9	30,7
Rudna (2)	1084	64,5	3,5	8,0	24,0
Ścinawa - obszar wiejski (5)	786	77,5	1,8	7,0	13,7
Powiat polkowicki					
Chocianów - obszar wiejski (5)	926	65,2	2,6	6,5	25,7
Gaworzyce (2)	585	79,5	1,5	9,0	10,0
Grębocice (2)	716	73,5	0,7	11,3	14,5
Polkowice - obszar wiejski (5)	745	52,0	6,2	8,2	33,6
Przemków - obszar wiejski (5)	562	68,0	2,5	4,6	24,9
Radwanice (2)	650	66,8	2,5	4,0	26,7
Suma/średnia dla grupy	23 565	69,2	2,7	9,7	18,2

Obraz sytuacji ekonomicznej gospodarstw na terenach wiejskich można również dopełnić sięgając po informacje o tym, jaką część dochodu gospodarstwa dostarczyła działalność rolnicza. Z danych wynika, że dla 39,9% gospodarstw indywidualnych (powyżej 1 ha) w województwie dolnośląskim dochody z działalności rolniczej stanowiły 50% i więcej dochodów ogółem (oraz 5,4% gospodarstw do 1 ha użytków rolnych). Na pierwszy rzut oka widać ścisły związek pomiędzy arealem użytków, jakim dysponuje gospodarstwo a wysokością uzyskiwanych przez to gospodarstwo dochodów.

Udział dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego jest ściśle związany z wielkością gospodarstw, gdyż powierzchnia użytków rolnych w znacznym stopniu określa ich możliwości produkcyjne. Udział ten zwiększał się wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa rolnego i wahał się od 3,0% w gospodarstwach o powierzchni 0,10 - 1,0 ha UR do 82,5% w gospodarstwach o powierzchni 50 ha i więcej. Udział ten był także bardzo zróżnicowany w poszczególnych powiatach (tabela 27).

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

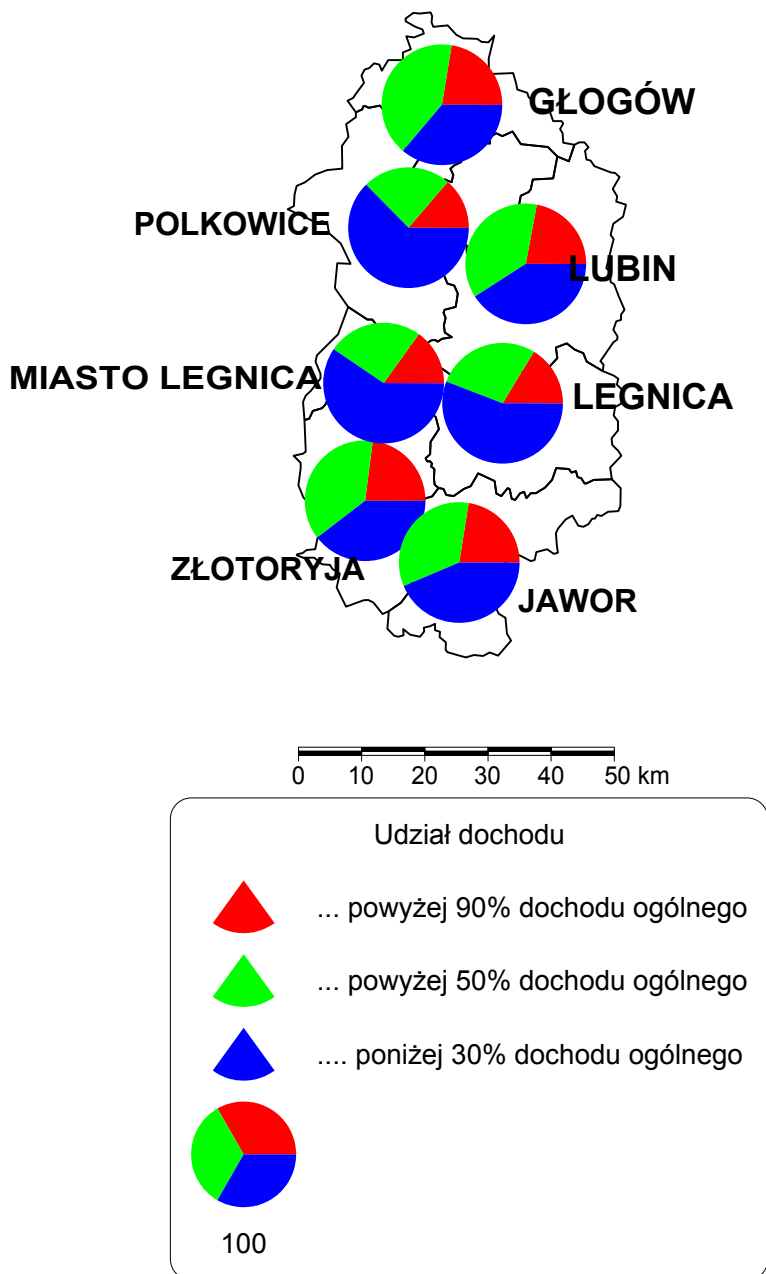
Ponad połowa gospodarstw powyżej 1 ha uzyskiwała dochody z rolnictwa mniejsze niż 30% ogólnych dochodów gospodarstwa domowego. Trudno skomentować te dane, tym bardziej, że rozpiętość danych w różnych powiatach waha się między 40% (jaworski) a 67% (polkowicki). Niskie dochody z rolnictwa są zapewne związane z wielkością użytków rolnych, ale również z charakterem działalności rolniczej, kosztów produkcji i rynków zbytu, jak i z procesami decyzyjnymi podejmowanymi w ramach gospodarstwa. Dane podaje poniższe zestawienie (na podstawie tabeli 27):

Tabela 27. Udział dochodu z działalności rolniczej w dochodzie ogólnym.

Powiaty:	% gospodarstw powyżej 1 ha użytków rolnych, dla których udział dochodu z działalności rolniczej wynosi:		
	... powyżej 90% dochodu ogólnego	... powyżej 50% dochodu ogólnego	... poniżej 30% dochodu ogólnego
jaworski	25,1	46,1	40,5
złotoryjski	26,6	43,2	45,8
głogowski	26,2	39,3	50,8
legnicki	24,5	40,9	45,4
lubiński	17,4	29,5	59,4
polkowicki	14,8	25,4	67,4
Legnica miasto	15,7	26,3	61,7
Średnia	21,5	25,5	53,0
Dolnośląskie	25,1	25,3	49,6

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 16 . Udział dochodu z działalności rolniczej w dochodzie ogólnym.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

W trzech spośród interesujących nas powiatów ponad połowa gospodarstw pow. 1 ha użytków rolnych istnieje sytuacja, w której niespełna w 30% dochodu jest uzyskiwane dzięki działalności rolniczej. W powiecie lubińskim i polkowickim takich gospodarstw jest najwięcej. Bardziej szczegółowe analizy pokazują, że aż dla 30-40 % gospodarstw powyżej 1 ha zlokalizowanych w tych powiatach niespełna 10% dochodu jest uzyskiwanych dzięki produkcji rolniczej. Takie gospodarstwa należy uznać za niewydolne dochodowo²². Powstaje pytanie, jakie są powody pozostawania przy tak niewiele wnoszącej do budżetu domowego działalności rolniczej i jakie są inne źródła utrzymania dla ludności w tych gospodarstwach. Inaczej mówiąc jest dla nas interesujące, co powoduje, że rolnicy trzymają się działalności rolniczej w sytuacji, kiedy można ją traktować jedynie jako dodatkowe źródło utrzymania. **Utrzymywanie produkcji rolnej polega na rozplanowaniu czynników produkcji pozostających w dyspozycji rolnika, czyli ziemi, pracy i kapitału, co określa łącznie charakter produkcji, wymaga więc aktualnej wiedzy, nakładów i dyscypliny. W sytuacji gdy takie nakłady nie zwracają się z nadwyżką, można mówić o sentymentach, lecz nie o zysku. Uznaje się, że to właśnie „przywiązanie do ziemi” stanowi**

²² Za podstawowy wskaźnik niewydolności dochodowej rolnictwa można uznać wartość produkcji sprzedanej. Nie można bowiem osiągnąć właściwego poziomu życia nie dysponując pewnym zasobem środków finansowych. Tymczasem jedynie 122 tys. gospodarstw rolnych, z ogólnej liczby 1963 tys., sprzedawało w 2002 roku produkty wartości co najmniej 25 tys. zł. Natomiast blisko 2/3 (1261 tys.) polskich gospodarstw rolnych nie ma żadnych przychodów ze sprzedaży swych produktów lub też przychody niższe niż 5 tys. z. rocznie, przy czym jedynie stosunkowo niewielka część właścicieli utrzymuje się z pracy pozarolniczej na własny rachunek, a zostali „rolnikami” ze względu na niższe obciążenia podatkowe i „parapodatkowe”. Podaję za: Janusz Rowiński „Uwarunkowania i szanse rozwoju regionów wiejskich – wymiar krajowy i regionalny”; Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Koordynacji Polityki Strukturalnej w MGPIPS.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

jeden z najpoważniejszych czynników spowalniających zmiany innowacyjne na polskiej wsi.

Inną z hipotetycznych odpowiedzi na powyższe pytanie jest założenie, że rolnicy podsycający niewydolną dochodowo działalność rolniczą wciąż wierzą, że w jakiś sposób uda im się ją w przyszłości rozwinąć. Wskazywałyoby to na istnienie przekonania, że działalność rolnicza sama w sobie jest atrakcyjna jako źródło dochodu, ale też i sposób na życie. Jeszcze innym powodem może być przekonanie, że konkurencyjność polskiej produkcji rolnej będzie wzrastać wraz ze stabilizacją procesów integracji Polski z UE.

Nie bez znaczenia jest także rola lokalnych liderów, którzy stanowią żywy dowód na to, że działalność rolnicza może być opłacalna. Być może rolnicy wierzą w powstanie nowego wzoru „dobrego gospodarza”, opierając się na osobach lokalnego sukcesu gospodarczego.

Można przyjąć, że cel produkcyjno-ekonomiczny przedsiębiorstwa polega na wytwarzaniu odpowiedniej ilości produktów rolnych i zapewnieniu odpowiedniego poziomu dochodów rolnika. Jeśli uznać gospodarstwo za sprawnie działające przedsiębiorstwo, rolnika zaś za podmiot racjonalny (w sensie ekonomicznym), wypadałoby sądzić, że podtrzymywanie absorbującej i niedochodowej produkcji jest po prostu nieopłacalne. Należałoby przyjąć w tym miejscu założenie, że podmiot racjonalny może mieć swoją pozaekonomiczną racjonalność i taka właśnie podtrzymuje u rolników decyzję o kontynuowaniu działalności rolniczej w sytuacji, kiedy dochody są niewystarczające. Na interesującym nas terenie jedynie dla 21,5% gospodarstw (w województwie dla 25,1%) dochody z rolnictwa stanowiły ponad 90% dochodów ogółem. W tych gospodarstwach – jak można założyć – racjonalność utrzymywania produkcji rolnej równała się racjonalności ekonomicznej.

Porównanie z wynikami dla całego województwa pokazuje, że w naszym regionie mamy więcej gospodarstw, które dysponują niskimi dochodami z rolnictwa i mniej gospodarstw, które osiągają 90% dochodu ogólnego z działalności rolniczej.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ujawnia się także dalszy rozłam na część południowo-zachodnią – o charakterze rolniczym i część północno-wschodnią – powiaty lubiński, głogowski i polkowicki – gdzie widać zróżnicowanie w uzyskiwaniu dochodu.

W tym miejscu warto jeszcze na chwilę zatrzymać się na barierach rezygnacji z działalności rolniczej. Badacze wskazują, że chłopski tradycjonalizm nie raz pozwalał rolnikom przeżyć trudne i zagrażające sytuacje. Niektóre z tych tradycyjnych działań zintegrowały się z nowoczesnymi rynkami i technologiami. Jeśli zatem rolnika potraktować jako przedsiębiorcę, który działa w sytuacjach zmuszających go do permanentnego zarządzania ryzykiem, to musimy zdać sobie sprawę, że ryzyko prowadzenia działalności jest inne w sytuacji gdy rolnik jest niezależnym przedsiębiorcą, pojedynczą osobą, inne zaś, gdy jest on w swej działalności gospodarczej ograniczony naciskami, potrzebami czy możliwościami rodziny. A zatem rolnicy mogą być jedynie częścią „rodzinnego przedsiębiorstwa rolnego”, którego demontaż oznaczałby nie tylko spadek dochodów, ale także rozluźnienie więzów rodzinnych, solidarności i zaufania w najbliższym otoczeniu²³. Zmiana działalności dotyczyłaby zatem więcej niż jednego podmiotu.

²³ Mamy tu zarys tezy opracowanej na podstawie badań Lamarcha ; Lamarche H. (red.), Rolnictwo rodzinne. Międzynarodowe studium porównawcze, cz. I i II, Warszawa Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, 2002.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 28. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego według głównego źródła dochodów oraz grup obszarowych i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa domowe o dochodach przekraczających 50% dochodów ogółem z							Pozostałe gospodarstwa domowe	
		działalności rolniczej	działalności rolniczej i pracy najemnej	pracy najemnej	pracy najemnej i działalności rolniczej	emerytury i renty	działalności pozarolniczej	niezarobkowych źródeł utrzymania		
<u>W ODSETKACH</u>										
OGÓŁEM DOLNOŚLĄSKIE	100,0	17,6	0,6	28,4	1,9	31,1	7,5	7,0	5,9	
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:										
0,10 - 1 ha.....	100,0	3,0	0,1	31,2	1,3	45,0	5,6	8,7	5,1	
1 ha i więcej.....	100,0	27,8	0,9	26,5	2,4	21,4	8,8	5,9	6,5	
1 - 2.....	100,0	8,5	0,2	34,6	1,9	30,1	9,9	9,1	5,7	
2 - 3.....	100,0	12,5	0,3	32,5	2,3	27,5	10,7	8,1	6,2	
3 - 4.....	100,0	15,6	0,7	31,6	3,0	24,3	11,2	6,9	6,7	
4 - 5.....	100,0	20,5	0,8	30,3	3,4	22,2	10,6	5,4	6,9	
5 - 7.....	100,0	28,1	1,3	27,1	3,4	20,0	8,2	4,3	7,7	
7 - 10.....	100,0	41,3	2,2	20,5	3,3	15,3	6,5	2,7	8,2	
10 - 15.....	100,0	54,6	2,2	15,2	2,4	10,3	5,7	2,1	7,6	
15 - 20.....	100,0	64,1	2,1	10,3	1,7	8,0	6,0	1,5	6,4	
20 - 30.....	100,0	73,8	1,5	6,2	1,0	4,6	5,8	1,8	5,4	
30 - 50.....	100,0	75,6	1,6	6,2	0,6	2,8	5,9	1,8	5,5	
50 i więcej.....	100,0	82,5	0,8	4,5	0,3	1,4	6,2	1,5	2,9	
<i>Jaworski.....</i>	100,0	24,7	0,9	23,2	2,2	31,1	6,0	5,1	6,8	
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:										
0,10 - 1 ha.....	100,0	4,8	0,1	25,8	1,3	50,0	4,8	8,4	4,8	
1 ha i więcej.....	100,0	37,2	1,3	21,5	2,7	19,3	6,7	3,1	8,1	
1 - 2.....	100,0	8,7	0,2	32,6	2,9	33,9	8,4	6,0	7,3	
2 - 3.....	100,0	15,3	-	31,3	3,1	29,0	11,5	3,4	6,5	
3 - 4.....	100,0	16,6	1,1	29,7	5,1	24,0	10,3	2,9	10,3	
4 - 5.....	100,0	23,7	2,5	21,2	1,7	25,4	7,6	5,1	12,7	
5 - 7.....	100,0	33,5	0,5	27,1	4,1	17,4	6,0	3,7	7,8	
7 - 10.....	100,0	51,8	3,0	13,1	3,6	11,0	3,3	1,5	12,8	
10 - 15.....	100,0	60,4	3,6	13,6	1,3	9,7	3,2	1,6	6,5	
15 - 20.....	100,0	68,1	1,4	9,0	2,1	2,8	7,6	0,7	8,3	
20 - 30.....	100,0	81,8	-	2,7	0,9	3,6	3,6	-	7,3	
30 - 50.....	100,0	90,8	3,4	2,3	-	-	1,1	-	2,3	
50 i więcej.....	100,0	89,9	-	1,4	-	-	5,8	-	2,9	

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

<i>Złotoryjski</i>	100,0	22,0	0,8	23,8	2,2	35,0	4,5	6,2	5,5
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	2,9	-	25,7	1,5	52,4	2,9	9,9	4,7
1 ha i więcej.....	100,0	35,2	1,3	22,5	2,7	23,0	5,7	3,6	6,0
1 - 2.....	100,0	8,1	0,4	30,3	2,9	37,1	7,5	7,9	5,7
2 - 3.....	100,0	14,2	-	30,0	3,6	35,6	6,5	3,6	6,5
3 - 4.....	100,0	15,6	1,7	32,4	2,9	28,3	8,1	4,6	6,4
4 - 5.....	100,0	24,6	0,8	26,2	4,9	31,1	4,9	1,6	5,7
5 - 7.....	100,0	28,1	1,6	28,6	2,2	20,0	4,9	4,9	9,7
7 - 10.....	100,0	48,9	3,0	18,7	3,4	14,9	4,3	0,4	6,4
10 - 15.....	100,0	55,7	2,5	12,8	2,5	12,8	5,4	1,0	6,4
15 - 20.....	100,0	74,5	0,9	8,2	1,8	5,5	1,8	-	7,3
20 - 30.....	100,0	78,5	3,3	5,8	1,7	3,3	3,3	-	4,1
30 - 50.....	100,0	90,7	-	2,7	-	-	4,0	1,3	1,3
50 i więcej.....	100,0	91,5	-	3,4	-	-	5,1	-	-
<i>Głogowski</i>	100,0	18,6	0,5	36,4	1,9	27,0	5,5	5,3	4,8
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	3,0	-	39,4	1,5	40,3	3,9	7,3	4,6
1 ha i więcej.....	100,0	30,9	0,8	34,1	2,1	16,5	6,8	3,7	5,0
1 - 2.....	100,0	4,6	0,2	49,8	1,5	24,0	8,2	5,7	6,1
2 - 3.....	100,0	10,7	0,5	40,2	2,3	24,8	11,2	5,6	4,7
3 - 4.....	100,0	13,7	0,7	39,0	3,4	19,9	6,2	8,9	8,2
4 - 5.....	100,0	26,4	-	39,1	5,7	14,9	4,6	6,9	2,3
5 - 7.....	100,0	28,8	1,3	36,5	3,2	17,9	7,1	-	5,1
7 - 10.....	100,0	44,2	1,5	25,7	2,4	15,0	6,8	0,5	3,9
10 - 15.....	100,0	65,2	1,6	18,7	1,1	5,3	4,3	-	3,7
15 - 20.....	100,0	64,0	1,3	14,7	-	8,0	1,3	2,7	8,0
20 - 30.....	100,0	79,7	-	10,1	1,4	-	2,9	2,9	2,9
30 - 50.....	100,0	87,9	1,7	3,4	1,7	-	1,7	1,7	1,7
50 i więcej.....	100,0	77,6	3,0	9,0	1,5	-	7,5	-	1,5
<i>Legnicki</i>	100,0	21,4	0,7	27,7	2,6	30,2	5,7	5,1	6,5
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	3,8	0,1	29,9	1,7	47,6	4,0	7,5	5,4
1 ha i więcej.....	100,0	32,5	1,1	26,3	3,1	19,4	6,8	3,5	7,2
1 - 2.....	100,0	7,8	0,1	38,9	1,7	32,0	7,4	6,3	5,9
2 - 3.....	100,0	12,9	-	36,4	3,0	27,0	9,2	5,4	6,2
3 - 4.....	100,0	13,8	0,4	31,3	5,3	23,6	12,2	4,9	8,5
4 - 5.....	100,0	17,0	0,5	26,2	7,8	24,8	10,7	3,9	9,2
5 - 7.....	100,0	25,7	1,5	34,2	4,4	18,1	6,4	1,0	7,6
7 - 10.....	100,0	41,1	4,2	20,1	4,4	14,5	3,0	2,1	10,5
10 - 15.....	100,0	60,1	1,1	14,0	2,8	6,8	5,1	1,1	8,8
15 - 20.....	100,0	69,5	2,4	7,8	0,6	6,6	6,0	1,8	5,4
20 - 30.....	100,0	81,8	-	4,5	0,6	3,2	4,5	0,6	4,5
30 - 50.....	100,0	79,1	0,9	5,5	1,8	2,7	3,6	-	6,4
50 i więcej.....	100,0	92,9	1,2	2,4	-	-	3,6	-	-

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

<i>Lubiński</i>	100,0	12,2	0,5	34,9	1,9	32,2	7,5	4,5	6,3
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	2,2	-	36,6	0,8	43,4	6,2	5,7	5,1
1 ha i więcej.....	100,0	18,8	0,8	33,8	2,7	24,7	8,4	3,6	7,1
1 - 2.....	100,0	4,0	0,1	42,2	0,7	32,1	8,9	5,9	6,2
2 - 3.....	100,0	10,8	0,3	37,7	1,5	30,2	7,8	5,3	6,5
3 - 4.....	100,0	9,1	0,9	36,8	5,2	26,4	11,3	4,8	5,6
4 - 5.....	100,0	13,9	0,5	39,6	4,3	26,2	7,0	1,6	7,0
5 - 7.....	100,0	16,1	2,1	30,7	5,0	25,0	11,1	1,4	8,6
7 - 10.....	100,0	27,8	0,7	30,2	5,1	20,3	4,4	1,7	9,8
10 - 15.....	100,0	44,4	1,7	24,4	3,8	11,5	6,8	-	7,3
15 - 20.....	100,0	39,6	1,0	18,8	3,0	13,9	11,9	1,0	9,9
20 - 30.....	100,0	76,1	-	6,0	-	4,5	9,0	1,5	3,0
30 - 50.....	100,0	60,4	4,2	10,4	-	8,3	4,2	4,2	8,3
50 i więcej.....	100,0	69,7	-	6,1	3,0	-	10,6	3,0	7,6
<i>Polkowicki</i>	100,0	12,7	0,4	33,8	2,1	35,7	4,0	5,9	5,3
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	1,0	0,2	34,5	1,2	49,3	2,3	7,7	3,9
1 ha i więcej.....	100,0	17,8	0,5	33,5	2,5	29,8	4,7	5,2	5,9
1 - 2.....	100,0	2,8	-	39,8	2,1	38,2	4,9	7,0	5,3
2 - 3.....	100,0	5,6	0,2	35,8	3,2	36,0	6,8	7,8	4,6
3 - 4.....	100,0	10,1	-	40,8	2,5	31,5	4,6	5,9	4,6
4 - 5.....	100,0	10,2	0,7	35,0	5,1	28,5	4,4	5,1	10,9
5 - 7.....	100,0	16,5	1,2	34,5	4,3	28,6	4,7	3,1	7,1
7 - 10.....	100,0	29,5	0,8	27,5	1,9	26,4	3,9	3,9	6,2
10 - 15.....	100,0	44,8	2,4	23,8	1,0	15,5	3,2	0,8	7,5
15 - 20.....	100,0	64,9	1,1	13,8	-	9,6	3,2	2,1	5,3
20 - 30.....	100,0	68,2	-	14,1	3,5	3,5	3,5	1,2	5,9
30 - 50.....	100,0	73,1	1,9	7,7	1,9	5,8	1,9	-	7,7
50 i więcej.....	100,0	75,4	-	12,3	-	1,8	7,0	-	3,5
<i>Miasto Legnica</i>	100,0	10,1	0,4	37,1	1,0	17,2	17,4	11,5	5,2
Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych:									
0,10 - 1 ha.....	100,0	5,8	-	39,3	-	22,3	13,9	13,7	5,0
1 ha i więcej.....	100,0	12,7	0,7	35,8	1,6	14,1	19,5	10,2	5,4
1 - 2.....	100,0	5,8	-	36,5	0,8	19,2	19,6	13,1	5,0
2 - 3.....	100,0	10,5	-	35,1	1,8	17,5	20,2	12,3	2,6
3 - 4.....	100,0	14,7	2,9	39,7	2,9	11,8	17,6	5,9	4,4
4 - 5.....	100,0	5,7	1,9	37,7	5,7	17,0	15,1	13,2	3,8
5 - 7.....	100,0	23,2	-	33,3	1,4	5,8	18,8	7,2	10,1
7 - 10.....	100,0	16,4	1,8	47,3	-	5,5	20,0	5,5	3,6
10 - 15.....	100,0	20,0	-	31,4	-	2,9	31,4	-	14,3
15 - 20.....	100,0	21,1	-	26,3	5,3	21,1	15,8	5,3	5,3
20 - 30.....	100,0	28,6	7,1	14,3	-	7,1	28,6	7,1	7,1
30 - 50.....	100,0	50,0	-	14,3	-	-	14,3	21,4	-
50 i więcej.....	100,0	50,0	-	33,3	-	-	-	-	16,7

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 29. Gospodarstwa indywidualne według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego oraz grup obszarowych i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gospodarstwa uzyskujące dochody z działalności rolniczej						
	ogółem w liczbach bezwzględ- nych	w % ogółem - według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego					
		poniżej 10%	10 - 30	30 - 50	50 - 67	67 - 90	90 - 100%
GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE DO 1 ha UŻYTKÓW ROLNYCH							
RAZEM DOLNOŚLĄSKIE	37188	73,5	19,3	1,9	0,9	0,4	4,1
Jaworski.....	1229	64,8	25,4	2,8	1,6	0,4	5,0
Złotoryjski.....	971	74,8	18,2	1,8	1,0	0,1	4,1
Głogowski.....	1104	72,1	21,3	2,1	0,9	0,2	3,4
Legnicki.....	1597	69,6	24,1	1,2	0,3	0,2	4,6
Lubiński.....	1066	76,8	17,1	1,5	1,2	0,5	2,9
Polkowicki.....	871	79,9	17,2	1,1	0,3	-	1,4
m. Legnica.....	163	72,4	9,2	2,5	1,8	-	14,1
GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE POWYŻEJ 1 ha UŻYTKÓW ROLNYCH							
RAZEM DOLNOŚLĄSKIE	64458	26,8	22,8	10,5	7,9	6,9	25,1
1 - 2	16757	52,4	28,0	5,0	2,2	1,0	11,3
2 - 3	7871	40,2	31,8	7,6	4,1	1,7	14,5
3 - 4	5107	32,6	32,4	11,0	5,7	2,7	15,6
4 - 5	3837	24,1	31,3	14,7	7,6	4,0	18,4
5 - 7.....	6325	17,7	26,3	16,6	10,8	6,6	22,0
7 - 10	8030	10,6	18,3	17,7	13,7	11,0	28,8
10 - 15	6931	6,4	13,1	14,1	14,0	14,6	37,8
15 - 20	3228	4,4	9,3	11,6	12,7	16,8	45,4
20 - 30	2889	3,2	6,0	7,6	11,2	17,3	54,7
30 - 50.....	1807	3,0	4,4	6,0	10,5	15,6	60,5
50 - 100	1147	1,9	2,8	5,9	6,3	12,5	70,6
100 - 200	317	3,5	3,5	4,1	7,6	12,9	68,5
200 - 300	88	6,8	5,7	3,4	9,1	10,2	64,8
300 - 500	81	-	1,2	4,9	13,6	11,1	69,1
500 - 1000	35	2,9	2,9	2,9	11,4	14,3	65,7

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

1000 ha i więcej.....	8	-	-	-	12,5	12,5	75,0
<i>Jaworski.....</i>	2271	18,0	22,5	13,4	11,1	9,9	25,1
1 - 2	532	45,9	34,2	6,2	4,7	1,3	7,7
2 - 3	232	31,9	39,2	8,2	5,2	2,6	12,9
3 - 4	162	18,5	41,4	17,3	8,6	4,3	9,9
4 - 5	110	13,6	32,7	21,8	10,9	8,2	12,7
5 - 7.....	206	9,7	27,7	20,9	13,6	10,2	18,0
7 - 10	326	3,7	12,6	18,7	19,0	14,7	31,3
10 - 15	297	2,0	7,7	20,9	17,2	17,8	34,3
15 - 20	140	2,1	7,1	13,6	14,3	15,7	47,1
20 - 30	110	2,7	0,9	9,1	12,7	24,5	50,0
30 - 50.....	87	1,1	1,1	3,4	10,3	16,1	67,8
50 - 100	53	-	1,9	3,8	3,8	17,0	73,6
100 - 200	4	-	25,0	-	50,0	-	25,0
200 - 300	5	-	-	20,0	-	-	80,0
300 - 500	#	-	-	-	50,0	50,0	-
500 - 1000	4	-	-	-	-	25,0	75,0
1000 ha i więcej.....	#	-	-	-	100,0	-	-
<i>Złotoryjski.....</i>	1803	20,9	24,9	11,1	7,8	8,8	26,6
1 - 2	377	49,3	33,7	4,8	2,9	1,1	8,2
2 - 3	202	30,7	39,1	10,9	5,4	0,5	13,4
3 - 4	155	32,9	34,2	11,6	7,1	1,9	12,3
4 - 5	115	17,4	40,9	14,8	3,5	6,1	17,4
5 - 7.....	172	14,5	33,7	14,5	10,5	8,1	18,6
7 - 10	228	5,7	17,1	20,6	15,4	13,2	28,1
10 - 15	191	5,2	15,7	13,6	12,0	19,4	34,0
15 - 20	109	1,8	7,3	9,2	12,8	15,6	53,2
20 - 30	121	3,3	5,8	9,1	5,0	19,0	57,9
30 - 50.....	74	1,4	1,4	5,4	4,1	18,9	68,9
50 - 100	39	2,6	-	5,1	2,6	15,4	74,4
100 - 200	12	-	-	8,3	8,3	16,7	66,7
200 - 300	3	33,3	-	-	-	-	66,7
300 - 500	#	-	-	-	50,0	-	50,0
500 - 1000	#	-	-	-	100,0	-	-
1000 ha i więcej.....	#	-	-	-	-	-	100,0
<i>Głogowski.....</i>	1514	26,4	24,4	10,0	7,3	5,8	26,2
1 - 2	377	56,0	30,2	6,6	2,1	0,5	4,5
2 - 3	170	45,3	34,1	5,3	4,7	-	10,6
3 - 4	120	34,2	36,7	10,8	5,0	2,5	10,8
4 - 5	77	23,4	39,0	7,8	5,2	5,2	19,5
5 - 7.....	139	13,7	33,8	15,8	10,8	5,0	20,9
7 - 10	192	8,3	20,8	18,8	10,9	7,3	33,9
10 - 15	179	5,0	12,8	11,2	12,8	11,7	46,4

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

15 - 20	70	5,7	7,1	8,6	14,3	20,0	44,3
20 - 30	67	3,0	4,5	7,5	10,4	11,9	62,7
30 - 50.....	57	-	5,3	1,8	8,8	15,8	68,4
50 - 100	50	4,0	4,0	16,0	6,0	8,0	62,0
100 - 200	15	-	6,7	-	-	13,3	80,0
200 ha i więcej	#	-	-	-	-	-	100,0
<i>Legnicki.....</i>	2943	20,0	25,4	13,7	8,7	7,7	24,5
1 - 2	629	45,3	36,6	7,3	1,3	0,8	8,7
2 - 3	334	33,8	39,5	8,7	3,9	1,5	12,6
3 - 4	223	21,5	43,0	13,5	8,5	0,9	12,6
4 - 5	181	22,1	33,1	19,3	9,4	3,3	12,7
5 - 7.....	318	13,8	31,8	20,8	10,7	6,0	17,0
7 - 10	410	8,3	15,9	24,6	16,3	11,2	23,7
10 - 15	344	4,9	11,6	15,1	14,2	17,4	36,6
15 - 20	162	4,3	6,2	12,3	11,7	21,0	44,4
20 - 30	151	0,7	4,6	7,3	10,6	18,5	58,3
30 - 50.....	108	-	4,6	8,3	11,1	13,0	63,0
50 - 100	65	-	1,5	4,6	3,1	10,8	80,0
100 - 200	9	-	-	-	-	22,2	77,8
200 - 300	4	-	-	-	25,0	-	75,0
300 - 500	#	-	-	-	-	-	100,0
500 - 1000	#	-	-	-	-	-	100,0
1000 ha i więcej.....	#	-	-	-	-	-	100,0
<i>Lubiński.....</i>	2041	32,6	26,8	11,1	6,7	5,4	17,4
1 - 2	495	62,4	26,5	3,0	1,8	0,2	6,1
2 - 3	262	42,4	33,6	5,0	3,8	2,3	13,0
3 - 4	156	42,9	35,3	5,8	5,8	1,9	8,3
4 - 5	157	33,1	31,8	14,0	5,1	3,2	12,7
5 - 7.....	233	24,9	32,2	18,5	9,0	3,4	12,0
7 - 10	259	12,7	27,8	20,5	12,0	7,7	19,3
10 - 15	220	10,9	20,5	16,8	9,5	13,6	28,6
15 - 20	95	8,4	22,1	21,1	9,5	14,7	24,2
20 - 30	63	1,6	7,9	7,9	12,7	17,5	52,4
30 - 50.....	40	2,5	10,0	5,0	10,0	12,5	60,0
50 - 100	31	-	3,2	16,1	9,7	9,7	61,3
100 - 200	14	-	-	14,3	14,3	-	71,4
200 - 300	4	25,0	25,0	-	-	25,0	25,0
300 - 500	7	-	-	-	14,3	28,6	57,1
500 ha i więcej	5	20,0	-	-	-	20,0	60,0
<i>Polkowicki.....</i>	2334	42,9	24,5	7,2	5,7	4,9	14,8
1 - 2	755	68,5	24,5	2,1	1,5	0,7	2,8
2 - 3	303	56,8	30,7	4,0	1,7	1,3	5,6
3 - 4	196	45,4	32,1	8,2	4,1	1,5	8,7
4 - 5	115	31,3	40,9	9,6	6,1	0,9	11,3

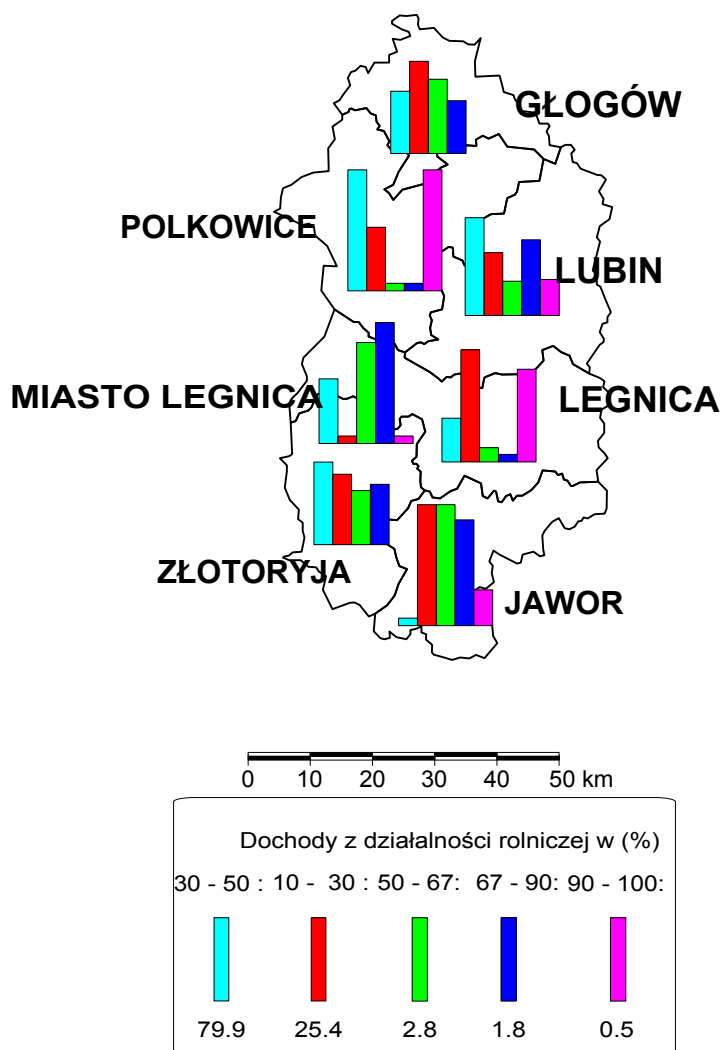
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

5 - 7.....	215	35,8	25,6	14,0	7,0	5,1	12,6
7 - 10	232	26,7	22,4	13,8	10,3	9,5	17,2
10 - 15	235	13,2	22,1	10,2	13,6	12,8	28,1
15 - 20	90	4,4	11,1	12,2	10,0	14,4	47,8
20 - 30	85	7,1	8,2	11,8	15,3	15,3	42,4
30 - 50.....	51	-	11,8	5,9	9,8	17,6	54,9
50 - 100	41	9,8	4,9	7,3	7,3	7,3	63,4
100 - 200	10	20,0	-	-	-	10,0	70,0
200 - 300	3	33,3	-	-	-	-	66,7
300 - 500	#	-	-	-	-	-	100,0
500 ha i więcej	#	-	-	-	50,0	-	50,0
<i>Miasto Legnica.....</i>	415	35,9	25,8	12,0	7,0	3,6	15,7
1 - 2	116	56,0	19,8	6,9	5,2	0,9	11,2
2 - 3	68	41,2	36,8	2,9	1,5	2,9	14,7
3 - 4	45	28,9	24,4	22,2	4,4	4,4	15,6
4 - 5	33	33,3	42,4	15,2	3,0	-	6,1
5 - 7.....	48	22,9	22,9	14,6	8,3	6,3	25,0
7 - 10	34	23,5	32,4	11,8	11,8	2,9	17,6
10 - 15	30	30,0	16,7	20,0	13,3	3,3	16,7
15 - 20	13	15,4	23,1	23,1	7,7	23,1	7,7
20 - 30	12	8,3	16,7	25,0	25,0	-	25,0
30 - 50.....	10	10,0	10,0	10,0	20,0	10,0	40,0
50 - 100	5	-	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
100 ha i więcej	#	-	-	-	-	-	100,0

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 17 Gospodarstwa indywidualne według udziału dochodów z działalności rolniczej wg powiatów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wśród gospodarstw indywidualnych uzyskujących dochody z działalności rolniczej najliczniejszą grupę (3281) stanowiły gospodarstwa o powierzchni 1 - 2 ha UR. Jednak dla większości z nich (ok. 55%) dochody z działalności rolniczej stanowiły mniej niż 10% dochodów ogółem. Natomiast wśród 382 gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha UR zdecydowana większość uzyskiwała z działalności rolniczej ponad 90% dochodów ogółem.

Odsetek gospodarstw uzyskujących z działalności rolniczej do 30% dochodów ogółem wyraźnie zmniejsza się w miarę wzrostu obszaru gospodarstwa. Udział gospodarstw, które z działalności rolniczej uzyskują 30-67% dochodów był najwyższy w grupie gospodarstw o powierzchni 7-10 ha; udział grup o znacznym udziale dochodów z działalności rolniczej (67-90%) zaznaczał się wyraźniej od powierzchni 7 ha i więcej. **Natomiast odsetek gospodarstw uzyskujących ponad 90% dochodów z rolnictwa jest szczególnie wysoki w gospodarstwach o powierzchni powyżej 20 ha.** W tej grupie obszarowej ponad połowa wszystkich gospodarstw uzyskuje dochody z rolnictwa stanowiące 90% i więcej dochodów ogółem gospodarstwa domowego. Jednakże dochody z innych (pozarolniczych) źródeł odgrywają znaczącą rolę we wszystkich gospodarstwach, nawet tych największych - 90% i więcej dochodów z działalności rolniczej uzyskuje około 70% omawianych gospodarstw o powierzchni ponad 50 ha (tabela 11.). Dywersyfikacja dochodów jest więc również obecna w największych gospodarstwach²⁴.

²⁴ Dla porównania podaję kilka informacji z poziomu województwa dolnośląskiego: Wśród gospodarstw uzyskujących dochody z działalności rolniczej najliczniejsza była grupa gospodarstw 45 osobowych (38,3% ogólnej liczby gospodarstw) i 23 osobowych (36,3% gospodarstw). Jednak dochody z działalności rolniczej stanowiły dla większości z tych gospodarstw mniej niż 10% dochodów ogółem – odpowiednio dla 40,6% i 49,2% tych gospodarstw. W gospodarstwach indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych w miarę wzrostu liczby osób w gospodarstwie domowym wzrasta ilość gospodarstw, których udział dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem mieści się w granicach 50-90%. Dochody z działalności rolniczej stanowiły prawie wyłącznie jedyny dochód dla ok. 37,9% gospodarstw jednoosobowych.

We wszystkich grupach gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwa rolne o powierzchni do 1 ha użytków rolnych udział dochodów z działalności rolniczej był podobny, tzn. ok. 70% tych gospodarstw uzyskiwało dochody z rolnictwa nie przekraczające 10% dochodów ogółem, a tylko dla około jednej piątej dochody z rolnictwa stanowiły 10-30% dochodów ogółem.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Według badań Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z Państwowego Instytutu Badawczego wielkie gospodarstwa rolne stanowią 15% wszystkich gospodarstw i dają 63% całej produkcji rolnej²⁵. Właściciele tych gospodarstw osiągają dochody za swą pracę podobnie jak w innych gałęziach gospodarki i dodatkowo mają 4 % zwrotu kapitału. Takie gospodarstwa mają i chęci i możliwość inwestowania w m.in. poprawę warunków higienicznych w budynkach dla zwierząt (warunek unijnych dopłat), w maszyny do nawadniania (pierwsze efekty zmiany klimatu i obniżani poziomu wód dają się już we znaki), a także maszyny i urządzenia zastępujące coraz szybciej droższą pracę ludzką.

Dane GUS pokazują, że wyłącznie z rolnictwa mogą utrzymać się jedynie największe gospodarstwa. To one zapewniają krajowe surowce dla przemysłu rolno-spożywczego. Właściciele wielkich gospodarstw mogą także liczyć na największe dopłaty. Natomiast małe gospodarstwa są niedoinwestowane i mimo dopłat nie inwestują nadal. Szczególnie gdy kierują nimi ludzie starsi, oszczędzający na nawozach i środkach ochrony, sporo ziemi leży tam odłogiem. W takiej sytuacji można przewidzieć, że w Polsce nabierze tempa koncentracja ziemi. Młodzi będą

Spośród spisanych gospodarstw indywidualnych uzyskujących dochody z działalności rolniczej 36,9% produkowało głównie na własne potrzeby (wartość sprzedaży produktów rolnych w sezonie 2001/2002 była niższa od 3 tys. zł), a 36,5% głównie na rynek. Pozostali użytkownicy gospodarstw zadeklarowali, że prowadzą produkcję rolniczą wyłącznie na potrzeby własne (24,2%) bądź jej nie prowadzą.

W grupie gospodarstw produkujących głównie na własne potrzeby przeważały gospodarstwa uzyskujące z działalności rolniczej mniej niż 10% i 10-30% dochodów ogółem (odpowiednio: 73,4% i 16,8%). Wśród gospodarstw produkujących głównie na rynek najczęściej było gospodarstw o udziale dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem w wysokości 90-100% (35,7%).

W zbiorowości gospodarstw uzyskujących z działalności rolniczej ponad 90% dochodów ogółem wraz ze wzrostem wartości sprzedaży rośnie udział dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem – od 17,9% przy wartości sprzedaży 35tys. zł do 72,4% przy wartości sprzedaży 100 tys. zł i więcej.

Gospodarstwa indywidualne o powierzchni do 1 ha użytków rolnych w zdecydowanej większości wykorzystywali wytworzoną produkcję rolniczą na własne potrzeby - 92,9% (w tym 42,7% wyłącznie na własne potrzeby), a tylko nieliczne - 3,9% -przeznaczały ją głównie na rynek. Należy zaznaczyć, że wśród gospodarstw z tej grupy obszarowej realizujących produkcję towarową występowały wszystkie kategorie sprzedaży (nawet te o skali 100 tys. zł i więcej), jednakże zdecydowana większość z nich nie uzyskiwała z tego tytułu znaczących dochodów - dla 84,2% gospodarstw produkujących głównie na rynek mieściły się one w kwocie 315 tys. zł rocznie.

²⁵ „Koncentracja ziemi postępuje, bo w rolnictwie duży może więcej” Gazeta Wyborcza, 23 kwietnia 2007, wypowiedź prof. Wojciecha Józwiaka z Państwowego Instytutu Badawczego.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

przejmować gospodarstwa od starszych – łączyć je i przestawiać na produkcję bardziej nowoczesną.

Niewydajność dochodowa gospodarstw może wynikać ze struktur produkcyjnych i obszarowych. Niewielkie gospodarstwa nie są w stanie wygenerować dochodu z działalności rolniczej pozwalającego na utrzymanie rodziny, szczególnie jeśli posiadają słabe gleby. Wprawdzie powierzchnia użytków rolnych jest niezbyt dobrym wyznacznikiem siły ekonomicznej przedsiębiorstwa, jednak zawsze istnieje tu określona granica wielkości gospodarstwa warunkująca opłacalność. Z danych wynika, że tą granicą jest 15-20 ha. Nieco odmienna jest tu oczywiście sytuacja w odniesieniu do gospodarstw prowadzących niektóre działy produkcji roślinnej, np. warzywnicze i ogrodnicze lub prowadzącą opartą na paszach kupowanych produkcję zwierzęcą bez ziemi.

W odniesieniu do różnicowań obszarowych gospodarstw możemy mówić o zmianach w strukturze społecznej mieszkańców wsi. W niektórych częściach Polski od dawna upowszechnił się model chłopa-robotnika, mającego małe gospodarstwo, zaspokajające potrzeby żywnościowe jego i jego rodziny. Zwykle mieszka on na terenie gospodarstwa i dojeżdża codziennie do pracy w zakładzie, znajdującym się w nieodległym mieście. W Polsce ten model życia jest spuścizną po okresie gospodarki centralnie planowanej i choć w latach 90. można było zauważyć jego osłabienie, to jednak nadal wciąż funkcjonuje on w wielu rodzinach na terenach wiejskich.

W czasie transformacji niektóre zakłady, zatrudniające chłopów – robotników, nie wytrzymały konfrontacji z rynkiem i uległy likwidacji, inne natomiast musiały dokonać restrukturyzacji i w konsekwencji zmniejszyć zatrudnienie. Wśród zwalnianych pierwszymi byli zwykle chłopcy – robotnicy z co najmniej dwu powodów. Po pierwsze restrukturyzacja wiązała się często z wprowadzaniem nowych technologii, powodujących, iż malało zapotrzebowanie na pracę niewykwalifikowaną; właśnie chłopcy – robotnicy należeli do grupy najgorzej wykształconej. Drugą

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

przyczyną były względy socjalne. Zwalniano posiadaczy choćby najmniejszych gospodarstw, a nie tych, dla których praca najemna była jedynym źródłem utrzymania²⁶.

Nolens volens wielu z tych ludzi musiało podjąć się działalności rolniczej, ponieważ - w sytuacji braku pracy – inaczej nie byli w stanie utrzymać rodziny. Jakaś część z nich, o nastawieniu bardziej roszczeniowym i antyrynkowym, poszukiwała wsparcia w opiece socjalnej i dopłatach państwowych. W latach 90. rolnicy byli najbardziej niezadowoloną ze skutków transformacji kategorią ludności. Dla wielu z nich właśnie gospodarstwo było jedynym warunkiem przetrwania. **Być może doświadczenia tamtych lat powodują dziś przekonanie , iż warto podsycać produkcję rolną. bo nigdy nie wiadomo, co się wydarzy.** Tym bardziej, że **upolitycznienie polityki rolnej** powoduje, że przyszłość i ewentualne zyski rolników leżą w rękach polityków i mniej czy bardziej skutecznych lobbystów. Brak trwałych Tradów w polityce rolnej zwiększa ryzyko podejmowanych przez rolników działań.

Takie indywidualne strategie dotyczące zawsze niepewnej przyszłości mają w przypadku polskich rolników niezwykle zrytualizowane. Są to strategie-ku-przeszłości, oparte na zasadzie „trzymaj się tego co już masz”. Kalkulowanie opiera się na defensywie, a nie na szukaniu aktywnych form zmiany, np. poprzez szukanie partnerów i współpracowników. Wchodzimy zatem na kwestie kapitału społecznego wsi, jego rozmiaru, siły i uwarunkowań. Jak określiła to H. Podedworna²⁷, dotychczasowe zachowania rolników w Polsce raczej dokumentowały ich solidarność w proteście, rzadziej solidarność wyrażającą się w współpracy. Tak czy inaczej, dominującą strategią adaptacyjną rolników jest „samotny indywidualizm”. W sytuacji

²⁶ Janusz Rowiński „Uwarunkowania i szanse rozwoju regionów wiejskich – wymiar krajowy i regionalny”; Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Koordynacji Polityki Strukturalnej w MGPIPS.

²⁷ H. Podedworna, *Razem czy osobno? O strategiach adaptacyjnych ludności rolniczej* [w] Gorlach K., Foryś G, *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 210.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

braku instytucji umożliwiających współpracę zmuszeni są polegać na sobie, własnych zasobach – własnej pracy i zaradności.

Takie ujęcie problematyki niechęci do odchodzenia z rolnictwa to kulturowy i makrospołeczny wymiar zmian transformacyjnych na obszarach wiejskich w Polsce. Jak pisze autorka²⁸ podobnie jak całe społeczeństwo polskie rolnicy otrząsnęli się już prawdopodobnie z szoku transformacyjnego, poznali reguły nowego ładu i starają się coraz aktywniej do niego przystosowywać. Ich aktywność koncentruje się na indywidualnych działaniach gospodarczych, które wspierają sporadyczne akcje protestacyjne. Nie dotyczy to oczywiście wszystkich kategorii mieszkańców wsi. Obok byłych pracowników pegeerów, bezrolnych i bezrobotnych mieszkańców wsi mamy kategorię zamożnych farmerów, którzy działają ofensywnie i są promotorami zmian na wsi. Obok nich wyrastają nowe kategorie mieszkańców: rolnicy-hobbyści, bezrolni pracujący w mieście, posiadacze ziemscy.

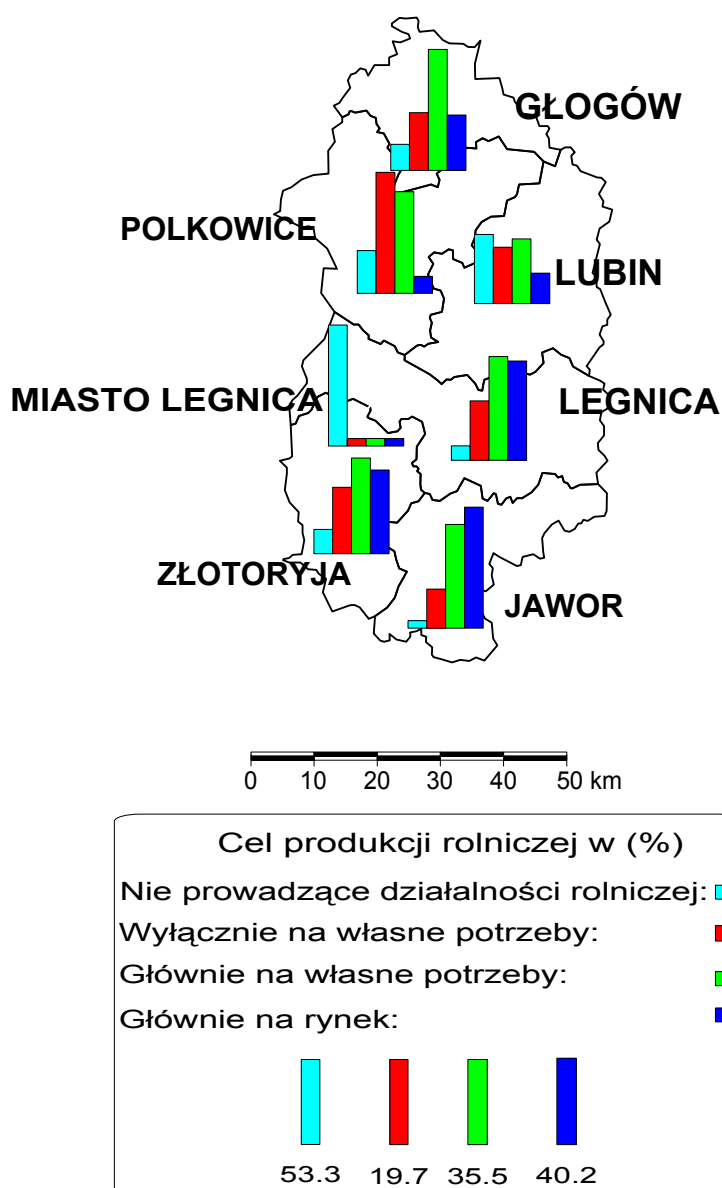
Tabela 30. Gospodarstwa rolne posiadające użytki rolne według celu produkcji rolniczej.

Powiaty	Ogółem w liczbach	Gospodarstwa nie prowadzące działalności rolniczej w % ogółem	Gospodarstwa produkujące (w % ogółem)		
			Wyłącznie na własne potrzeby	Głównie na własne potrzeby	Głównie na rynek
Ogółem dolnośląskie	140 096	29,7	17,2	26,4	26,7
Jaworski	3985	13,6	14,0	32,2	40,2
Głogowski	3210	20,1	15,3	35,5	29,1
legnicki	5328	16,0	15,4	32,2	36,5
lubiński	4586	35,2	15,2	24,8	24,9
Polkowicki	4183	25,9	19,7	31,8	22,6
Złotoryjski	3383	19,5	15,9	30,7	33,9
m. Legnica	1123	53,3	11,8	13,9	21,0

²⁸ Tamże, s. 205.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 18 Gospodarstwa rolne posiadające użytki rolne według celu produkcji rolniczej.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

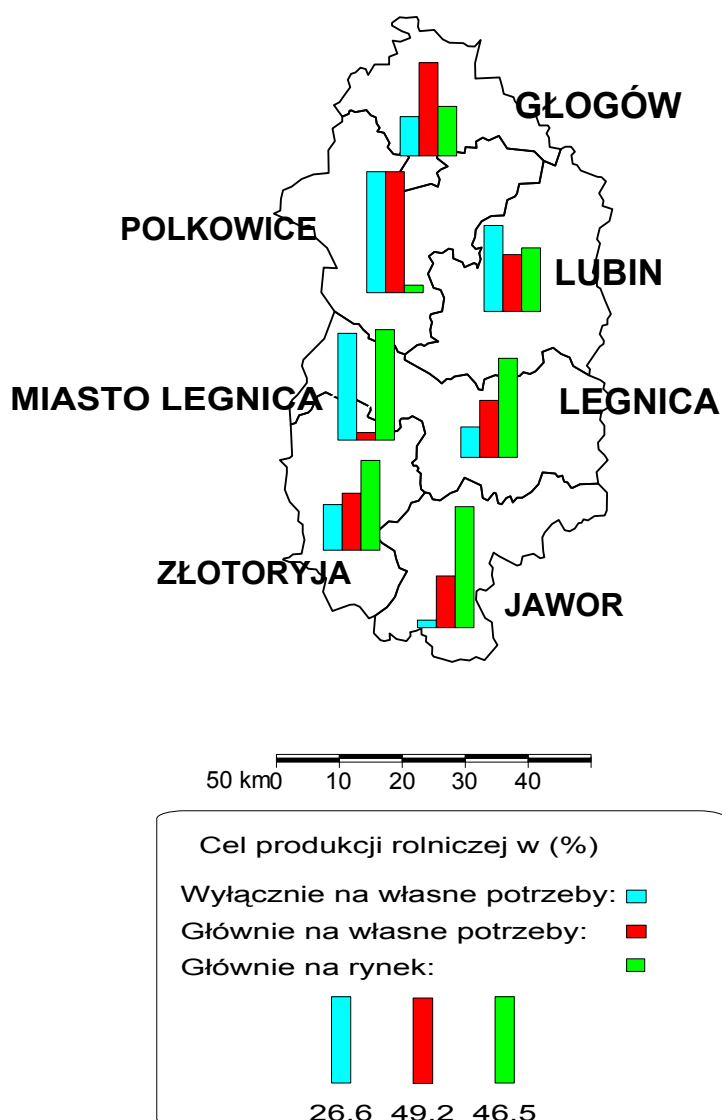
Spośród ogółu gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne w województwie dolnośląskim około $\frac{1}{3}$ nie prowadziło działalności rolniczej. Zestawienie 30 ukazuje porównawcze dane, z których wynika, że najmniej gospodarstw nie prowadzących działalności rolniczej zanotowano w 2002 roku w powiecie jaworskim (13,6%), najwięcej zaś w powiecie lubińskim (35%) i na terenie miasta Legnica (53%). Ogólnie jednak należy stwierdzić, że na interesującym nas obszarze mamy niewiele gospodarstw produkujących wyłącznie na własny użytek (ok. 20%, tyle co w skali kraju) oraz stosunkowo duży odsetek gospodarstw produkujących głównie na rynek (oprócz powiatu polkowickiego i głogowskiego wartości wskaźnika przekroczyły średnią z województwa i są zbliżone do średniej krajowej = 43,3%). Zanotowano też wyższy niż w kraju odsetek gospodarstw produkujących głównie na własny użytek – 40,9% (w kraju 36,3%). Ogólnie rzecz biorąc, charakterystyka naszych terenów jest bliższa danym obrazującym wyniki z całego kraju niż z województwa.

Tabela 31. Cele produkcji rolniczej.

Powiaty	Ogółem w liczbach	Gospodarstwa produkujące (w % prowadzących działalność rolniczą)		
		Wyłącznie na własne potrzeby	Głównie na własne potrzeby	Głównie na rynek
Ogółem dolnośląskie	24 700	24,8	37,5	37,5
Jaworski	3443	16,2	37,3	46,5
Głogowski	2565	19,1	44,4	36,4
legnicki	4478	18,3	38,2	43,4
lubiąski	2973	23,4	38,2	38,4
Polkowicki	3101	26,6	49,2	30,5
Złotoryjski	2725	19,7	38,2	42,1
m. Legnica	525	25,3	29,7	45,0

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 19 Cele produkcji rolniczej.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Najwięcej „rynkowych” gospodarstw istnieje w powiatach jaworskim (40% produkuje na rynek) i legnickim (36%), najmniej zaś w Legnicy i w powiecie polkowickim. Mieszkańcy tych gospodarstw niewątpliwie wybierają opcję „miejską”, co pokazują także dane pokazujące odsetek powierzchni użytków rolnych przeznaczanych na produkcję rynkową. W tych powiatach niewiele ponad połowa ziemi (53-65% powierzchni użytków rolnych) służy produkcji na sprzedaż, w pozostałych zaś odsetek powierzchni UR przeznaczanej pod produkcję rynkową wynosi od 81-89%²⁹.

Według danych, gospodarstwa rolnicze prowadzące działalność pozarolniczą zazwyczaj podejmują aktywność w obrębie jednej sekcji działalności pozarolniczej. Mogą być to działania w zakresie handlu, przetwórstwa przemysłowego, budownictwa lub transportu i magazynowania oraz agroturystyki. Szerzej na ten temat w kolejnym rozdziale.

Tabela 32. Gospodarstwa domowe według źródła utrzymania.

POWIATY	Ogółem liczba gospodarstw	Gospodarstwa domowe według źródła utrzymania w % ogółem					
		Praca				pozostałe źródła	
		najemna	na rachunek własny	w rolnictwie	poza rolnictwem	emerytury i renty	Niepastalone
Bolków - obszar wiejski (5)	1726	28,4	13,2	9,5	3,7	44,7	
Męcinka (2)	1528	34,1	15,8	12,5	3,3	40,8	
Mściwojów (2)	1368	31,5	18,1	16,1	2,0	42,8	
Paszowice (2)	1251	31,2	17,7	12,8	4,9	41,8	

²⁹ Cele produkcji w gospodarstwach rolnych w województwie dolnośląskim, US Wrocław, 2004, s. 57.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Wądroże Wielkie (2)	1254	31,2	22,4	18,8	3,6	38,8	
Powiat złotoryjski	-	-	-	-	-	-	-
Pielgrzymka (2)	1459	31,2	15,5	12,2	3,3	41,0	
Świerzawa - obszar wiejski (5)	1756	30,6	11,2	8,9	2,3	45,1	
Zagrodno (2)	1781	32,9	14,6	12,8	1,8	44,0	
Złotoryja (2)	2159	37,4	11,6	8,5	3,1	40,7	
Powiat głogowski	-	-	-	-	-	-	-
Głogów (2)	1487	46,0	13,6	8,0	5,6	36,8	
Jerzmanowa (2)	885	38,0	14,1	10,3	3,8	39,4	
Kotła (2)	1252	38,8	11,3	8,4	2,9	40,6	
Pęcław (2)	700	37,6	12,1	9,4	2,7	39,8	
Żukowice (2)	1069	34,5	19,7	16,9	2,8	35,7	
Powiat legnicki	-	-	-	-	-	-	-
Chojnów (2)	2926	32,1	15,8	12,9	2,9	39,9	
Krotoszyce (2)	980	37,1	18,5	14,2	4,3	36,7	
Kunice (2)	1513	40,5	11,6	6,1	5,4	37,0	
Legnickie Pole (2)	1503	40,7	18,0	13,5	4,5	34,4	
Miłkowice (2)	2155	38,0	10,8	7,6	3,2	40,1	
Prochowice - obszar wiejski (5)	1170	41,3	13,7	9,3	4,4	35,1	
Ruja (2)	822	29,8	18,2	16,3	1,9	40,4	
Powiat lubiński	-	-	-	-	--	-	-
Lubin (2)	3087	41,7	12,2	6,7	5,2	38,6	
Rudna (2)	2180	41,8	10,8	7,4	3,4	39,3	
Ścinawa - obszar wiejski (5)	1405	33,4	15,8	13,9	1,9	41,2	
Powiat polkowicki	-	-	-	-	-	-	-
Chocianów - obszar wiejski (5)	1428	39,7	10,1	6,7	3,4	43,3	
Gaworzyce (2)	1240	38,3	11,6	9,4	2,2	40,5	
Grębocice (2)	1560	37,7	14,7	12,2	2,5	38,0	
Polkowice - obszar wiejski (5)	1183	44,8	12,2	7,9	4,3	33,9	
Przemków - obszar wiejski (5)	687	29,2	7,6	6,5	1,0	52,8	
Radwanice (2)	1304	42,6	10,7	7,9	2,8	38,0	

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

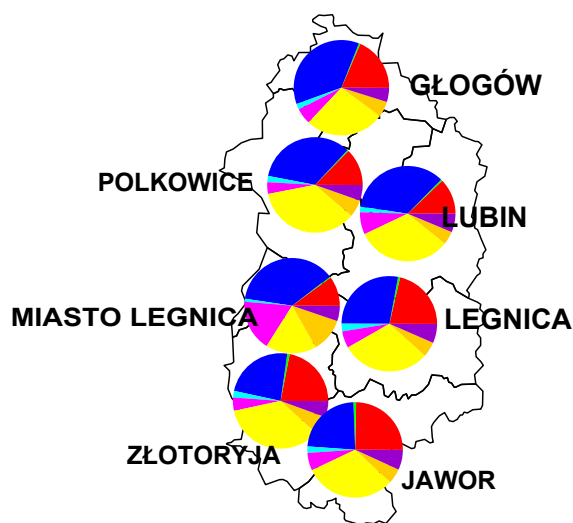
Tabela 33. Gospodarstwa indywidualne według dochodów gospodarstw domowych i powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa domowe o dochodach przekraczających 50% dochodów ogółem z							
		działalności rolniczej	działalności rolniczej i pracy najemnej	pracy najemnej	pracy najemnej i działalności rolniczej	działalności pozarolniczej	emerytury i renty	niezarobkowych źródeł utrzymania poza emeryturą i rentą	Gospodarstwa pozostałe
W liczbach bezwzględnych									
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	140702	24731	807	39984	2676	10487	43769	9909	8339
Jaworski.....	3988	987	35	924	86	238	1240	205	273
Złotoryjski.....	3415	752	26	812	76	155	1195	211	188
Głogowski.....	3213	597	15	1170	60	177	869	171	154
Legnicki.....	5324	1141	39	1475	137	306	1610	269	347
Lubiński.....	4610	562	21	1610	89	348	1483	206	291
Polkowicki.....	4190	534	17	1416	89	168	1496	249	221
m. Legnica.....	1124	114	5	417	11	196	193	129	59
W odsetkach									
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	17,6	0,6	28,4	1,9	7,5	31,1	7,0	5,9
Jaworski.....	100,0	24,7	0,9	23,2	2,2	6,0	31,1	5,1	6,8
Złotoryjski.....	100,0	22,0	0,8	23,8	2,2	4,5	35,0	6,2	5,5
Głogowski.....	100,0	18,6	0,5	36,4	1,9	5,5	27,0	5,3	4,8
Legnicki.....	100,0	21,4	0,7	27,7	2,6	5,7	30,2	5,1	6,5

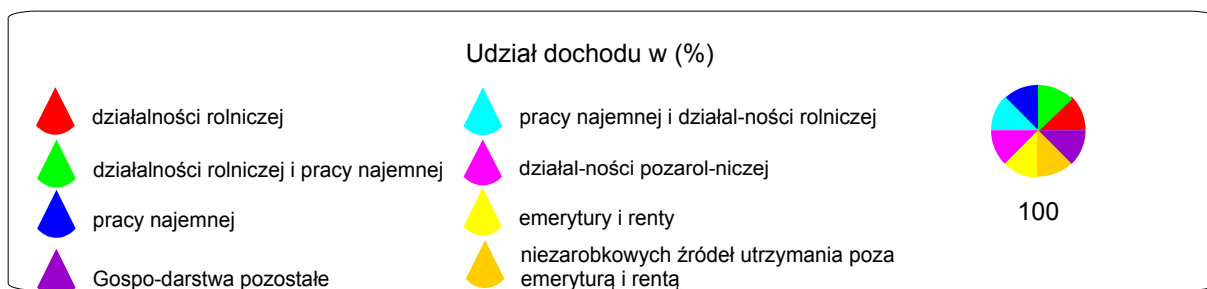
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Lubiński.....	100,0	12,2	0,5	34,9	1,9	7,5	32,2	4,5	6,3
Polkowicki.....	100,0	12,7	0,4	33,8	2,1	4,0	35,7	5,9	5,3
m. Legnica.....	100,0	10,1	0,4	37,1	1,0	17,4	17,2	11,5	5,2
^a Bez spółek cywilnych									

0 10 20 30 40 50 km

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 20 Gospodarstwa indywidualne według dochodów gospodarstw domowych i powiatów.

Tabela 34. Gospodarstwa indywidualne o powierzchni pow. 1 ha użytków rolnych które zakupiły ziemię wg powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem		Gospodarstwa - w % - według udziału zakupionej ziemi w powierzchni ogólnej gospodarstwa				
	w liczbach bezwzględnych	w % ogólnej liczby gospodarstw	poniżej 10%	10-25	25-50	50-75	75-100
OGÓŁEM DOLNOŚLĄSKIE	2775	3,3	30,8	27,8	20,9	8,3	12,1
Powiaty:							
Głogowski	102	5,7	25,5	22,4	29,6	9,2	13,3
Jaworski	130	5,3	35,8	30,9	16,3	8,1	8,9
Legnicki	153	4,7	36,2	27,0	22,7	7,1	7,1
Lubiński	72	2,6	24,3	14,3	25,7	18,6	17,1
Polkowicki	83	2,8	27,6	32,9	28,9	6,6	3,9
Złotoryjski	122	6,0	37,1	35,3	15,5	3,4	8,6
m. Legnica	21	3,0	15,0	30,0	15,0	15,0	25,0
m. Wałbrzych	6	1,5	20,0	-	20,0	-	60,0
m. Wrocław	73	1,7	16,7	15,2	15,2	12,1	40,9

Ziemię zakupiło 4,5 % (w całym województwie 3,3%) ogółu gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (662). Największy odsetek gospodarstw kupujących grunty odnotowano w gospodarstwach dużych - o powierzchni 50-100 ha (32%) i 100-200 ha (ok. 30%) oraz bardzo dużych -500 ha i więcej (32,5%), natomiast najmniejszy w gospodarstwach o powierzchni do 10 ha (1,2% -1,7% ogółu gospodarstw). Najwięcej gospodarstw, które zakupiły ziemię

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

w 2002 roku było w powiecie złotoryjskim i głogowskim, przy czym gospodarstwa kupowały najczęściej areał stanowiący od 10-25% ogólnej powierzchni gospodarstwa. Najmniej gospodarstw kupujących ziemię zanotowano w powiatach lubińskim (2,6%) i jaworskim (2,8%), jednak tam kupowano większe kawałki ziemi (tabela 34). Na podwojenie ilości posiadanej ziemi decydowało się jedynie 17,7% gospodarstw z powiatu lubińskiego i 13% z powiatu głogowskiego oraz aż 25% gospodarstw położonych na terenie powiatu Legnica.

DZIAŁALNOŚĆ POZAROLNICZA NA TERENACH WIEJSKICH

Badania stanu zatrudnienia i bezrobocia na terenach wiejskich³⁰ ukazują, że spośród ogółu osób w wieku produkcyjnym mieszkających w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, tylko 35% znajduje pełne i stałe zatrudnienie w gospodarstwie rolnym. Z kolei 32% ludności pracującej w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy w gospodarstwie rolnym, nie jest bezwzględnie konieczna w pracy w gospodarstwie rolnym. W gospodarstwach od 1 do 3 ha tylko 13% ogółu osób w wieku zdolności do pracy jest uznawane przez głowy rodzin rolniczych jako niezbędne w gospodarstwie rolnym. Wiadomo również, że 26,6% osób będących w wieku produkcyjnymi mieszkających w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego pracuje stale poza gospodarstwem rolnym.

Powyższe dane ukazują zasięg grup podatnych na zatrudniania poza rolnictwem. Ich zatrudnialność poza rolnictwem jest uwarunkowana wieloma czynnikami. Niska stopa zatrudnienia ludności wiejskiej (szczególnie tej mieszkającej w małych gospodarstwach rolnych) oraz mniej niż przeciętne wynagrodzenie za pracę tworzą

³⁰ Michna W., *Zatrudnienie i bezrobocie w obszarach wiejskich i w rolnictwie w świetle reprezentatywnych badań ankietowych z 2000r.*, publikacja w ramach projektu celowego zamawianego, IPiSS, Warszawa 2001.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

warunki sprzyjające nie tylko rozszerzaniu się ubóstwa wśród ludności, ale także utrwalania bierności zawodowej i zarobkowej. Obiektywne trudności znalezieniu jakiegokolwiek pracy współtowarzyszą subiektywnym oczekiwaniom wobec pracy satysfakcjonującej (blisko miejsca zamieszkania, gwarantującej stałe zatrudnienie, świadczenia zdrowotne i socjalne, oferującej zarobki i możliwości awansu etc.). Trudności w znalezieniu pracy wzmagają niskie wykształcenie i brak mobilności przestrzennej rolników.

Z danych z krajowej próby reprezentatywnej³¹ wynika, że wiejska ludność bezrolna (użytkująca gospodarstwo rolne od 0,1ha do 1,0 ha UR) zdecydowanie częściej zatrudniała się w mieście; w przemyśle i budownictwie zatrudniało się 28,5%, w handlu 67,8%, a tylko 4% w usługach rolniczych i pozarolniczych. Wiemy również, iż zatrudnieni charakteryzowali się relatywnie niskim wykształceniem.

Ważnym wskaźnikiem pozwalającym uchwycić wielofunkcyjny rozwój wsi jest – poza wskaźnikami zatrudniania ludności rolniczej – liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność pozarolniczą. Na interesującym nas obszarze działalność pozarolniczą prowadziło 2935 gospodarstw, co stanowi około 12% wszystkich gospodarstw rolnych. Działalność prowadzono w zakresie jednej lub więcej sekcji, przy czym zdecydowanie więcej gospodarstw prowadziło tylko jeden typ działalności pozarolniczej. Najczęściej pracowano w handlu, przetwórstwie przemysłowym, rzadziej w budownictwie, transporcie. Jeszcze mniej gospodarstw prowadziło działalność w zakresie agroturystyki (około 0,2% ogółu gospodarstw rolnych). Możemy z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że od 2002r. przybyło gospodarstw utrzymujących się z działalności pozarolniczej i że zmieniła się także struktura tej działalności. Zapewne więcej osób pracuje obecnie u usługach pozarolniczych, takich jak budownictwo i transport, a także w handlu. Niestety brakuje nowszych danych, uwzględniających wahadłowy ruch migracyjny w relacji miasto-wieś oraz kraj-zagranica.

³¹ Tamże, s. 25 i nast.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Tabela 35. Gospodarstwa rolne prowadzące działalność pozarolniczą w % gospodarstw rolnych ogółem.

Gospodarstwa rolne wg rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej	Gospodarstwa rolne prowadzące działalność pozarolniczą							
	Ogółem w liczbach	w % gospodarstw w rolnych ogółem	W obrębie 1 sekcji działalności pozarolniczej	w obrębie jednej sekcji działalności pozarolniczej, w tym w zakresie				w obrębie 2 i więcej sekcji działalności pozarolniczej
				handlu	przetwórstwa przemysłowego	budownictwa	transportu i magazynowania	
Bolków - obszar wiejski (5)	118	11,7	11,1	3,0	1,9	0,2	0,8	0,6
Męcinka (2)	129	13,4	12,2	1,7	2,4	0,2	0,8	1,1
Mściwojów (2)	83	13,6	12,5	3,4	2,5	0,7	1,0	1,1
Paszowice (2)	133	18,0	17,3	4,5	6,5	0,3	0,8	0,1
Wądroże Wielkie (2)	87	14,7	14,0	2,7	3,9	0,3	0,7	0,7
Powiat złotoryjski								
Pielgrzymka (2)	64	8,6	8,2	2,3	1,2	0,3	0,5	0,4
Świerzawa - obszar wiejski (5)	98	10,7	9,4	2,4	1,7	0,4	0,7	1,3
Zagrodno (2)	77	8,6	8,1	0,9	2,6	0,6	0,2	0,4
Złotoryja (2)	90	12,2	10,7	3,09	2,6	1,0	0,1	1,5
Powiat głogowski								
Głogów (2)	121	15,5	14,9	2,1	3,6	0,8	0,8	0,6
Jerzmanowa (2)	82	18,3	17,2	3,8	5,4	0,2	0,2	1,1
Kotła (2)	68	11,4	10,7	2,5	2,3	0,2	0,8	0,7
Pęcław (2)	23	9,4	6,9	2,0	0,8	-	-	2,4
Żukowice (2)	47	7,8	7,6	2,7	1,3	-	0,5	0,2
Powiat legnicki								
Chojnów (2)	202	12,3	11,3	2,6	2,0	0,4	0,6	1,0
Krotoszyce (2)	66	12,5	12,3	1,9	2,7	0,2	1,3	0,2
Kunice (2)	107	13,8	12,9	1,9	1,6	0,8	0,4	0,9
Legnickie Pole (2)	109	15,5	14,8	4,4	4,1	0,6	0,9	0,7
Miłkowice (2)	155	15,1	13,9	3,7	1,4	0,3	0,9	1,2
Prochowice - obszar wiejski (5)	122	20,8	18,7	3,4	3,4	0,9	1,4	2,0
Ruja (2)	40	8,7	8,5	1,1	3,0	0,7	0,4	0,2
Powiat lubiński								
Lubin (2)	299	16,0	14,5	2,8	0,9	0,9	1,1	1,5
Rudna (2)	125	11,5	10,9	2,4	2,3	0,6	1,0	0,6
Ścinawa - obszar wiejski (5)	69	8,8	7,8	1,7	1,8	0,3	0,4	1,0
Powiat polkowicki								
Chocianów - obszar wiejski (5)	84	9,1	8,6	1,6	1,0	0,8	0,5	0,4
Gaworzyce (2)	62	10,6	10,1	1,0	3,2	-	0,5	0,5
Grębocice (2)	86	12,0	11,3	2,0	4,6	0,1	0,6	0,7

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Polkowice - obszar wiejski (5)	107	14,4	12,8	2,7	2,3	0,5	0,7	1,6
Przemków - obszar wiejski (5)	40	7,1	6,4	1,2	0,4	-	1,1	0,7
Radwanice (2)	42	6,5	5,8	0,9	0,5	0,5	0,8	0,6
SUMA	2935	12,3	11,4	2,4	2,5	0,4	0,7	0,8

W Powszechnym Spisie Rolnym z 2002 roku pytano także o powody zaniechania prowadzenia działalności rolniczej. Wśród najczęściej zdiagnozowanych powodów były względy wyłącznie ekonomiczne (ok. 31% gospodarstw). Takie powody pojawiały się najczęściej w powiatach złotoryjskim, polkowickim i legnickim. Analiza danych spisowych pokazuje jednak, że te ekonomiczne podstawy rezygnacji z prowadzenia działalności często idą w parze z powodami pozaekonomicznymi (takie wiązki przyczyn występują u ok. 13% gospodarstw). Można zatem powiedzieć, że względy ekonomiczne stały się jedyną lub częściową przyczyną zaniechania prowadzenia działalności rolniczej dla niemal połowy gospodarstw. Pozostałe powody odchodzenia od rolnictwa wskazują na kwestie zdrowotne (ok. 24% gospodarstw – średnia dla województwa: 20%).

Według danych zgromadzonych w Powszechnym Spisie Rolnym najczęstszymi powodami zaniechania prowadzenia działalności rolniczej były jednak przyczyny pozaekonomiczne, pozazdrowotne i pozarodzinne (!). U ponad 30% osób deklarujących zaniechanie działalności rolniczej wystąpiły czynniki, których nie przewidzieli twórcy ankiet Spisu. Można tylko domniemywać, że powodami mogły być tu m.in. brak umiejętności radzenia sobie z godzeniem działalności rolniczej i pozarolniczej (np. pracy najemnej), być może także brak przywiązania do pracy na roli nowych właścicieli gospodarstw, a być może w końcu brak rąk do pracy, szczególnie w mniejszych gospodarstwach prowadzonych np. przez starsze osoby. Można także uwzględnić nowy model stylu życia mieszkańców wsi, podkreślający raczej rekreacyjne i zdrowotne uroki wsi, a nie ciężką pracę i produkcję żywności. Ta hipoteza ma potwierdzenie w danych z najbliższego sąsiedztwa większych miast,

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

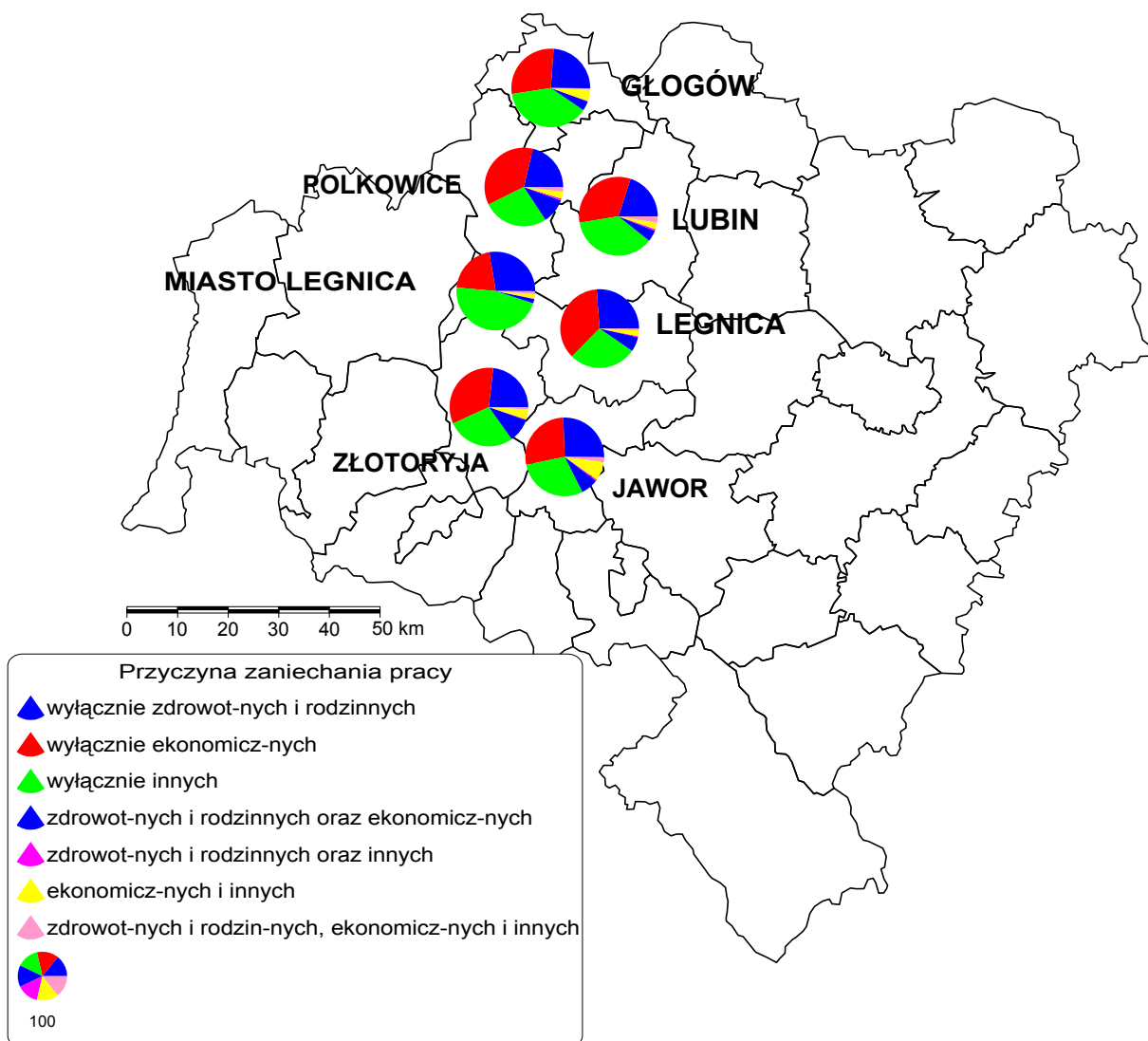
takich ja Legnica, Głogów, Lubin. Te kwestie wymagają niewątpliwie dalszych - pogłębionych badań.

Tablica 36 . Gospodarstwa rolne według przyczyny zaniechania prowadzenia działalności rolniczej według powiatów.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Gospodarstwa, które zaniechały prowadzenia działalności rolniczej z przyczyn						
		wyłącznie zdrowotnych i rodzinnych	wyłącznie ekonomicznych	wyłącznie innych	zdrowotnych i rodzinnych oraz ekonomicznych	zdrowotnych i rodzinnych oraz innych	ekonomicznych i innych	zdrowotnych i rodzinnych, ekonomicznych i innych
GOSPODARSTWA INDYWIDUALNE								
<i>W liczbach bezwzględnych</i>								
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	41489	8295	13165	14460	2811	324	1627	807
Jaworski.....	541	139	148	159	39	3	42	11
Złotoryjski.....	658	154	219	185	65	#	27	#
Głogowski.....	643	154	182	246	26	#	30	#
Legnicki.....	849	223	307	238	52	3	20	6
Lubiński.....	1608	324	521	591	76	11	43	42
Polkowicki.....	1077	230	386	292	110	9	31	19
m. Legnica.....	596	165	124	277	11	#	11	#
<i>W odsetkach</i>								
O G Ó Ł E M DOLNOŚLĄSKIE	100,0	20,0	31,7	34,9	6,8	0,8	3,9	1,9
Jaworski.....	100,0	25,7	27,4	29,4	7,2	0,6	7,8	2,0
Złotoryjski.....	100,0	23,4	33,3	28,1	9,9	0,3	4,1	0,9
Głogowski.....	100,0	24,0	28,3	38,3	4,0	0,2	4,7	0,6
Legnicki.....	100,0	26,3	36,2	28,0	6,1	0,4	2,4	0,7
Lubiński.....	100,0	20,1	32,4	36,8	4,7	0,7	2,7	2,6
Polkowicki.....	100,0	21,4	35,8	27,1	10,2	0,8	2,9	1,8
m. Legnica.....	100,0	27,7	20,8	46,5	1,8	0,2	1,8	1,2

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Ryc. 21 Gospodarstwa rolne według przyczyny zaniechania prowadzenia działalności rolniczej według powiatów.

ZAKOŃCZENIE

Z praktyki ostatniej dekady jednoznacznie wynika wniosek o konieczności zmiany wzajemnych relacji pomiędzy rolnictwem i społeczeństwem. Rolnictwo musi sprostać zmieniającym się potrzebom społecznym. Do przeszłości należy okres, w którym miasta oczekiwały od wsi wyłącznie dostaw żywności po rozsądnych cenach. Dziś wymaga się od rolnictwa dbałości o krajobraz i środowisko naturalne, o tradycyjne wartości, tworzenia miejsc pracy. Oczekuje się, że wytwarzane produkty rolne będą wysokiej jakości, ekologiczne i zdrowe. Zarządzanie środowiskiem i krajobrazem, nowe formy produkcji, agroturystyka – to obok tradycyjnej produkcji żywności – nowe funkcje obszarów wiejskich. W opracowaniach dotyczących wsi pojawia się też motyw „synergii” między wszystkimi podmiotami wiejskimi na poziomie lokalnym i regionalnym, zwłaszcza w zakresie poszczególnych sposobów gospodarowania, wytwarzania specyficznych dóbr i usług, tworzenia łańcuchów wytwórczego, aspektów społecznych³² itp.

Wieś nie jest już postrzegana wyłącznie jako miejsce wytwarzania produktów rolnych, rosną wymagania co do jej pozarolniczych funkcji i wyglądu. Czy mieszkańcy wsi są przygotowani na przyjęcie nowych funkcji? **Czy na interesujących nas ziemiach byłego województwa legnickiego możliwe jest**

³² Multifunctional Agriculture. A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development, red. G. van Huylenbroeck, G. Durand, Ashgate 2003. [Rolnictwo wielofunkcyjne. Nowy paradygmat dla europejskiego rolnictwa i rozwoju wiejskiego]

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

zrealizowanie modelu wsi wielofunkcyjnej? Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie kilku ogólnych wniosków w tym zakresie i umożliwiają przedstawienie założeń do kolejnych etapów badań.

1. Zarówno pomiędzy powiatami, jak i poszczególnymi miejscowościami istnieją spore dysproporcje. Do największych różnicowań terenów wiejskich należy zaliczyć: odsetek ludności pracujące w rolnictwie – np. rozpiętość odsetka kobiet pracujących w rolnictwie od 38%-53% ogółu, a także charakter działalności rolniczej oraz dochody uzyskiwane z działalności rolniczej. Najmniejsze różnice dotyczą struktury ludności wg grup aktywności zawodowej. Oznacza to, że innowacyjne zmiany na terenach wiejskich mogą być uwikłane w kontekst geograficzny i administracyjny.

2. Do najbardziej rolniczych powiatów należy zaliczyć powiat jaworski i złotoryjski, a także legnicki (z wyłączeniem miasta Legnicy). Tu obserwujemy nie tylko najwięcej gospodarstw utrzymujących się z działalności rolniczej, ale także niską aktywność gospodarczą w ogóle. Najmniej rolniczy charakter mają powiaty polkowicki, głogowski i lubiński. Można uznać, że należą do zbioru powiatów o największym potencjale cywilizacyjnym, na który składają się nie tylko infrastruktura i aktywność gospodarcza, ale także wskaźniki demograficzne. Nie ulega wątpliwości, że na charakter tych powiatów miała wpływ obecność świetnie prosperujących lokalnych przedsiębiorstw. Wyjaśnienie tego faktu nie wymaga głębszej analizy, warto jednak podkreślić, że sposób zarządzania środkami powiatu pozwolił zmienić charakter obszarów wiejskich w kierunku wsi wielofunkcyjnej, nowoczesnej. Istnieje spore prawdopodobieństwo, że przy produkcji rolnej ostały się te gospodarstwa, które produkują towary wysokiej jakości, od działalności rolniczej odeszły zaś te osoby, których umiejętności rolnicze okazały się nieskuteczne lub nie wytrzymały konkurencji.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

3. Na wsi w interesującym nas regionie mieszka niemal 145, 6 tys. ludzi, z czego w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego zamieszkuje 87 760 osób. Osób pracujących w rolnictwie było w 2005r. około 16 000 (15 938). Odsetek ludności pracującej zatrudnionej w rolnictwie wyniósł dla regionu (średnia arytmetyczna) – 18% . Liczba osób meldujących się na terenach wiejskich systematycznie zmniejsza się. Dla całego regionu dynamika odpływu i napływu ludności na tereny wiejskie (mierzona liczbą wymeldowań i zameldowań) jest jednoznaczna – melduje się średnio o połowę mniej osób niż się wymeldowuje. Bardzo wyraźny jest zatem odpływ migracyjny za wsi na terenach powiatu złotoryjskiego i jaworskiego. Największy napływ ludności obserwujemy we wsiach położonych blisko miast – to tutaj budują swoje domy zamożni mieszkańcy miast.

4. Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego **liczba gospodarstw rolnych** (łącznie z działkami rolnymi oraz właścicielami zwierząt gospodarskich) w 2002 roku wynosiła na interesującym nas obszarze 25 984 (na obszarach wiejskich wg obliczeń własnych 25 7330. Z tej liczby 25 872 gospodarstw należało do sektora prywatnego, a 112 gospodarstw do sektora publicznego. Większość gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) - 15 839 - stanowiły gospodarstwa indywidualne. Około 62% gospodarstw to gospodarstwa o areale do 1 ha.

5. Z całej liczby gospodarstw rolnych 76,5% prowadziło działalność rolniczą. Oznacza to, że w 23,5% gospodarstw cała powierzchnia użytków rolnych była odłogowana, nie utrzymywały one zwierząt gospodarskich i nie prowadziły działalności usługowej związanej z rolnictwem z wykorzystaniem własnego sprzętu. W kraju odsetek gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wyniósł 74,1%, zaś w województwie dolnośląskim – 70,6%. Na tle województwa interesujący nas region ma zatem rolniczy charakter.

6. Osoby prowadzące gospodarstwa rolne najczęściej nie posiadają wykształcenia rolniczego (56,7%) lub też ukończyły jedynie kurs rolniczy (ok. 27% gospodarstw). W przekroju terytorialnym najwyższy odsetek gospodarstw

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

prowadzonych przez osoby kierujące bez wykształcenia rolniczego odnotowano w powiatach: głogowskim, lubińskim, polkowickim i miejskim legnickim. Wyższe wykształcenie rolnicze miało 9,2% użytkowników gospodarstw prowadzących działalność rolniczą na terenie Legnicy i był to w 2002r. najwyższy wskaźnik w regionie (dolnośląskie 1,2%)³³. **Osoby z wyższym wykształceniem** rolniczym stanowiły niewiele ponad 2% użytkowników z przygotowaniem rolniczym.

7. Na podstawie danych można stwierdzić, że w ponad $\frac{3}{4}$ gospodarstw kierujący pracowali w rolnictwie powyżej 5 lat. Przyjmujemy, że jest to minimalny okres pracy w rolnictwie, który pozwala uzyskać względnie zróżnicowane doświadczenia i kompetencje. We wszystkich powiatach największą procentowo grupę stanowią gospodarstwa prowadzone przez użytkownika przez okres ponad 20 lat (około 30%), przy czym najdłuższy staż mają rolnicy w powiecie legnickim. Większe zróżnicowania w tym zakresie nie – na poziomie powiatów – nie ujawniły się.

8. Dane GUS pokazują, że wyłącznie z rolnictwa mogą utrzymać się jedynie największe gospodarstwa. To one zapewniają krajowe surowce dla przemysłu rolno-spożywczego. Właściciele wielkich gospodarstw mogą także liczyć na największe dopłaty. Natomiast małe gospodarstwa są niedoinwestowane i mimo dopłat nie inwestują nadal. Szczególnie gdy kierują nimi ludzie starsi, oszczędzający na nawozach i środkach ochrony, sporo ziemi leży tam odłogiem. W takiej sytuacji można przewidzieć, że w Polsce nabierze tempa koncentracja ziemi. Młodzi będą przejmować gospodarstwa od starszych – łączyć je i przestawiać na produkcję

³³ Dane z poziomu województwa dolnośląskiego: Wśród osób kierujących gospodarstwami rolnymi prowadzącymi działalność rolniczą 43,3 tys. osób, tj. 43,4% posiadało przygotowanie rolnicze do prowadzenia gospodarstwa, w tym blisko 63% posiadało tylko kurs rolniczy, 18,1% wykształcenie zawodowe rolnicze, 15,4% - średnie rolnicze i tylko 3,6% wykształcenie policealne lub wyższe rolnicze. Najwyższy odsetek osób z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim wystąpił w gospodarstwach produkujących głównie na rynek – odpowiednio: 3,7%, 0,7% i 17,6%, a w kraju: 2,6%, 0,4% i 14,4%. W gospodarstwach tych odnotowano 21,1% osób kierujących z wykształceniem zasadniczym zawodowym (w kraju 27,8%). Jednocześnie w omawianej grupie gospodarstw wystąpił najniższy odsetek osób kierujących posiadających jedynie kurs rolniczy - 56,9% (w kraju 54,7%). Najwyższy odsetek osób kierujących z kursem rolniczym odnotowano w grupie gospodarstw produkujących wyłącznie na własne potrzeby – 71,3%.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

bardziej nowoczesną. W dłuższym okresie czasu jest zatem nieuniknione, że – podobnie jak w innych krajach Unii – podstawą rolnictwa będą wielkie gospodarstwa. Nie jest wykluczone, że będą to przede wszystkim gospodarstwa rodzinne, prowadzone na zasadzie *family business* (przedsiębiorstwa rodzinnego).

9. Szerokie ujęcie problematyki odchodzenia z rolnictwa ujmuje przynajmniej kilka czynników. Są to czynniki o charakterze ekonomicznym, politycznym, ale także obejmujące kulturowy i makrospołeczny wymiar zmian transformacyjnych na obszarach wiejskich w Polsce. Z jednej strony rolnicy, podobnie jak całe społeczeństwo, otrząsnęli się już prawdopodobnie z szoku transformacyjnego, poznali reguły nowego ładu i starają się coraz aktywniej do niego przystosowywać. Ich aktywność koncentruje się na indywidualnych działaniach gospodarczych, które wspierają sporadyczne akcje protestacyjne. Są to jednak strategie bez znaczenia systemowego, o charakterze defensywnym. Odejście z rolnictwa dla wielu rolników nie wchodzi w grę, nawet jeśli działalność rolnicza jest mało opłacalna. Z drugiej zatem strony obserwujemy wśród rolników strategię adaptacyjną określaną jako „samotny indywidualizm”, który jest raczej strategią progresywną, a nie innowacyjną.

Programy i szkolenia dla osób odchodzących z rolnictwa muszą zatem uwzględniać społeczny i mentalny kontekst zmian na wsi. Oferta musi dotyczyć nie tylko propozycji kształcenia w nowych dla rolników obszarach (zawodach), konieczne jest również by obejmowała rozmaite formy wsparcia psychologicznego dla osób przystosowujących się do nowych ról społecznych i życiowych. Rezygnacja z działalności rolniczej może być bowiem dla niektórych rezygnacją z ekonomicznego „wentylu bezpieczeństwa” („choćby nie wiem co się działo, nawet z małego gospodarstwa dam radę wyżywić rodzinę”) lub też rezygnacją z dotąd silnego i spójnego, opartego na stosunkach powinowactwa i pokrewieństwa oraz na

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

silnym kapitale solidarności i zaufania, układu społecznego (gospodarstwa rodzinnego).

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Spis tabel

- Tabela 1. Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania
- Tabela 2. Ludność wg płci mieszkająca na wsi (wg faktycznego miejsca zamieszkania, stan na 31XII 2005)
- Tabela 3. Zestawienie: ludność w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego i liczba osób pracujących w rolnictwie
- Tabela 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności na obszarach wiejskich – powiaty oraz gminy wiejskie i obszary wiejskie w gminach wiejsko-miejskich.
- Tabela 5. Liczba ludności wg ekonomicznych grup wieku i płci na terenach wiejskich w 2005r.
- Tabela 6. Szczegółowe dane dotyczące ludności wg grup wieku
- Tabela 7. Użytkownicy gospodarstw rolnych w wieku 29 lat i mniej, 30-64 oraz 65i więcej lat w % wg Gminnych zeszytów spisowych 2003r
- Tabela 8. Wartości syntetycznych mierników rozwoju w latach 1999 i 2004 dla powiatów (wartość i ranga w województwie – na 29 powiatów).
- Tabela 9. Częstkowe mierniki rozwoju powiatów w latach 1999 i 2004.
- Tabela 10. Saldo migracji ogółem w ruchu wewnętrznym dla wybranych miejscowości
- Tabela 11. Pracujący w rolnictwie w wybranych powiatach w latach 200 i 2005.
- Tabela 12. Pracujący w sektorze rolniczym, wg płci oraz sektora (2005)
- Tabela 13. Szczegółowe dane o zatrudnieniu w powiatach wg sektorów i płci
- Tabela 14. Odsetek kobiet pow. 15 lat pracujących wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym (działce rolnej) Tabela 15. . Bezrobotni na obszarach wiejskich
- Tabela 16. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia według województw, podregionów i powiatów- stan w końcu stycznia 2007r.
- Tabela 17. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych według rodzajów gruntów i powiatów.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

-
- Tabela 18. Zestawienie danych dotyczących liczby gospodarstw rolnych ogółem, przeciętnej powierzchni gospodarstwa rolnego, Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem działki rolnej oraz Liczba gospodarstw rolnych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego wg powiatów na podstawie danych GUS.
- Tabela 19. Gospodarstwa rolne, gospodarstwa indywidualne oraz gospodarstwa indywidualne powyżej 1 hektara użytków rolnych (UR)
- Tabela 20. Gospodarstwa indywidualne wg grup obszarowych użytków rolnych
- Tabela 21. Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w powiatach zestawienie dla powiatów
- Tabela 22. Gospodarstwa indywidualne prowadzące działalność rolniczą według osoby kierującej i powiatów
- Tabela 23. Gospodarstwa rolne według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej i powiatów
- Tabela 24. Gospodarstwa rolne według czasu prowadzenia gospodarstwa przez użytkownika / osobę kierującą i powiatów
- Tabela 25. Gospodarstwa rolne według prowadzonej działalności gospodarczej i powiatów
- Tabela 26. Gospodarstwa rolne wg rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej. Obliczenia własne na podstawie Gminnych Zeszytów Spisowych.
- Tabela 27. Udział dochodu z działalności rolniczej w dochodzie ogólnym
- Tabela 28. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem gospodarstwa rolnego według głównego źródła dochodów oraz grup obszarowych i powiatów.
- Tabela 29. Gospodarstwa indywidualne według udziału dochodów z działalności rolniczej w dochodach ogółem gospodarstwa domowego oraz grup obszarowych i powiatów
- Tabela 30. Gospodarstwa rolne posiadające użytki rolne według celu produkcji rolniczej
- Tabela 31. Cele produkcji rolniczej
- Tabela 32. Gospodarstwa domowe według źródła utrzymania
- Tabela 33. Gospodarstwa indywidualne według dochodów gospodarstw domowych i powiatów
- Tabela 34. Gospodarstwa indywidualne o powierzchni pow. 1 ha użytków rolnych które zakupiły ziemię wg powiatów
- Tabela 35. Gospodarstwa rolne prowadzące działalność pozarolniczą w % gospodarstw rolnych ogółem
- Tablica 36. Gospodarstwa rolne według przyczyny zaniechania prowadzenia działalności rolniczej według powiatów
-

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura pracujących według rodzaju działalności i powiatów w 2005 r.

LITERATURA

1. Bartkowski J. *Procesy innowacji na obszarach wiejskich – mechanizmy zmian*, [w] Górlach K., Foryś G., (red.) *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
2. *Cele produkcji w gospodarstwach rolnych w województwie dolnośląskim*, US Wrocław, 2004.
3. Górlach K, *Socjologia obszarów wiejskich. Problemy i perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2004.
4. Górlach K., Foryś G., (red.) *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
5. Janusz Rowiński, *Uwarunkowania i szanse rozwoju regionów wiejskich – wymiar krajowy i regionalny*; Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Koordynacji Polityki Strukturalnej w MGPIPS.
6. Kaleta A., *Wielozawodowość na obszarach wiejskich* [w] Górlach K., Foryś G., (red.) *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
7. Kłodziński M (red.) *Rolnictwo dwuzawodowe jako forma wielofunkcyjnego rozwoju wsi*, Warszawa 1989.
8. *Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2006.
9. Kośmicki E., *Trwały rozwój w rolnictwie w warunkach „Globalnego społeczeństwa ryzyka”* [w] Górlach K., Foryś G., (red.) *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005.
10. Lamarche H. (red.), *Rolnictwo rodzinne. Międzynarodowe studium porównawcze*, cz. I i II, Warszawa Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, 2002.
11. Michna W., *Zatrudnienie i bezrobocie w obszarach wiejskich i w rolnictwie w świetle reprezentatywnych badań ankietowych z 2000r.*, publikacja w ramach projektu celowego zamawianego, IPiSS, Warszawa 2001.

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

12. *Multifunctional Agriculture. A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development*, red. G. van Huylenbroeck, G. Durand, Ashgate 2003. [Rolnictwo wielofunkcyjne. Nowy paradygmat dla europejskiego rolnictwa i rozwoju wiejskiego].
13. Podedworna H., *Razem czy osobno? O strategiach adaptacyjnych ludności rolniczej* [w] Góralach K. Foryś G. (red.), 2005, *W obliczu zmiany: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
14. Skarżyńska K., 2005, *Czy jesteśmy prorozwojowi?* [w] Drogosz M. (red.), 2005, *Jak Polacy przegrywają, jak Polacy wygrywają*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, s. 70.
15. *Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych. Województwo dolnośląskie*, US Wrocław 2003.
16. Wciórka B., Zagórski K., *Wieś i miasto w badaniach opinii społecznej 1993-2006*, CBOS Warszawa 2007.

Wykorzystane źródła internetowe:

- http://www.stat.gov.pl/dane_spolgosp/praca_ludnosc/bezrob_pow/2007/01/stopa_bezrobocia_01_07.xls
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/praca_nierejestrowana/praca.pdf
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/pracujacy/2005/pracujacy_2005.pdf
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf
- http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/rolnic_lesnict_srodowi/charak_obszar_wiej/2005/charakter_obszar_wiejskich_w_2005.pdf
- http://www.stat.gov.pl/urzedy/wroc/publikacje/nsp/systematyka_gospodarstw/systematyka_tablice.xls
- http://www.stat.gov.pl/urzedy/wroc/publikacje/rocznik_pow/wykresy/06p_07.htm